د پوهنې وزارت

پښتو

اووم ټولګی

Ketabton.com

پښتو

اووم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ايماق، هم پشه يان
دا هېواد به تل ځلېږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کې د آسيا به — لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر — وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

پښتو

اووم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: پښتو

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د پښتو برخې د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ دیپارتمنت غړي

ټولګی: اووم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

شمیره	سرلیکونه	مخ
لومړی لوست	د خدای ﷻ حمد (ستاینه)	۱
دو یم لوست	زموږ ګران پیغمبر ﷺ	۵
در یم لوست	پسرلی اوښکلا یې	۹
څلورم لوست	د (ی) ډولونه	۱۳
پنځم لوست	ملي مشر میرویس نیکه	۱۷
شپږم لوست	کلمه، نوم او ډولونه یې	۲۳
اووم لوست	بلخ، د مد نیت زا نګو	۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست	ولسي ادبيات، لنډۍ	۳۵
نهم لوست	زده کړه: د ژوند اړتيا	٤١
لسم لوست	ليکدود او اړتيا يې	٤٥
يوولسم لوست	ورځپاڼه: د معلوماتو چينه	٤٩
دولسم لوست	ليکوال او ښوونکی: صالح محمد هوتک	٥٥
ديار لسم لوست	طاق ظفر: د خپلواکۍ څلی	٥٩
څوارلسم لوست	قاضي او نوکر	٦۳
پنځلسم لوست	عبدالقادر خان خټک : نامتو شاعر	٦٧
شپاړسم لوست	دوديزې لوبې	٧١
اوو لسم لوست	هانس کرستين اندر سن	٧٧
اتلسم لوست	د مطالعې ارزښت	۸۳
نولسم لوست	د يووالي گټه	۸٧
شلم لوست	د سبوگتې: ورځنۍ اړتيا	۹١
يوويشتم لوست	چاپيريال څنگه وساتو؟	۹٥
دوه و يشتم لوست	ژبه او گرامر	۹۹
درو يشتم لوست	د نشې زيا نونه	١٠۳
څلر و يشتم لوست	د ماين خطرونه	١٠۹
پنځه و يشتم لوست	شاعر او سپوږمۍ	١١۳
شپږ و يشتم لوست	د مشرا نو حقونه	١١۹
اوه ويشتم لوست	ستاينوم (صفت) او ډولونه يې	١٢۳
اته و يشتم لوست	نظم او ډولونه يې	١٢۹
	وييپانگه	١۳٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د خدای ﷻ حمد (ستاینه)

هر نېک کار د خدای ﷻ په پاک نامه پیل کېږي. هر کار چې د خدای ﷻ په نامه پیل شي، پای یې نېکمرغه وي. په هغه کې برکت ایښودل کېږي، ستونزې یې له مخې څخه په اسانۍ لېرې کېږي او په پای کې هغه څه لاس ته راځي چې غوښتنه یې شوې وي. له خدای ﷻ سره د مینې په پیدا کېدو د مسلمان زړه پیاوړی کېږي. د خدای ﷻ ستاینه په زده کوونکو کې د مینې احساس روزي او په هغوی کې د توحید روحیه پیاوړې کېږي. زده کوونکي په دې حقیقت پوهېږي چې الله ﷻ د ځمکې، اسمانونو او ټولو کایناتو خالق دی.

- موږ چا پیدا کړي یو؟
- ځمکه، اسمان او کاینات د چا خلقت دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـا رب چې هـم خالـق د کل جهان دی
هـم مالـک دی د زمین او هم آسـمان دی
جهانونـه واړه ده دي پیـدا کـړي
دی د دواړو جهانونـو نګهبـان دی
کـه مارغه دی، کـه حیوان، کـه بنیادم دی
د الله ﷻ د عظمتونـو ثنـا خـوان دی
د موسـیٰ سـره یـې راز پـه کـوه طـور کړ
محمـد ﷺ یې مېلمـه کړی په آسـمان دی
محمـد ﷺ چـې دی بهتـر د مخلوقاتـو
نـازل کـړی یـې پـه ده بانـدې قـرآن دی
د خالـق صفـت مخلـوق کولـی نه شـي
ای نسـیمې سـتا په ځان د څه ګومان دی؟

سیده حیات بیګم نسیم

سیده حیات بیګم نسیم د الطاف ګل کاکاخیل لور ده. په کال ۱۹۳۸م. کې په چترال کې زېږېدلې. سیدې قران کریم، احادیث، عربي، فارسي، اردو او پښتو لوستي وو. د شعرونو دیوان یې د "نسیم ورمې" په نامه په کال ۱۹۸۶م. کې چاپ شوی دی.

یادونه:

هغه کلمې چې د ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف او ق توري په کې راغلي وي، عربي کلمې بللې کېږي، لکه: خالق، معبود، ثواب، طاهر، مضمون... .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

الله ﷻ د ټولې نړۍ پیداکوونکی او خالق دی. دی د دواړو جهانونو ساتونکی دی. حیوان، پېرې، ماهي، مرغه او... انسان د لوی خدای ﷻ ستاینه کوي. پیغمبران يې د مخلوقاتو د لارښوونې لپاره را استولي دي. د الله ﷻ ستاينې ډېرې دي او مخلوق يې ټولې ستاينې نه شي پوره کولی.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- ستاسې په اند حمد (ستاینه) ولې د کتاب په پیل کې راغلی دی؟
- حمد څه ته وايي او موږ ولې د خدای تعالی حمد وایو؟
- د حمد په ویلو زموږ په کار کې څه اساني راځي؟

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې:

- عربي، دري او پښتو کلمې پیدا او په دریو کتارونو کې دې ولیکي.
- ورته او مشابه کلمې دې ولټوي او په جلا، جلا کرښو کې دې ولیکي.
- د ستاینوم، رب، کوه طور، خالق، مالك او واړه کلمې دې پیدا او په جملو کې دې وکاروي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې بیت په نثر واړوي:

که موسی سره يې راز په کوه طور کړ
محمد ﷺ يې میلمه کړی په آسمان دی

٤ـ زده کوونکي دې:

- پورته حمد په ګډه په خوږه ژبه او لوړ اواز ووايي.
- په څو جملو کې د خدای ﷻ په هکله د خپل احساس ښکاره کولو ... څرګندونه وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې راتلونکې ورځې ته د خدای ﷻ پالنې په اړه یو شعر، نثر او یا یو انځور راوړي.

د ځان پېژندل، د خدای ﷻ پېژندل دي. (حدیث شریف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

زموږ ګران پیغمبر ﷺ

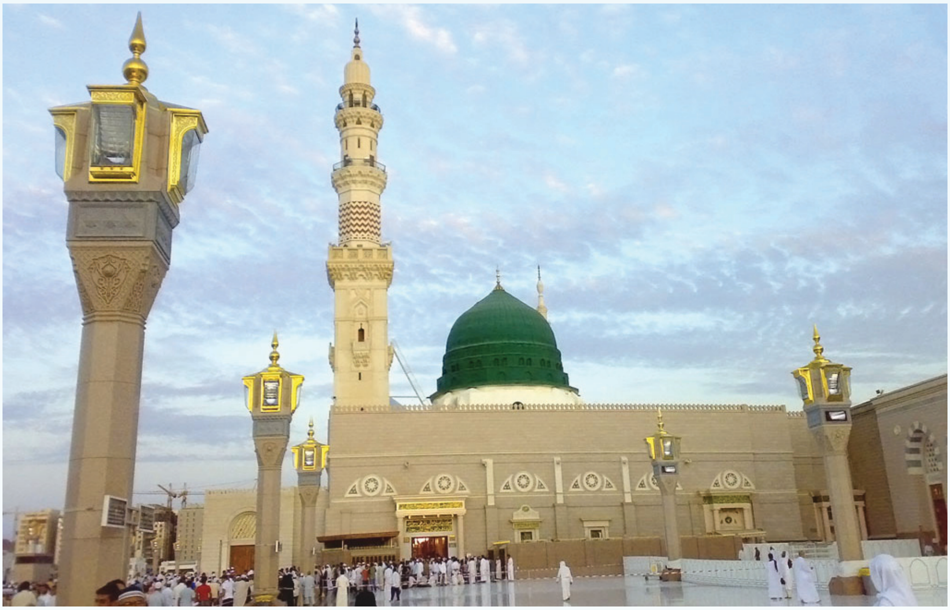

■ تاسې د ګران پیغمبر ﷺ د مبارك نامه له اورېدو وروسته څه وايئ؟

حضرت محمد ﷺ په مکه مکرمه کې زېږېدلی او په (٤٠) کلنۍ کې په پیغمبرۍ ګومارل شوی چې انسانان د خپل ځان او خدای ﷻ پېژندلو ته راوبولي. قرآن پر هغه نازل شوی چې د انسان د دواړو جهانونو د کمال او نیکمرغۍ لارې پکې پیدا کړي. د اسلام پیغمبر حضرت محمد ﷺ د نیکو خویونو او غوره اخلاقو یوه بشپړه بېلګه ده. د هغه هر عمل او وینا د مسلمانانو لپاره لوی لاربنود دی.

■ پر کشرانو باندې د ګران پیغمبر د شفقت او مهربانۍ په هکله څه پوهېږئ؟

■ د حضرت پیغمبر ﷺ وینا او کړو ته څه وايې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

الهـي راكـړه وصـال د خپـل حبيـب
زړه مـې ښـاد كـړې پـه جمـال د خپـل حبيـب

د هغـو بـه گفتگـو وي لـه قرآنـه
چـې تـل اوري قيـل و قـال د خپـل حبيـب

د قيامـت لـه حرارتـه يـې بـاك نشـته
هـر چـې نـوش كانـدي زلال د خپـل حبيـب

د صحـرا د ريـگ حسـاب راسـره نشـي
كـه هـر څـو شـمېرم كمـال د خپـل حبيـب

دروازې مـې دواړه سـترگې د ختـن شـوې
چـې پـرې وينـم خـط و خـال د خپـل حبيـب

كـه نظـر پـه واړو ښـكلو د جهـان كـړم
هرگـز نـه وينـم څـوك سـيال د خپـل حبيـب

آرام نـه كـړې د سـرو شـونډو بـې جوابـه
خولـه مـې سـترې كـړه په سـوال د خپـل حبيـب

بيهـوده دي شـمس الدينـه قيـل وقـال دي
څـو آگاه نشـې پـه حـال د خپـل حبيـب

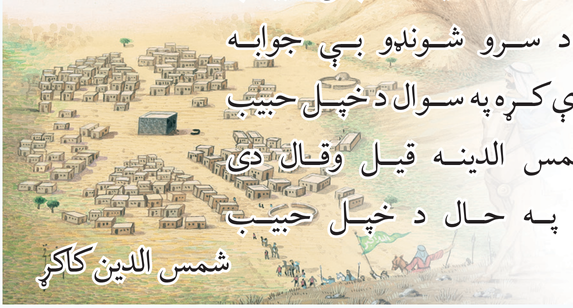

شمس الدين كاكړ

د شاعر پېژندگلوي:

دا نعتيه كلام د شمس الدين كاكړ دى. نوموړى د ديارلسمې هجري پېړۍ له تكړه شاعرانو څخه و. شمس الدين كاكړ د پيرمحمد كاكړ د سبک له پيروانو څخه و. نوموړى په اصل كې د كندهار و، خو د عمر ډېره برخه يې په هند كې تېره كړې ده. د شعرونو يو په زړه پورې ديوان لري چې په ۱۲۳۸هـ . ق. كال كې يې بشپړ كړى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

په دې نعت شریف کې د خدای ﷻ د ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ یادونه د ((خپل حبیب)) په نامه شوې ده. د شمېر له مخې د بیابان د شګو په اندازه د هغه د کمال او حکمتونو یادونې شوې دي. په دې شعر کې له ((خپل حبیب)) څخه هدف د اسلام ستر پیغمبر حضرت محمد ﷺ دی او شاعر یې د ټولو ښېګڼو مالک ګڼي او په مینه یې یادوي.

څرګندونه

کمال هغه حالت دی، چې انسان په کې د خپل پیدایښت حقیقت پېژني. د خپل خدای ﷻ او د هغه د بنده ګانو په وړاندې خپل مسؤولیت درک کوي.

فعالیتونه

۱ــ د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې ولټوئ، ځان پرې وپوهوئ او په جملو کې یې راوړئ:

ښاد	زلال	قیل و قال
ختن	باک	سیال

۲ــ زده کوونکي دې په وار وار سره نعت په لوړ اواز ولولي او بیا دې مفهوم په خپلو خبرو کې څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زده کوونکي دې د ګروپي کار په ترڅ کې عربي، دري او پښتو کلمې بېلې کړي.

٤ـ په متن کې دې ورته او مشابه کلمې ولټوي.

٥ـ څو تنه زده کوونکي دې د متن له مخې د پيغمبر ﷺ د اخلاقو په اړه خبرې وکړي.

٦ـ يو شمېر زده کوونکي دې لاندې بيت معنا کړي:

د صـحرا د ريګ حساب راسره نشي
که هر څو شمېرم کمال د خپل حبيب

۷ـ نور زده کوونکي دې دا بيت په ساده ژبه تحليل او په نثر دې وليکي:

د قـيامـت لـه حـرارته يې باک نشته
هـر چې نوش کاندي زلال د خپل حبيب

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د نيکو اخلاقو په هکله د خپل مور او پلار په مرسته په خپلو کتابچو کې څو لنډې، لنډې جملې وليکي.

د حضرت محمد ﷺ وينا:
څوک چې په کشرانو زړه سوی او د لويانو درناوی نه کوي، زما په ډله کې نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم لوست

پسرلی او ښکلا يې

■ پسرلی د کال خویم فصل دی؟

یو کال څلور فصله لري. پسرلی د کال لومړی فصل دی. پسرلی، اوړی (دوبی)، منی او ژمی د کال نور درې فصلونه دي. د نړۍ یو شمېرهېوادونه د افغانستان په څېر څلور فصلونه، نه لري. یو شمېر هېوادونه چې سمندرونو ته نژدې او یا د استوا لیکې ته څېرمه پراته دي، دوه فصله لري. یوه ته یې وچ او بل ته یې باراني فصل وايي.

■ پسرلی د عمر له کومې برخې سره پرتله کېدای شي؟

■ د پسرلي موسم څه ځانګړتیاوې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان یو غرنی هېواد دی. سمندر ته ډېر نژدې نه دی. له دې امله بېل بېل فصلونه لري. په یو شمېر سیمو کې ژمی ډېر سوړ وي، خو یو شمېر نورې سیمې بیا معتدل ژمی لري. یو شمېر سیمې په اوړي کې ډېرې تودې او په ژمي کې ډېرې سړې وي. په لوړو سیمو کې په ژمي کې واورې او په ټیټو کې بارانونه اوري. همدا واورې او بارانونه دي چې په هېواد کې د اوبو زېرمې جوړوي.

په پسرلي کې په دښتو، غرونو ، رغونو او بڼونو کې راز راز ګلان زرغونیږي. خلک ډلې ډلې د ګلانو د سیل او د طبیعت له ښکلا څخه د خوند اخیستو لپاره دښتو، د غرونو لمنو او سیل ځایونو ته ځي. که په ژمي کې ډېرې واورې او په پسرلي کې ډېر بارانونه و اوري، نو له امله یې راتلونکی کال ښېرازه او پسرلی یې له ښکلا ډک وي.

په پسرلي کې په ځمکه کې نوې سا پو کیږي. ځمکه یا په طبیعي توګه او یا هم د بزګرانو او نورو کروندګرو د کار و زیار له امله شنه او خړوبیږي او د انسانانو د اړتیا وړ غلې دانې او ډول ډول مېوې زرغونوي. مرغان هم له یخو او سړو سیمو څخه تودو او ګرمو سیمو ته ځي. انسانان هم د نورو په څېر په خوځښت او حرکت راځي.

ځمکه تمامه شنه بخملي ده
نوی بهار دی د کال ځواني ده
دا زوړ جهان چې بېرته ځوان شوی
اغېزه ټوله د پسرلي ده
ځمکې په خپل مخ ایښي ګلونه
ونو په غاړه کړه امېلونه
د کال ځواني ده وطن سمسور دی
خوشحاله ګرځي زلمي او نجونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سحر سبا دی غوټۍ غوړیږي
د ګل په پاڼو شبنم ځلیږي
عجب احوال دی نن په ګلشن کې
ګلونه خاندي بلبل کړیږي

ګل پاچا الفت

د متن لنډیز:
د طبیعت پسرلی موږ ته دا پیغام راکوي چې ژوند هم بېلا بېل پړاوونه اوموسمونه لري. کله پر انسان پسرلی وي او کله منی. د ځوانۍ دوره پسرلي ته ورته وي او منی زړښت ته. د طبیعت پسرلی د نوي کال په راتلو بیا راځي، خو د ژوند پسرلی پر انسان یو وار راځي او چې تېر شو، بیا نه راځي. له دې امله باید د ژوند له پسرلي نه چې انسان د کار و زیار وسه لري، سمه ګټه واخلي او د ژوند د مني لپاره ترې توښه برابره کړي. پسرلی زموږ د ژوند لوی او ارزښتمن لوست دی. باید هغه د خپل ژوند مشال کړو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې ولټوي او په مناسبو جملو کې دې وکاروي:

زوکړه، ښیرازه ، ښکلا، مشال، خړوب

۲ـ زده کوونکي دې په متن کې ورته اومشابه کلمې پیدا او ولیکي.

۳ـ شاګردان دې یو یو دې پوښتنو ته ځوابونه ورکړي :

- پسرلی څو میاشتې او د کال کوم فصل دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د پسرلي او ژمي د فصلونو تر منځ څه توپیر دی؟
- د پسرلي د فصل ښکلا په څه شي کې ده؟
- پسرلی د انسان د ژوند کومې برخې ته ورته دی؟

٤ـ لاندې بیت په نثر واړوئ:

دا زوړ جهان چې بېرته ځوان شوی
اغېزه ټـــولـه د پســـرلـــي ده

٥ـ زده کوونکي دې د کال د څلورو فصلونو او د نړۍ د نورو برخو د اقلیمونو په هکله خبرې وکړي.

٦ـ زده کوونکي دې د پسرلي د ښکلا او په ژوند کې د ځوانۍ له موسم سره د هغې پرتله وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د پسرلي متن ولولي، په مفهوم دې ځانونه پوه کړي او د پسرلي د ښکلا په اړه دې یو څو کرښې په کتابچو کې ولیکي.

تـل دې بـهـار وي زمـــوږ وطـن کې
لکه چې روح وي ښایسته بـدن کې
ځـانـګې د ګـلـو دې تـل تــازه وي
خـــزان دې نـه وي زمــوږ چمن کې
ګل پاچا الفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ی) ډولونه

■ که مو د (ی) بېلا بېل ډولونه زده نه وي، ایا یو متن سم لوستلای یا لیکلای شئ؟

هره ژبه ځانته بېل گرامر او قاعدې لري. پښتو هم د خپل جوړښت له مخې له نورو ژبو سره په غږ او لیکنه کې توپیر لري. که دا بڼې د چا زده نه وي، نو د یو پښتو متن په لوستلو اولیکلو کې له ستونزو سره مخامخ کیږي او هغسې چې لازمه ده، کلمې او جملې په سمه توگه نشي لوستلای. په پښتو کې (ی گانې) پنځه لیکنۍ بڼې لري. دلته تاسو ته په لنډ ډول درېیژندل کېږي.

■ د سرې جمع او مفرد څنگه لیکئ؟

■ هغه لیکنه به سمه وي چې د (ی گانو) توپیر او سمه کارونه په کې نه وي شوې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه دمخه چې وویل شول، (ی) د پښتو ژبې یو کومکي غږ دی او پنځه ډوله ویل (تلفظ) کېږي. دا غږونه په عمومي ډول د کلمو په منځ او پای کې څرګندیږي.

۱ــ نرمه (ی): دا (ی) هیڅ ټکي نه لري، بې ټکو (ی) هم ورته وایي.

زیاتره د نارینه نومونو لپاره کارول کېږي. لکه: سړی، منګی، لرګی، زلمی، توریالی.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ:

یو سړی راروان دی او لرګی یې په لاس کې دی.

منګی یې له سره ولوید.

زلمی او توریالی نن سهار لاړل.

۲ــ څرګنده (ي): د دې (ي) لاندې دوه ټکي څنګ په څنګ ایښودل کېږي. زیاتره د جمع او د نسبتي نومونو په پای کې راځي، لکه: سړي، منګي، لرګي، دوبي، موچي، پردي، خپلوي.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ :

سلیم او وزیر کاکا ډېر ښه سړي دي.

کله کله پردي هم په کار راځي.

خپلوي او دوستي پالل غواړي.

موچي ته مې بوټونه د ګنډلو لپاره ورکړل.

دوبي ته مې کالي راوړل.

۳ــ اوږده (ې): هغې (ې) ته وایي چې لاندې ترې دوه ټکي سر پر سر یا لاندې باندې راغلي وي. دا (ې) زیاتره د مؤنثو نومونو په پای کې راځي، لکه: ادې، شیدې، ناوې، مستې.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ :

ادې شیدې تومنه کوي.

د کاکا ناوې مستې جوړوي.

زرغونې ادې ته غږ کړ.

۴ــ د تانیث (ۍ) : دې (ۍ) ته لکۍ لرونکي (ۍ) یا زورکۍ واله وایي چې د مؤنثو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونو په پای کې راځي، لکه: ډوډۍ، خولۍ، څوکۍ، سپوږمۍ، تورپیکۍ او نور.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ:

ګلالۍ پر څوکۍ ناسته ده.

تورپیکۍ د احمد خولۍ پریمینځي.

هوسۍ ډوډۍ خوري.

۵ـ مخاطبه (ئ): دې (ئ) ته فعلي (ئ) وایي او په جمع امریه فعلونو کې راځي، لکه:

خورئ، ځئ، کښېنئ، پاځېږئ، ودرېږئ.

بېلګې یې په لاندې جملو کې وګورئ :

هلکانو ډوډۍ وخورئ.

ځئ لاړ شئ.

کښېنئ او درس ولولئ.

د متن لنډیز:

(ی) ګانې د پښتو ژبې غږونه دي. پنځه بېلا بېل ډولونه لري. د کلمو په پای کې راځي. په پښتو کې پنځه ډوله (ی) ګانې دي چې هره یوه یې ځانته ځانګړنې لري او په جلا جلا ځایونو کې استعمالیږي. د دې تورو د بښو زده کړه د هر چا لپاره، په تېره هغو ته چې د پښتو متنونو له لیکلو او لوستلو سره سروکار لري، اړینه او ضروري خبره ده.

څرګندونه

لکۍ لرونکې (ۍ) او فعلي (ئ) دواړه یو ډول تلفظ لري، خو لکۍ لرونکې (ۍ) په ښځینه نومونو کې اوفعلي (ئ) په فعلونو کې راځي. ددې لپاره چې د نومونو او فعلونو توپیر وشي، دغه بدلون پکې راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ په لاندې جملو کې د (ی) تلفظي بېلابېلې بڼې وګورئ او اړوند ټکي ورلاندې کېږدئ:

- تاسی په کوم ټولګی کی یاستئ؟
- زموږ کور ډېر لوی دی.
- د احمد څپلی شکېدلې ده.

۲ـ دا لاندې جملې بشپړې کړئ:

- خپلوي او .... پالل غواړي.
- دوبي ته مې .... راوړل.
- ادې .... تومنه کوي.
- هوسی .... خوري.

۳ـ په لاندې کلمو کې نرمه (ی) په ښځینه (ي) واړوئ او بیا یې تلفظ او د معنا توپیر په ګوته کړئ:

سړی لرګی منګی پردی مربی

٤ـ په لاندې کلمو کې د (ی) ګانو نومونه ولیکئ:

خولی، منګی، لرګی، لیکئ، ځې

٥ـ پنځه مؤنث نومونه ولیکئ چې په پای کې یې لکۍ لرونکې (ۍ) راغلې وي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مور او پلار د حقونو په اړه یو خو کرښې ولیکي او بیا دې په متن کې پورته ټولې نومول شوې (ی) ګانې په نښه کړي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

ملي مشر، میرویس نیکه

د افغانستان د تاریخ په پاڼو کې یو شمېر داسي نومیالۍ څېرې شته چې کارنامې او یادونې یې په زرینو کرښو لیکل کېږي. په دغو نامتو څېرو کې د میرویس نیکه څېره ډېره ځلانده او تلپاتې ده. په دې لوست کې به د افغانستان د تاریخ د دغه نومیالي او مهم شخصیت په هکله یو مطلب ولولئ.

- د میرویس نیکه ستره ځانګړتیا کومه وه؟
- میرویس نیکه څنګه واکمن و؟
- میرویس نیکه له کومې لارې مشرۍ ته رسیدلی و؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرویس نیکه زمونږ د هېواد ملي مشر او نومیالی واکمن و. د اټکل له مخې په (۱۰۸٤هـ . ق . ۱٦۷۳میلادي) کال کې زیږېدلی دی. پلار یې شالم خان نومیده. شالم خان د کندهار د هوتکو د قبیلې یو منلی مشر و. میرویس نیکه د وخت زیاتره دیني زده کړې په کوچنیوالي کې سرته رسولې وې. په زلمیتوب کې یې د سوداګرۍ په کسب پیل وکړ. په دې توګه یې ډېرو ځایونو ته سفر وکړ. د سفرونو په ترڅ کې د بېلا بېلو خلکو او ولسونو له حال احوال څخه خبر شو. پوهه، تجربه او معلومات یې لا زیات کړل.

په (۱۱۰٦هـ . ق) کال کې د صفوي شاه حسین د واکمنی په پېر کې ګرګین د کندهار حاکم و. ګرګین ډېر ظالم سړی و. د کندهار پر اوسیدونکو یې زیات زور او زیاتی کاوه. د خلکو شکایتونه او عرضونه چا نه اورېدل. د افغانانو د دغه مهال زیاتره مشران او لویان صفوي یرغلګرو بندیان کړي یا وژلي وو. د خلکو سترګې یوازې میرویس خان ته اوښتې. میرویس خان چې تر دغه مهاله په سوداګرۍ بوخت و، د خلکو غوښتنو ته یې غاړه کېښوده. هغه له سوداګرۍ څخه ملي خدمت غوره وباله او د خلکو او قومونو تر منځ د اختلافونو په لیرې کولو یې پیل وکړ. خلک یې د ملي یووالي تر بیرغ لاندې راټول کړل.

میرویس خان د خپلې پوهې اوتدبیر له مخې ځان ګرګین ته نژدې او د هغه باور یې پرځان پیدا کړ. له دې وروسته میرویس خان اصفهان ته سفر وکړ. هغه چې ډېر پوه، زړور او ژبور سړی و، ډېر ژر یې د اصفهان په دربار کې نفوذ وکړ. ځان یې په هغوی باندې د افغاني قبیلو د مشر او د ګرګین د سلاکار په توګه ومانه. نوموړی له یو سپارښت لیک سره بېرته کندهار ته راستون شو.

میرویس نیکه له بېرته راستنېدو وروسته د قومونو تر منځ د اختلافونو د له منځه وړلو لپاره هلې ځلې چټکې کړې. ګرګین ځان له خطر سره مخامخ ولید. وارخطا شو او میرویس خان یې بندي اصفهان ته ولیږه. میرویس خان هلته د خپلې پوهې، تدبیر، فصاحت، بلاغت او قوي منطق له لارې ډېر ژر له بند څخه خوشې او د حج د فریضې د ادا کولو اجازه یې هم ترلاسه کړه. د حج پر مهال یې د هغه ځای له وتلو عالمانو سره ولیدل او د ګرګین زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتي يې هغوی ته بيان کړ او له هغوی څخه يې د يو ظالم حاکم په وړاندې د يو پاڅون لپاره شرعي فتوا وغوښتله. اصفهان ته راستون او له صفوي دربار څخه يې د خپلې مشرۍ او ګرګين ته د مشورې ورکولو فرمان تر لاسه کړ.

کندهار ته له راستنېدو وروسته يې يو شمېر قومونه د صفوي واکمنۍ په وړاندې مخالفتونو ته وهڅول. بيا يې د يو ملي پاڅون له لارې ګرګين وواژه او د هغه لښکر يې تارومار کړ. په دې توګه پر کندهار باندې د يرغلګرو واک پای ته ورسيد. ميرويس خان په (۱۱۱۹هـ . ق) کال کې د کندهار په کوکران کې د افغانانو د يوې ملي جرګې له لارې په مشرۍ وټاکل شو، او د يو ملي خپلواک ولسي حکومت بنسټ يې کېښود.

ميرويس نيکه په ډېره پوهه اوتدبير د هېواد د ملکي او پوځي چارو په سمبالښت پيل وکړ. شاوخوا سيمې يې په خپل حکومت پورې وتړلې. د ټولو ميشتو قومونو او قبيلو د ملي يووالي لپاره يې نه ستړې کيدونکې هلې ځلې وکړې. د ميرويس نيکه ستره ځانګړتيا دا وه چې هغه د خپل ژوند تر پايه هيڅکله ځان د پاچا يا امير په توګه نه ښود او نه يې درباري تشريفات خوښول، بلکې د يو ملي مشر په توګه يې له هر چا سره غوره سلوک کاوه. هر چا خپل عرض او فرياد له ستونزو پرته تر هغه رسولی شو. له همدې امله يې د افغان ولس په زړه کې ژور ځای نيولی او له ډېره درنښته او ګرانښته خپل دغه نوميالی مشر د ((نيکه)) په درانه لقب لمانځي.

ميرويس نيکه د يو ملي مشر په توګه افغان ولس ته له اوو - اتو کالو نه هيريدونکې خدمت او وياړلو کارنامو څخه وروسته په (۱۱۲۷ هـ . ق . ۱۷۱۸م.) کال کې وفات او د کندهار د نوي ښار لويديځ ته د ((کوکران)) په کلي کې خاورو ته سپارل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

میرویس نیکه یو ملي مشر و. له کوچنیوالي په زیرکتیا او پوهې مشهور و. هغه مهال پښتانه له یو شمېر ملي ستونزو سره مخامخ وو. له یوې خوا قومي مشران په خپلو کې مخالف وو او له بلې خوا په کندهار کې د شاه حسین صفوي د حکومت حاکم، ګرګین له خلکو سره ناوړه چال چلند کاوه. هغوی به یې په یو او بل نامه ځورول. یو شمېر قومي مشران یې بندیان کړي وو. لنډه دا چې وضعه ډېره کړکېچنه وه. په دې وخت کې پښتنو میرویس نیکه ته مخ واړاوه. دغه نومیالي مېړه هم ملي خدمت له خپل شخصي خدمت څخه غوره وباله. ملا یې وتړله، د ډېرو ستونزو له ګاللو وروسته یې د ولس په مرسته دښمنان مات کړل او د ملي افغاني حکومت بنسټ یې کېښود. افغانانو د یوې ملي جرګې له لارې میرویس نیکه د هغه د غوره خدمتونو د سرته رسولو له کبله د ملي مشر په توګه وټاکه.

فعالیتونه

۱ــ په متن کې ورته او متضادې کلمې ولټوئ.

۲ــ د لاندې نوو کلمو معنا د کتاب په پای کې پیدا او په جملو کې یې وکاروئ: واکمن، ترجیح، نومیالی، ملنی، ویاړ، اټکل، یرغلګر، پاڅون، پېر.

۳ــ د جرګې په اړه خبرې وکړئ.

٤ــ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د میرویس نیکه د ژوند په اړه خبرې اترې وکړي.

٥ــ زده کوونکي دې د پورته متن په لومړي پراګراف کې (ی ګانې) ولټوي او ودې وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ډول (ی ګاني) دي.

٦ـ زده کوونکي دې ووايي چې له يوه هېواد څخه د پرديو د شړلو لار د ولس په څه شي کې نغښتې ده؟

٧ـ زده کوونکي دې يوه ملي جرګه تمثيل کړي. هغوی دې موضوع پخپله يا د ښوونکي په مرسته وټاکي او د بېلا بېلو مشرانو د خبرو اترو له لارې دې د حل يوه لاره راوباسي.

٨ـ زده کوونکي دې يو يو د ملي مشر ځانګړتياوې بيان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د تر لاسه شوو معلوماتو په رڼا کې د ميرويس نيکه په اړه په خپلو کتابچو کې يو څو کرښې وليکي.

د ميرويس نيکه وينا:

((عقل او حکمت يوازې په ناز او نعمت کې نه دی او نه يوازې د نعمت د خاوندانو په دماغو کې ځای لري. زموږ په غرو کې هم عاقلان او حکيمان شته))

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکي دې لاندې شعر ولولي او خوند دې ترې واخلي:

ورځ

له جهانه تیاره وړم رڼا راوړمه
د غفلت له خوبه خلك پاڅومه
هنګامه د ژوندون ګرمه کړم عالم کې
حرکت او کار ته هر څوك رابلمه
شوق د کار هومره په زړونو کې پیدا کړم
چې غرمو کې په دهقان یوې کومه
څوك په غرونو خېژوم په سختو لارو
په چا باندې درانه پیټي بارومه
ټول عالم کړم سرګردان او ناقراره
خو د زجر سره اجر ورکومه
محرك زه د انسان د ارادو یم
دا ویده عالم له خوبه ویښومه
که ژوندون فعالیت او حرکت وي
په جهان کې زه دغه اثر لرمه
وخت د سعي او عمل د کار او زیار یم
چې وزګار مې نیوی نه شي هغه ښکار یم

ګل پاچا الفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

کلمه، نوم او ډولونه يې

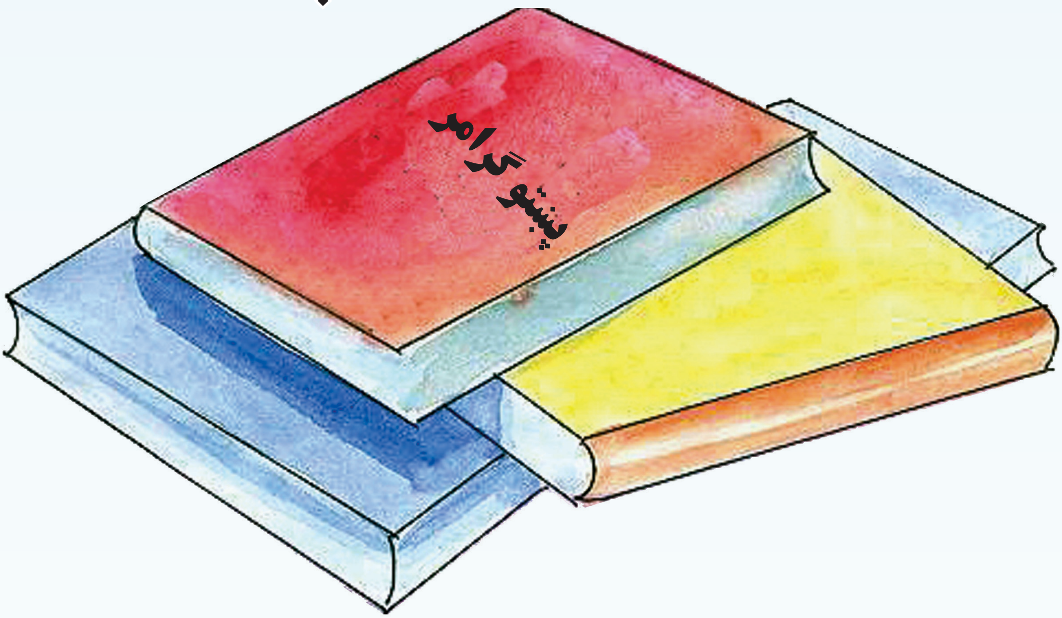

■ کلمه څه ته وايي او له جملې سره څه توپير لري؟

هغه لفظ چې د يوې معنا د افادې لپاره له خولې راوځي، کلمه نوميږي.

هغه کلمې چې کلام جوړوي، د کلام توکي نوميږي او د کلمې ډولونه هم ورته وايي. جمله لږ تر لږه له دوو کلمو څخه، چې معنا څرګنده کړي، جوړيږي. په پښتو کې د کلمې ډولونه يا د کلام توکي له نوم، ضمير، صفت، فعل، قيدونو او اداتو يا تورو څخه عبارت دي.

■ نومونو په ژبه کې کومې اسانتياوې رامنځته کړې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم:

دا سړی خورا نیک خویه دی.

احمد زما پوروړی دی.

زرغونه ښه ښایست لري.

ایمل ستا پخوانی ملګری دی.

دا تیږه دېره درنه ده.

په پورته جملو کې هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې کښل شوې ده.

نوم هغه کلمه ده چې پرته د زمانې له ښوولو یو څوک، یو څیز او یا یو شی ونوموي، لکه په پورته کلمو کې سړی، احمد، زرغونه، ښایست، ایمل او تیږه.

نوم د معنا او مفهوم له مخې پنځه ډولونه لري، لکه: خاص نوم، عام نوم، ذات نوم، معنا نوم، جنس نوم، جمع نوم.

پوښتنه

خپل شاوخوا ته وګورئ او د شخص، څیز یا ځای نومونه په ګوته کړئ.

د نوم ډولونه:

۱ـ خاص نوم:

په لاندې جملو کې نومونو ته پام وکړئ او وګورئ چې څه راز شیان نوموي:

احمد شاه بابا د معاصر افغانستان بنسټ ایښودونکی دی.

ننګرهار د ګلوهار دی.

ملالۍ د میوند د جګړې اتله پېښتنه وه.

هند ډېر لرغونی تاریخ لري.

ایران زموږ ګاونډی هېواد دی.

په پورته جملو کې احمدشاه بابا، افغانستان، ننګرهار، ملالۍ، میوند، هند او ایران

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نومونه دي چې د اورېدو پر مهال يې فکر هماغه لوري ته ځي او سمدلاسه هماغه خلک، ښارونه او يا هېوادونه درېه زړه کيږي.
په دې توګه خاص نوم (ځانګړی نوم) هغه نوم دی چې يو ځانګړی شخص، شيز يا ځای ونوموي.

پوښتنه

د خپل ټولګي دننه يا بهر کوم شخص، شيز يا ځای چې خاص نوم په ګوته کړي، پيدا او د ټولګي په وړاندې يې ووايئ.

۲_ عام نوم:

لاندې جملې ولولئ او نومونو ته يې پام وکړئ.
دا يو تکړه هلک دی.
هېواد پر هر چاګران دی.
سږکال د وچکالۍ له امله کابو ټول خاروي مړه شول.
دا ښځه او سړی څوک پېژنې؟
په پورتنيو جملو کې هلک، هېواد، خاروي، ښځه او سړی داسې نومونه دي چې په يو ځانګړي شخص يا شيز باندې دلالت نه کوي او د اړوند جنس ټول غړي ځرګندوي. دغو نومونو ته عام نوم ويل کيږي.
عام نوم داسې يو شی يا شيز نوموي چې ځانګړی يا خاص نه وي، لکه په پورته جملو کې درکړل شوې بېلګې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه

زده کوونکي دې د ټولګي دننه او بهر شیانو، خلکو او ځایونو ته پام وکړي چې کوم عام نومونه پیدا کولی شي.

۳_ ذات نوم:

دا جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې کښل شوې ده:

ډېره درنه ده، که مالوچ؟

د خټا اوبه ډېرې یخې وي.

دومره لوړ غر! ستونی به دې وشکېږي.

پورته جملې وګورئ او هغو کلمو ته ځیر شئ چې کرښې ورلاندې ایستل شوې دي.

ذات نوم یو حس کېدونکی شی راښيي. یا په بله وینا داسې یو نوم نوموي چې زموږ په حواسو حس کېدای شي او بهرنی وجود ولري، لکه : ډبره، مالوچ، لرګی، خټا، اوبه، ستونی.

پوښتنه

یوه ډله زده کوونکي دې د ښوونځي په چاپېریال کې د ذات نومونه پیدا او د نورو زده کوونکو په وړاندې دې یې ووایي.

۴_ معنا نوم:

لاندې جملې ولولئ:

دا خپل ښایست راپورې اور شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتیا د نېکمرغه ژوند ضامنه ده.

داسې هیله مې درڅخه نه کېده.

ننګ، پت او مېړانه پښتنې دودونه دي.

رخه د خوښۍ مخه نیسي.

خدای ﷻ دې له درد، غم او اندېښنې څخه لېرې لره.

د معنا نوم په یو غیر محسوس څېز یا په یوې پدیدې پورې اړه لري او هغه نوموي، یعنې هغه څېز نوموي چې بهرنی وجود نه لري، لکه په پورته جملو کې ښایست، روغتیا، هیله، ننګ، پت، مېړانه، رخه، خوښي، درد، غم، اندېښنه.

پوښتنه

د زده کوونکو یوه ډله دې داسې نومونه ووایي چې بهرنی وجود ونه لري.

۵_ جنس نوم:

وخت لکه سره زر دی.

که اوبه نه وي، ژوند به نه وي.

جوار او غنم د افغانستان کرنیز محصولات دي.

بې تېلو څراغ نه بلېږي.

په پورته جملوکې د کرښې له پاسه کلمو ته ځیر شئ او وګورئ چې څه راز نومونه دي؟

هغه نوم چې نه شمېرل کیږي مفرد او جمع یې یو څېر وي، د جنس نوم ورته وایي، لکه په پورته جملو کې سره زر، اوبه، غنم، جوار او تېل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه

تاسو په خپل ټولګي یا د ښوونځي په انګړ کې داسې نومونه په ګوته کولای شئ چې ونه شمېرل شي؟

٦ـ جمع نوم:

د سرې میاشتې ملي ټولنه له بېوزلو کورنیو سره مرسته کوي.

دا رمه د باتور کاکا ده.

افغان ولس له برمه ډکه مخینه لري.

دا نوم په څرګنده د لفظ له مخې یو مفرد نوم دی، خو په معنا کې یوه ډله یا ټولی نوموي او جمع نوم ورته وایي، لکه : ټولنه، ولس، رمه او نور. په پښتو کې جمع نوم د ډېرو ډلو په لحاظ بیا هم جمع کېږي، لکه : ټولنې، ولسونه، رمې.

پوښتنه

د زده کوونکو یوه ډله دې له خپلو شاوخوا شیانو څخه د جمع نوم پیدا او نورو زده کوونکو ته دې یې ووایي.

نوم د شمېر له مخې په دوه ډوله دی، مفرد او جمع.

۱ـ مفرد نوم:

په لاندې جملو کې هغو نومونو ته پام وکړئ چې کرښه ترې لاندې ایستل شوې ده:

دا هلک ولې ځانته راغی، هغه نور څه شول؟

د دې باغ دا یوه ونه خرابه ده، هغه نورې ښې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توري او قلم خاوند، خوشحال ختټک د پښتو وتلی شاعر او ادیب و.

مفرد نوم هغه نوم دی چې د یوې ډلې په یو شخص یا یو څیز دلالت وکړي، لکه په پورته جملو کې هلک، باغ، ونه، قلم، خاوند، شاعر.

۲ـ جمع نوم:

لاندې جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ترې لاندې ایستل شوې ده:

دا هلکان څوک دي؟

زموږ د کلي باغونه خراب او ونې یې ټولې وچې شوې دي.

د مال او دولت خاوندان تل له بېوزلو سره مرسته کوي.

په پورته جملو کې هلک په هلکانو، باغ په باغونو، ونه په ونې، خاوند په خاوندان اوښتي او د جمع حالت یې نیولی دی.

په دې توګه ویلی شو، جمع نوم هغه نوم دی چې د یوې ډلې له یو څخه زیات اشخاص یا شیان ونوموي، لکه: هلکان، نجونې، ونې، قلمونه او نور.

په پښتو کې د مفرد نوم جمع کول ځانته قاعدې لري. نارینه نوم ځانته او ښځینه نوم ځانته د خپلو قاعدو له مخې جمع کېږي.

؟ **پوښتنه**

زده کوونکي دې په دوه کسيزو ډلو کې یو تن د مفرد نوم ووايي او بل دې هغه نوم جمع کړي.

فعالیتونه

۱ـ

◆ زده کوونکي دې ووايي چې کلمه له جملې سره څه توپیر لري؟ څو مثالونه دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کړي.

- نوم څه راز کلمه ده؟ څو مثالونه يې په ټولګي کې ووایاست.
- د نوم ډولونه کوم دي؟ یوازې نومونه يې واخلئ.

۲_

- په متن کې دا راغلي کلمې : افاده، سرېتوب، وچکالي، توکی، پورورړی، پت، توپیر، چابکه، مېړانه معنا او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.
- وګورئ، په متن کې د کلمو په پای کې د (ی ګانو) کومې بڼې راغلي، ويې لیکئ.

۳_

- د دې لاندې مفردو نومونو جمع حالت ولیکئ: کتاب، هلک، باغ، قلم، نوم، کلمه.
- د خاصو نومونو يو څو بېلګې ووايئ.
- جنس نوم څه ته وايي؟ بېلګې يې ولیکئ.

۴_

- د زده کوونکو یوه ډله دې مفرد نومونه ووايي او بله ډله دې د هغه نومونو د جمعې حالت ووايي.
- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، یوه ډله دې له بلې څخه د عام نوم او د جنس نوم پوښتنې وکړي او هغه بله ډله دې هغه نومونه ووايي.
- لاندې څو نومونه درکړل شوي، تاسو ووایاست چې هغه کوم ډول نومونه دي:

جلال اباد، زرمینه، مالوچ، ښایست، ټولنه، هلکان، پسرلی، واوره، غنم.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې یو متن ولیکي او د پورته یادو شوو نومونو ټول ډولونه دې په کې وکاروي او په نښه دې کړي. سبا دې هغه په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

بلخ، د مدنيت زانگو

■ بلخ ته ولې د مدنيت زانگو وايي؟

بلخ يا بخدي زموږ د هېواد يو لرغونی ښار دی. بلخ د هېواد په شمال کې د آمو د سيند تر څنګ پروت دی، له ډېرو سمسورو او حاصل خېزو ولايتونو څخه ګڼل کېږي. بلخ په تاريخونو کې په ډېر وياړ او ښه نوم ياد شوی، له دې امله ورته ام البلاد (د ښارونو مور) ويل شوی دی. بلخ د مېړنيو خاوره وه. رستم له همدې ځايه پورته شوی دی چې د فردوسي په شهنامه کې د دې سيمو اتل و. اريايان د خپل مدنيت په لومړي پړاو کې دې ځای ته رارسيدلي او دلته ميشت شوي دي (۲۸۰۰ق. م.). د بلخ تاريخي ښار د هېواد تېر وياړ را په زړه کوي.

■ ستاسو په اند به بلخ څومره تاريخي مخينه ولري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلخ په ځینو لیکنو کې په (باختریش) یادشوی دی. د تاریخ په ډېرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، یعنې د اریانا او افغانستان لومړنی ټاټوبی او د ښکلو او لوړو بیرغونو د ښار په نوم یاد شوی دی. د بلخ تاریخي مخینه له میلاد څخه دمخه څه ناڅه دوه زره اته سوه کالو ته رسیږي.

د بلخ یا بخدي کلا د وارا (ارګ) په نامه هم یاده شوې ده. دا ځای د اریانا لومړنی استوګنځی او پلازمېنه وه. دا پلازمېنه لومړنی ټاټوبی و چې اریایي پاچا، یما د هغې بنسټ ایښی و. وارا د خوندي اوسېدو ځای معنا لري چې بیا وروسته د کور، ماڼۍ او معبد په نومونو هم کارول شوې ده.

د اریانا دایرة المعارف د لیکنې له مخې هغه خرابې چې د بلخ د شاوخوا په څو کیلومترۍ کې لیدل کیږي، د دغه ځای دبدبه او تاریخي عظمت په سترګو کې مجسموي. د هغې له پاته شونو او اثارو څخه د بلخ بالاحصار، د بالاحصار د مدخل برج عیاران، یو پنډ او لوی دیوال، لوی منارونه او د خاورو یوه غټه غونډۍ د یادونې وړ دي. د بلخ نهه ګونبدي جومات په بلخ کې پروت دی او د ځینو څېړونکو په وینا د افغانستان اسلامي ابداتو ډېره پخوانی ابده ګڼل کیږي او په اتمې پېړۍ پورې یې تړي.

اوسنی بلخ چې مزار شریف یې ولایتي مرکز دی، پخواني بلخ ته نژدې ودان شوی دی. د بلخ پخواني یادګارونه زیاتره د بلخ په ولسوالی کې تر سترګو کېږي. خلك یې له علم او پوهې سره مینه لري. زیاتره پخواني پوهان، عارفان او شاعران په دې لرغوني ولایت کې تېر شوي دي.

علي کرم الله وجهه منسوبه روضه هم د مزار شریف په ښار کې موجوده ده. دا ښکلې او له شان او شوکته ډکه مقبره د هرات د تیموریانو د وخت له شاهکارونو څخه شمېرل کیږي. دا روضه د مزار شریف د ښار د پرمختیا لامل شوه، خو د ام البلاد بلخ له ښار څخه اوس له ځینو کنډوالو او د کلا له خرابیو پرته نور څه نه دي پاتې.

د مولانا جلال الدین محمد بلخي، ناصر خسرو بلخي، رابعه بلخي، ابن سینا بلخي او نورو د زیږېدو ټاټوبی د بلخ لرغونی ولایت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلخ په ولایت کې معارف پر مختللی دی. په هرې ولسوالۍ کې د هلکانو او نجونو ښوونځي شته او زیات شمېر زده کوونکي ورته ځي راځي. یو پوهنتون هم لري چې د بلخ پوهنتون په نامه یادېږي.

د متن لنډیز:

بلخ د افغانستان لرغونی ښار دی. ډېر بډای مدنیت یې درلود. تاریخي مخینه یې له میلاد څخه دمخه تر (۲۸۰۰ ق.م) کلونو پورې رسېږي. بلخ هغومره ښایسته ښار و چې د ښارونو د مور یا ام البلاد په نامه یې شهرت درلود. د بلخ پخوانی ښار په ځینو لیکنو کې د (باختریش) په نامه یاد شوی دی. د تاریخ په ډېرو پاڼو کې بلخ د ام البلاد، یعنې د اریانا او افغانستان لومړنی پلاوبی او د ښکلو او لوړو بیرغونو د ښار په نوم یاد شوی دی. هغه خرابې چې د بلخ د شاوخوا په څو کیلومترۍ کې لیدل کیږي، ددغه ځای دبدبه او تاریخي عظمت په سترګو کې مجسموي. د بلخ نهه ګونبدی جومات په بلخ کې پروت دی او د ځینو څېړونکو په وینا د افغانستان اسلامي آبداتو ډېره پخوانۍ آبده ګڼل کیږي او له اتمې پېړۍ سره تړاو لري.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې په پورته لوست کې:

- خاص نومونه پیدا کړي.
- مترادفې کلمې دې ولټوي.
- د (ی ګانو) مختلف ډولونه دې په نښه کړي.
- د بلخ د نومیالیو پوهانو، لیکوالو او شاعرانو نومونه دې واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- د بلخ یا بخدي کلا په کوم نوم یاده شوې ده؟
- بلخ ته ولې د ښارونو مور یا ام البلاد ویل کېده؟
- د آریانا لومړنی ټاټوبی کوم ځای دی؟
- د لرغوني بلخ بېلابېل نومونه کوم دي؟
- ستاسو په اند به بلخ څومره تاریخي مخینه ولري؟
- علي کرم الله وجهه ته منسوبه روضه چېرته واقع ده؟

۳- زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځایونه په پنسل ډک کړي:

- د بلخ نهه ګونبدي جومات .... پروت دی.
- د افغانستان د اسلامي آبداتو ډېره پخوانۍ آبده د .... یادیږي.
- د بلخ نهه ګونبدي جومات په .... پېړۍ پورې اړه لري.
- اوسنی بلخ د هېواد په .... کې د .... پروت دی.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د بلخ د لرغونتیا او د افغانستان په تاریخ کې د هغه د ارزښت او اهمیت په هکله څو لنډې جملې ولیکي او بیا دې په دې لیکنه کې نومونه او د (ی ګانو) بېلا بېل ډولونه وښيي.

> نېکه خبره وکړه چې په هغې باندې وپېژندل شې او نېک کار وکړه چې د نېکانو په ډله کې وشمېرل شې.
>
> حضرت علي کرم الله وجهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

ولسي ادبيات، لنډۍ

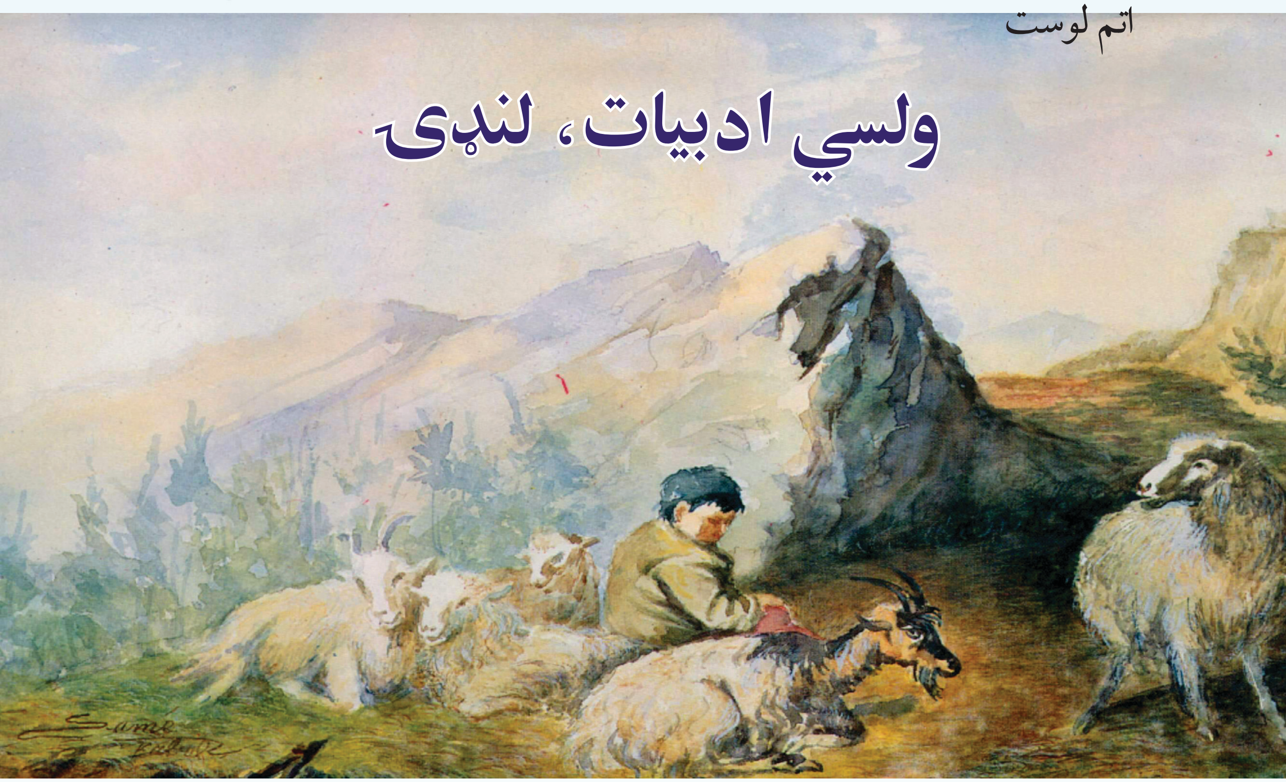

■ ولسي ادبيات يا شفاهي ادبيات څه ته وايي؟

ولسي ادبيات د ولسي پوهې او يا ولسي زده کړې برخه ده. د ولسي پوهې لمن خورا پراخه ده او د يو ولس دودونه، عادتونه، کرنه، پوښاک، خصوصيات، کيسې، سندرې او داسې نور شيان پکې شامل دي. ولسي ادب د ټولنې د ادب هغه برخه ده، چې د خلکو په ژبه جاري وي، له يوې خولې نه بلې ته ليږدول شوي او لومړی جوړوونکی يې معلوم نه وي.

■ تاسو تر اوسه د ادم خان او درخانۍ يا د موسیٰ خان او ګل مکۍ په څېر کومه کيسه اورېدلې ده؟

■ وايي چې ولسي ادبيات د يو ولس د ژوند هينداره ده، څنګه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي ادبيات

ولسي یا شفاهي ادبیات د ولسي پوهې یا د ولسي زده کړې ښه څرګندویې کوي.
د ولسي ادب په څنګ کې لیکلی ادب پروت دی. لیکلی ادب په یو ځانګړي شاعر یا لیکوال پورې اړه لري. مؤلف یې معلوم، نوم یې خوندي او حق یې ساتلی او محفوظ دی. د ولسي اثر لیکوال که څه هم لومړی یوشخص وي، خو وروسته د هغه نوم هېرېږي او اثر یې د ټول ولس د ژبې مال ګرځي.
د ولسي ادب او لیکلي ادب تر منځ یو بل مهم توپیر دادی چې په لیکلي ادب کې یو لیکوال کوښښ کوي په معیاري او نسبتاً منل شوې املاء او انشاء یو شی ولیکي، خو ولسي ادب له دغه قید او شرط څخه وتلی دی او خپله لهجوي ځانګړتیا ساتي. په بل عبارت د ولسي ادب ژبه د لیکلي ادب لپاره د خامو موادو حیثیت لري. یو لیکوال له ولسي ژبې او ادب څخه هم خام مواد اخلي او هغه په لیکلي ادب کې پخوي.
پښتو ولسي ادب د څرنګوالي او ډول له مخې زښت ډېر ډولونه لري. په هره سیمه او هر خېل کې تقریباً خاص ډول سندرې پیداکېدای شي. موږ دلته د هغوی له ډلې څخه یوازې په لنډیو خبرې کوو:

لنډۍ

لنډۍ د پښتو د ولسي ادب یوه بیساري بډایه پانګه ده. زموږ د ټولنې د ژوند او فکر داسې خوا نشته چې په لنډیو کې غبرګه شوې نه وي. مینه، ښکلا، وصال، بېلتون، خوښي، خواشیني، تېری، عدالت، سرښندنه، هېوادپالنه او داسې نور په لنډیو کې ځای شوي دي.
لنډۍ چې د ټپې، مسرۍ او ټیکۍ په نومونو هم یادیږي، د پښتنو په هره سیمه، هر کلي او کور کې د ولسي ادب یوه مهمه برخه ده. په هره سیمه کې په خاصو غږونو او ټاکلي ډول ویل کیږي.
لنډۍ د ولسي ادب یوه برخه ده. جوړوونکي یې معلوم نه وي او د ټول ولس مال ګڼل کېږي. په دې ترتیب که لنډۍ واورو، نو باید د جوړوونکي د نوم فکر یې راسره پیدا نه شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دومره پوهېدای شو چې دا لنډۍ د يو نارينه د زړه اواز دی، که د يوې ښځې.

لنډۍ او متلونه د ټولنې ګډ مال دی او شعر او شاعري د يو شاعرخپل مال.

پښتو لنډۍ دومره ستره زېرمه لري چې د نړۍ په بله ژبه کې به سارى ونه لري. که څه هم تر اوسه په زرګونو لنډۍ راټولې شوي دي، خو بشپړ باور دا دى چې په ولس کې د هغو شمېر په سلګونو زره دی.

لنډۍ د جوړښت له مخې دوه مسرۍ لري. لومړۍ مسرۍ يې نهه او دويمه يې ديارلس سپلابه يا څپې وي.

د پښتو په ولسي ادب، په تېره بيا په لنډېو کې د ښځو ونډه ډېره زياته ده. همدغه لنډۍ دي چې د ويرونو، ودونو او د غم او خوښيو په وختونوکې يې وايي. د لنډيو جوړوونکي هم زياتره ښځې دي. زيات شمېر لنډۍ د هغوی د زړونو د ژورو تاثراتو، خواشينيو او خپګانونو انعکاس کوي. دا لنډۍ د هغوی د زړونو اواز دی، د هغوی د دردمند زړه څګېروی دی او د هغوی د غمځپلې سينې آه دی.

دلته د لنډېو يو څو بېلګې وګورئ:

د نتکۍ لال به پرې خيرات کړم
که مې اشنا په دښمن مات کړل سنګرونه

***

زما د زړه صدف دې مات کړ
څکه تر سترګو مرغلرې تويومه

***

له مانه ولې مرور يې
کم عقله ياره په پردي اختيار کې يمه

***

ګريوان مې ټول په اوښکو لوند دی
ما د جانان له غمه ډېر ژړلي دينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګې به ولې اوښکې نه کړي
چې په موسم د خوشحالۍ راغلل غمونه
***

تر توريالي مين به جار شم
چې د غليم په وينو سره کاندي لاسونه
***

په ناموس ننګ په وطن جنګ دی
د وطن جنګ ته په غورځنګ ورځه مينه

څپه

پورته مو د لنډۍ په جوړښت کې څپې يا هجا او سيلاب ياد کړل، دلته يې په لنډه توګه دريبژنو.

څپه، هغه ژبنی واحد دی چې يا يو خپلواک (vowel) غږيز توری وي او يا له يو خپلواک او يو ياڅو بيواکو (consonant) تورو څخه جوړه او په يوځايي ډول له خولې راوځي، لکه ابا، چې دوه څپې لري. لومړۍ يې يوه څپه او يو خپلواک دی او دويمه څپه يې (با) ده، چې له يو بيواک توري او يو خپلواک توري څخه جوړه شوي څپه ده چې دواړه په ګډه يوه کلمه جوړوي.

څپه	۱	۲	۳	٤	٥	٦	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
لومړۍ مسره	که	په	مى	وند	کې	ش	هيد	نه	شوې				
دويمه مسره	خدای	ږو	لا	له	يه	بې	نن	ګۍ	ته	دې	سا	تې	نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

پښتو ډېر پراخ ولسي ادبیات لري. دغه ولسي ادب چې له لیکنې یا تحریري ادب سره توپیر لري، د ولسونو او پرګنو د رښتینو هیلو ځرګندوی دی. لنډۍ زموږ د ولسي ادب یوه ډېره په زړه پورې برخه ده. د لنډیو ځانګړی شاعر یا وینا وال نه دی ځرګند او د ټول ولس شریکه پانګه ګڼل کیږي. د منځپانګې له پلوه لنډۍ بیلابیلې موضوعګانې په خپله ځولۍ کې رانغاړي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووایي:

- ولسي ادبیات څه ته وایي؟
- په ولسي پوهه کې کوم شیان شامل دي؟
- ولسي ادب یا شفاهي ادب څنګه له یوه نسل څخه بل نسل ته لېږدول کیږي؟
- ایا د ولسي ادب جوړوونکي یا ویونکي ځرګند دي؟
- د ولسي او لیکلي ادب تر منځ مهم توپیر څه دی؟
- د ملالۍ لنډۍ ټول په یادو یاده کړئ او ووایئ چې دغه لنډۍ زموږ په تاریخ کې څه مقام لري.

۲- زده کوونکي دې دا لاندې جملې په پنسل بشپړې کړي:

- لنډۍ، چاربیتې د .... مال او غزل او شعر د ... مال دی.
- د ولسي ادب په څنګ کې .... ادب پروت دی.
- لیکوال خپل خام مواد له .... اخلي.
- څپه په .... ډوله ده، یوه .... او بله ....

۳- زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ ډله دې د لنډۍ جوړښت ووايي او په څو بېلګو کې دې بيان کړي.

دويمه ډله دې د لنډۍ برخې بيان او په څو لنډيو کې دې وښيي.

درېمه ډله دې دا لاندې لنډۍ هجا کړي:

د بنې غرې رابانديې وشو

لکه ډوډۍ په تناره کې وريته شومه

څلورمه ډله دې دا لاندې لنډۍ بشپړې کړي:

۱ـ که په ميوند کې شهيد نه شوې

....

۲ـ جانان مې سر په وطن کېښود

....

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کور له خلکو او ګاونډيانو څخه لږ ترلږه لس لنډۍ زده کړي، په کتابچه کې دې وليکي او سبا دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

زده کړه: د ژوند اړتيا

■ موږ ولې ليک او لوست زده کوو؟

ليك لوست د زده کړې په معنا دی. زده کړه انسان ته د يوې موضوع د ليکلو او لوستلو وړتيا ورکوي. هغسې چې د بدن د پياوړتيا او ودې لپاره بدني روزنه (ورزش)، خواړه اهميت او ارزښت لري، د ذهن او فکر د ودې او پياوړتيا لپاره زده کړه ارزښت لري. د زده کړې له لارې انسان ځان او جهان پېژني، خپل خدای ﷻ پېژني، د خپل شاوخوا شيان پېژني، ښه له بدو او بد له ښو څخه بېلولای او د دوست او دښمن توپيرکولای شي. د خپل ځان، خپلې کورنۍ او خپلې ټولنې د سوکالۍ او هوساينې لپاره کار کولای شي، خپل وطن ودانولای شي او د خپلو خلکو اوهېوادوالو لپاره د ښه خدمت جوګه کېدای شي.

■ زده کړه د انسان په ژوند کې څه ارزښت لري؟

■ لوستي او نالوستي خلک يو له بله څه توپير لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې د زده کړې بهیر په دودیز ډول له ډېر پخوا څخه پیل شوی او په بېلابېلو لارو یې وده او پراختیا موندلې ده. پخوا به هلکانو اونجونو په جوماتونو کې دیني زده کړې کولې. قرآن کریم به یې زده کولو، د هغه په معنا اوتفسیر به یې ځان پوهولو او نورې دیني اومذهبي پوهې به یې تر لاسه کولې، د وخت دودیز کتابونه به یې لوستل چې لیکل او لوستل زده کړي. دې زده کړو ته غیر رسمي یا خصوصي زده کړې ویل کېدې.

د وخت په تېرېدو، د دې زده کړو ترڅنګ رسمي زده کړې پیل شوې. د زده کړې منظمې دورې رامنځته شوې. لکه لومړني ښوونځي، منځني ښوونځي او نور. په دې ښوونځیو کې د ټولنې د اړتیاوو له مخې د ټاکلو هدفونو او موخو د تر لاسه کولو لپاره ټاکلي درسي کتابونه لوستل کېدل. کله به چې له دې ښوونځیو څخه ځوك فارغ شو، نو په ښه ډول به په لیك او لوست پوهیدل او خپلې اړتیاوې به یې پوره کولې.

په هېواد کې عصري زده کړې د امیر شیر علي خان په وخت کې پیل او د امیر حبیب الله خان د پاچاهۍ پر مهال په (۱۲۸۲ هـ . ش . ۱۹۰۳ م.) کال کې په هېواد کې د حبیبې لیسې په جوړېدو د رسمي او اساسي زده کړو بنسټ کېښودل شو. اوس دا زده کړې ډېرې پراخې شوې. پر لومړنیو او منځنیو زده کړو سربېره ثانوي زده کړې، مسلکي زده کړې، د لوړو زده کړې او لوړې زده کړې هم شته. په ملیونونو هلکان او نجونې پکې لوست لولي او د هېواد لپاره دیني عالمان، قاضیان، ښوونکي، طبیبان (ډاکټران)، انجینران، اقتصاد پوهان او نور روزي.

همدا زده کړې د هېواد د ودانۍ، پرمختګ او د هغه د اوسېدونکو د هوسا او سوکاله ژوند بنسټ او تهداب جوړوي.

د متن لنډیز:

زده کړه د انساني ژوند د نېکمرغۍ کونجي ده. هغسې چې ورزش د بدن د ودې لپاره ارزښت لري، همداشان زده کړه د انسان د فکر او ذهن له ودې او پراختیا سره مرسته کوي. زده کړه له انسان سره مرسته کوي چې ښه له بدوڅخه توپیر کړي. زده کړه انسان لوړو پوړیو (مدارجو) ته رسوي. زده کړه د ژوند یوه ډېره مهمه اړتیا ده. بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړې ژوند په تورتم کې اوسېدو ته پاتې کېږي. په تورتم کې انسان خپله شاوخوا نه شي ليدلای. د شيانو د ليدلو لپاره رڼا ته اړتيا ده. ژوند لکه تياره ډگر او زده کړه لکه ډيوه ده، چې په برکت يې انسان هرڅه ليدلای شي. زموږ په هېواد کې د زده کړې بهير په دوديز ډول له ډېر پخوا څخه پيل شوی او په بېلا بېلو لارو يې وده او پراختيا موندلې او تر اوسنۍ کچې رارسېدلې دی. لنډه دا چې د ژوند ټولې نېکمرغۍ او خوشحالي په زده کړې کې چې ښه روزنه ورسره مل وي نغښتې دي. موږ ټول بايد هم پخپله او هم د کور او گاونډ نجونې او هلکان زده کړې او ښې روزنې ته وهڅوو او د هغې په گټو يې وپوهوو. پرې نه ږدو چې يو هلک او نجلۍ هم له زده کړې بې برخې پاتې شي.

فعاليتونه

۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- که د بدن ودې ته ورزش او تمرين ارزښت لري، د ذهن ودې ته څه شی ارزښت لري؟
- د انساني ژوند د نېکمرغۍ کونجي څه شی ده؟
- دوديزې زده کړې څه ته وايي؟
- موږ ولې زده کړه کوو؟

۲- زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو يوې ته تشريحي ځواب ووايي:

لومړۍ ډله: د پوهو اوناپوهو خلکو توپير په څه کې دی؟ ايا هغوی يو تر بله برابر دي؟ بيان يې کړئ.

دويمه ډله: زموږ په هېواد کې د زده کړې بهير څنگه وده موندلې ده؟ په خپله ژبه يې بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېمه ډله: د اوسنيو زده کړو بهير او د هغې له لارې د ټولنې د اړتياوو د پوره کولو لپاره کافي دي؟ په اړه خبرې وکړئ.

څلورمه ډله: ستاسو په اند يو انسان ولې بايد تل د زده کړې لورته هڅه وکړي، څه ګټه لري؟ په تفصيل پرې خبرې وکړئ.

٣- هر زده کوونکی دې په پورته لوست کې د معنا نومونه ولټوي او ودې يې ليکي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د زده کړې د ارزښت په هکله پنځه کرښې مقاله وليکي او بله ورځ دې د ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

زده کړه له کوره تر ګوره

وايي: يو دوست د يوعالم د ناروغۍ پر مهال د پوښتنې لپاره د هغه کور ته ورغی. عالم چې د ځنکدن په حالت کې و، له خپل دوست څخه يې د يوې مسئلې پوښتنه وکړه. دوست يې ورته وويل، ته د ځنکدن په حالت کې يې، په مسئله څه کوې؟ عالم ورته وويل: ((دا به ښه وي، چې پر دې مسئلې باندې پوه شم او بيا مړ شم))

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

لیکدود او اړتیا یې

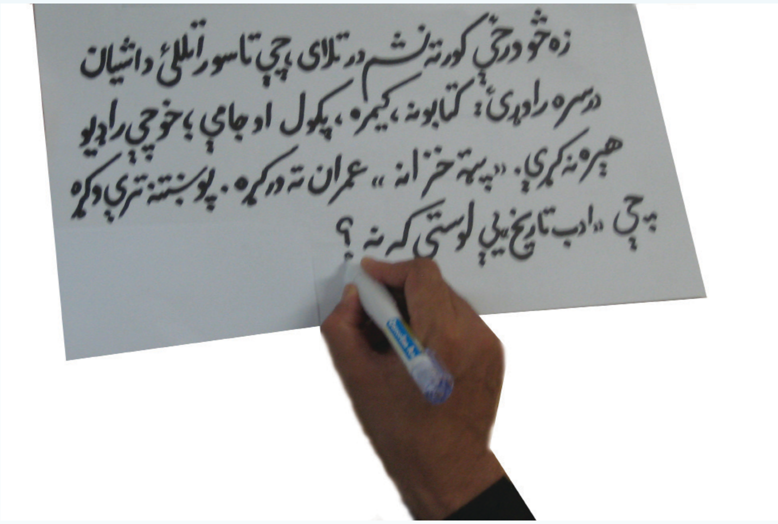

په تېرو ټولګیو کې مو یو شمېر کلمې او د هغو د کره لیکلو بڼې ولیدې. دا هم درته څرګنده شوه چې د زده کړې لپاره باید په سم او کره لیکلو او لوستلو وپوهیږئ. په هره ژبه کې د وینا او لیک تر منځ توپیر شته. هغسې چې خلک خبرې کوي، په لیک کې نه لیکل کیږي. سم لیکل ځانته یو معیار لري او دا معیار د ژبې د قاعدو له مخې رامنځته کیږي. د دې لپاره چې په لیک او لوست کې له ګډوډۍ سره مخامخ نشو، نو لا زمه ده چې دغه معیارونه زده او په لیک لوست کې یې په پام کې ونیسو.

- که مو د کلموسم لیکل زده نه وي، ایا سمه لیکنه کولای شو؟
- څنګه کولای شو چې د سم لیکلو او سم لوستلو ژبنۍ وړتیا ولرو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

املا او لیک

د تورو، کلمو، اشارو او لیک نښو د لیکلو طریقې ته املاء وایي چې په پښتو کې یې لیکدود بولي. په بله معنا په سمه بڼه د خپلو خبرو یا د بل د خبرو لیکلو ته املاء وايي. سم لیکل د سم تلفظ له مخې کیږي. ناسم تلفظ ناسم لیکل رامنځته کوي. په هره ټولنه کې د خلکو وینا او لیکنې تلفظ یو څه توپیر لري.

څرنګه چې لیکلې ژبه د لیکلو د طرز او د هغو د نښو له پېژندنې پرته منځ ته نشي راتلای، له دې امله باید د هغې لارې چارې زده کړو.

کلمې چې د انسان له خولې راوځي، که د تورو په بڼه ولیکل شي، لیکنه بلل کېږي.

خروشتي او یوناني لیک چې تر اسلام دمخه په افغانستان کې دود و، د اسلام د سپېڅلي دین په راتګ سره له منځه لاړ او خپل ځای یې عربي لیکدود ته پرېښود.

د عربي لیکونو له ډلې څخه دوه ډوله لیک، یعنې نسخ او نستعلیق د پښتو غږونو لپاره ومنل شو او د سلطان محمود غزنوي په وخت کې د هغه د وزیر حسن میوندي په لارښوونه د قاضي سیف الله په وسیله د پښتو د ځانګړو تورو لپاره مخصوصې نښې تنظیم شوې. د پښتو د غږونو د بڼو په لیکلو کې وخت په وخت بدلونونه راغلي دي. کله کله په دې برخه کې ځینې اختلافات هم رامنځته شوي، خو د پښتو ژبپوهانو او عالمانو د هڅو او پاملرنو له امله دغه اختلافات ډېر ژر له منځه تللي او د پښتو د غږونو او کلمو د لیکنې لپاره یوه کره او واحده بڼه رامنځته شوې ده.

پښتو الفبې دا لاندې دېرش توري لري:

ا، ب، پ، ت، ټ، ج، ځ، څ، خ، د، ډ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، س، ش، ښ، غ، ک، ګ، ل، م، ن، ڼ، و، هـ، ی، ي، ې، ۍ، ئ.

د عربي ژبې دا لاندې لس توري هم په پښتو کې په دخیلو کلمو کې کارېږي:

ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق

پښتو داسې اته توري لري، چې هغه په دري او عربي ژبو کې نشته او هغه دا دي:

ټ، څ، ځ، ړ، ږ، ډ، ښ، ڼ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

املا او لیک د یوې ژبې د سمې لیکنې لارې ته وایي. هره ژبه ځانته لیکدود لري. دا لیکدود د هغې ژبې په ټولو لیکنو کې کارول کیږي. موږ په خپل ګړ دود او لهجه کې یو راز خبرې کوو، خو په لیکنو کې بیا هغه ډول نه لیکو، لکه: ((څه کی؟)) سمه او لیکنی بڼه یې (څه کوې؟) ده. ((الکه الته ورشه)) سمه او لیکنۍ بڼه یې ((هلکه هلته ورشه.)) دې ته لیکنۍ بڼه وایي. په واحد لیکدود کې د ژبې له لهجو او ځانګو څخه هغه بڼه را اخلي چې لیکل یې اسانه وي او له بلې کلمې سره یې معناګډه نشي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- املا څه ته وایي؟
- له اسلام دمخه په پښتونخوا کې کوم لیک مشهور و؟
- په افغانستان کې د اسلام له راتګ څخه وروسته کوم لیک دود شو؟
- ایا د ولس ژبې ته لیکنۍ ژبه ویلی شو؟
- لیکلې ژبه څه شي ته وایي؟

۲ـ زده کوونکي دې د لاندې جملو تش ځایونه په مناسو کلمو په پنسل ډک کړي:

- پښتو الفبې .... توري لري.
- د پښتو ژبې .... توري په دري کې نه کارول کیږي.
- د عربي ژبې .... توري په پښتو لیک کې کارول کیږي.
- لیک تر ژبې .... راپیدا شوی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ زده کوونکو دې په دريو ډله وويشل شي:

لومړۍ ډله دې په لوست کې بېلا بېلې (ی ګانې) په نښه کړي.

دويمه ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه په ګوته او د نورو ترمخه دې يې ووايي

درېمه ډله دې په پورته لوست کې پنځه عام نومونه په نښه او په ټولګي کې دې يې ولولي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د کورنۍ د غړو په مرسته داسې کلمې پيدا کړي چې د تلفظ او ليکلو تر منځ يې توپير وي. دا کلمې دې يو په بل پسې وليکي او ټولګي ته دې يې راوړي.

له ګناهه تـل پرهيز کړه | له فساده ډېر ګـــــريز کړه
ګناه مــه ګڼه حقـــيره | که کمکۍ وي که کبيره
استخفاف[1] د ګناه جانه | سرې باســـي له ايمـانه

ملا فيض محمد مرحوم (د موسهي اخوندزاده)

((فيض محمد اخونزاده د کابل د موسهي ولسوالۍ اوسيدونکی او د ديارلسمي هجري پيړۍ له نوميالیو ديني پوهانو، ملي غازيانو، ليکوالو او شاعرانو له ډلې څخه دی. د امير شير علي خان معاصر او د روضة المجاهدين په نوم خپل يو منظوم کتاب يې هغه ته ډالۍ کړی دی))

۱ _ استخفاف: خفيفه او سپکه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم لوست

ورځپاڼه: د معلوماتو چينه

- د رسنيو په اړه څه معلومات لرئ؟
- ورځپاڼه څه ډول رسنۍ ده؟
- د کتاب، مجلې او ورځپاڼې توپير څه دی؟

نن ورځ رسنۍ په ټوله نړۍ کې ډېر اهميت او ارزښت لري. رسنۍ چې د ټولنيزو اړيکو د وسيلو په نوم هم يادېږي، د ورځپاڼې، جريدې، مجلې، راډيو، تلويزيون او د نورو په بڼه خپرونې کوي. اوس نړۍ له تخنيکي پلوه ډېره پرمختللې ده او د رسنيو نوې بڼه رامنځته شوې چې برېښنايي رسنۍ ورته وايي او د انټرنيټ، راديو، تلويزيون په بڼه دي. ورځپاڼه د رسنيو په لړ کې خپل ځانګړی ځای لري. په دې لوست کې د ورځپاڼې په هکله له تاسو سره خبرې لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځپاڼه هغه خپرونې ته وايي چې هره ورځ د سهار یا مازيګر يا په اوونۍ کې دوې يا درې ځلې خپرېږي. ورځپاڼې ېبلا بېل معلومات، ورځني او تازه خبرونه، نړيوالې سياسي، پوځي او اقتصادي موضوعګانې ، ورزشي لوبې اعلانونه او نور رنګارنګ معلومات خپروي. ورځپاڼه د سرمقالې لپاره ځانګړې ځای لري چې مسؤول چلوونکی يکې د روانو چارو په اړه د خپلې اداري نظريات څرګندوي. په پرمختللو هېوادونو کې د يوې ورځپاڼې د مخونو شمېر کله کله ډېر زيات وي. د هرې موضوع لپاره بېلې بېلې پاڼې او يا ځانګړې ستونونه لري.

په افغانستان کې لومړۍ خپرونه د امير شېرعلي خان د واکمنۍ (۱۲۴۷ – ۱۲۵۸ هـ . ش.) په پېر کې رامنځته شوه. دا خپرونه شمس النهار نومېده چې کله په اوونۍ او کله هم په پنځلسو ورځو کې يو وار خپرېده. د دې خپرونې مسؤول مدير او مهتمم ميرزاعبدالعلي نوميده. دې خپرونې د بېلا بېلو موضوعګانو لپاره ځانګړي مخونه او خبريالان درلودل. بهرني خبرونه هم پکې خپرېدل.

له شمس النهار څخه وروسته بيا ((سراج الاخبار افغانستان)) رامنځته شو. دا اخبار د هېواد د پياوړي ليکوال مولوي عبدالرؤف خاکي کندهاري په مديريت د اميرحبيب الله خان په واکمنۍ کې پيل شو، خو يوازې يوه ګڼه خپور شو. وروسته د ((سراج الاخبار افغانيه)) په نامه يوه مهمه جريده د نوميالي ژورناليست او ليکوال محمود طرزي له خوا د (۱۲۹۰ هـ .ش.) کال د تلې په مياشت کې تاسيس شوه. لومړۍ په ډبرينه چاپخونه او وروسته په حروفي بڼه په دولسو اوڅوارلسو مخونو کې انځوريزه خپرېده.

په (۱۹۱۹م) کال کې له خپلواکۍ اخيستلو وروسته په هېواد کې خپرونې زياتې شوې. د هېواد پر پلازمېنې کابل سربېره د هېواد په نورو ولايتونو کې د خپرونو شمېر تر درويشتو پورې ورسېد.

په افغانستان کې له (۲۰۰۱م) کال راوروسته د نوې اداري له جوړېدو او د رسنيو (مطبوعاتو) او د بيان د ازادۍ له رامنځته کېدو څخه وروسته د ورځپاڼو او خپرونو په شمېر کې بې کچې زياتوالی راغی اوهغه دا چې يوازې په پلازمينې کې له دريو سوو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتې ورځپاڼې، اوونيزې، مياشتنۍ او نورې رامنځته شوې. همداسې د هېواد لوی ښارونه دروا‌خلئ. د دغو خپرونو په لړ کې له ورځپاڼې، جريدې، مجلې، راډيو او تلويزيون څخه نيولې تر برېښنايي رسنيو پورې ټولې شاملې دي. يو شمېر يې رسمي او دولتي دي، يو شمېر يې په بېلا بېلو ټولنو او سازمانونو پورې تړلې دي او نورې يې آزادې او شخصي بڼه لري.

زموږ په هېواد کې ورځپاڼې له څلورو څخه تر اتو او دولسو پورې مخونه لري. زياتره يې په اخباري کاغذ باندې چاپيږي. د ليک او لوست د کچې د ټيټوالي له امله زموږ په هېواد کې ورځپاڼې لږ شمېر لوستونکي لري. هېواد، انيس او اصلاح نامتو ورځپاڼې دي او کابل ټايمز په انگليسي ژبه خپرېږي. بايد ووايو چې کتابونه او رسالې په مهالنۍ بڼه نه خپرېږي، خو رسنۍ يعنې ورځپاڼې، جريدې او مجلې په يوه ځانگړې مهال په پرله پسې توگه خپرونې کوي.

د متن لنډيز:

ورځپاڼې او اخبارونه داسې معلومات او خبرونه خپروي چې انسان ورته په هماغه شېبه او مهال اړتيا لري. ورځپاڼې او رسنۍ موږ د نړۍ له ورځنيو پېښو او د علم او تخنيك له پرمختياووخبروي. ورځپاڼه د لوستونکي معلومات زياتوي او د نړۍ له روانو او جاري حالتونو څخه يې خبروي. راډيو اوتلويزيون هم انسان ته د ورځنيو معلوماتو او نوو څېړنو او پرمختياوو په هکله په زړه پورې پروگرامونه خپروي. بايد د تلويزيون د مثبتو، علمي اومعلوماتي پروگرامونو ننداره وکړو او له هغو څخه لازم معلومات تر لاسه کړو. له مطالعې سره عادت او په هغې باندې روږدېدل، د انسان لپاره ډېر ضروري دي . گرانو زده کوونکو ته سپارښتنه کيږي چې له مطالعې سره مينه پيدا کړي او لږ ترلږه په يوې ورځپاڼې کې گډون وکړي او د هغې له موضوعگانو څخه گټه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ لاندې پوښتنو ته تشریحي ځوابونه ووایاست:

- د ورځنیو معلوماتو په انتقال کې د ورځپاڼو د ارزښت په اړه خبرې وکړئ.
- زموږ په هېواد کې لومړۍ خپرونه په کوم وخت کې او د چا له خوا رامنځته شوه؟
- د کتاب، مجلې او ورځپاڼې توپیر څه دی؟

۲- لاندې پوښتنو ته سم ځوابونه ووایاست:

- له شمس النهار وروسته کومه خپرونه رامنځته شوه؟
- ورځپاڼه څه راز خپرونه ده؟
- په ورځپاڼې کې کوم ډول موضوعګانې خپرېږي؟
- د هېواد د څو ورځپاڼو نومونه واخلئ .

۳- د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ :

- په .... کال کې له خپلواکۍ اخیستلو څخه وروسته په هېواد کې د خپرونو شمېر زیات شو.
- سراج الاخبار افغانیه د .... له خوا رامنځته شوه.

۴- زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي.

لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه په نښه او په یو لست کې دې یې ولیکي.

دویمه ډله دې په لوست کې اوږدې (ې ګانې) په نښه او د هغوی اړوندې کلمې دې په یو لست کې ولیکي.

درېمه ډله دې دا لاندې کلمې معنا او په جملو کې وکاروي:

ارزښت، مطالعه، ځانګړې، ورځپاڼه، خبریال، پیاوړی، پلاازمېنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

الف: زده کوونکي دې له ورځپاڼو څخه د خپلې خوښې یوه موضوع قیچي (پرې کړي) بله ورځ دې یې له ځان سره راوړي. هر زده کوونکی دې د خپلې موضوع په اړه نورو ته معلومات ورکړي.

ب : ایا تاسو مینه لرئ چې کومه مقاله یا مضمون مو په ورځپاڼه کې خپور شي؟ ایا تاسو غواړئ لیکوال شئ؟ همدا مو وخت دی. لستوڼي بډ وهئ، د ښوونکو، مور پلار یا نورو انډیوالانو په مرسته په لیکنه پیل وکړئ.

کتاب د بشر د روح خواړه دي.

حضرت علي کرم الله وجهه

د شلمې پېړۍ د تمدن ستنه کتاب او رسنۍ دي.

روزولت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې جدول په بله سپینه پاڼه کې ولیکئ او په متن کې یې د
((پوهنه)) کلمه پیدا او په خپله خوښه یې رنګه کړئ.

س	ر	و	ف	ح	د	ح
چ	ز	ع	❁	ا	ي	س
خ	ر	ا	❁	س	ع	ط
ط	هـ	ن	هـ	و	پ	ب
ا	ع	ف	ا	ک	م	د
ظ	خ	ر	ښ	ز	ځ	ډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

لیکوال او ښوونکی: صالح محمد هوتك

■ آیا د صالح محمد هوتک نوم مو اورېدلی دی؟

لکه چې دمخه مو لوستي دي، زموږ د هېواد د علم او ادب د ډګر د اتلانو شمېر زیات دی. د دغو پوهانو په ډله کې یو هم مولوي صالح محمد «هوتک» دی. صالح محمد «هوتک» پر شعر او شاعرۍ سربېره ښوونکی هم و. د خلکو په درد ښه پوهېده او د خلکو د خوږ او درد د لیرې کولو لارې چارې ورته ښې څرګندې وې.

دلته د نومورې په اړه له تاسو سره خبرې کوو.

■ د شاعرانو او لیکوالو له شعري پیغامونو څخه څه انتباه اخیستلی شو؟

■ ولې موږ د ګران هېواد په پوهانو، شاعرانو او لیکوالانو ویاړو او د هغوی له لارښوونو څه ګټه اخلو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي صالح محمد «هوتک» کندهاری د فیض محمد زوی په (۱۲۶۹ هـ . ش) کال کې په کندها ر کې زېږېدلی دی. لومړنی زده کړې يې د کابل د حبيبيې ښوونځي کې تر سره کړې دي. وروسته په همدې ښوونځي کې د ښوونکي په توګه ټاکل شوی دی. د پښتو ژبې د لوست تدريس يې کاوه او د پښتو ژبې درسي کتابونه يې ليکل.

د هغه زياتره ليکنو تعليمي اودرسي بڼه درلوده.مثنوي يې يو ادبي اثر دی. دا اثر درې زره بيتونه لري او د مولوي جلال الدين محمد بلخي د مثنوي له ځينو برخو څخه په آزاده توګه ژباړل شوې دي. مولوي صالح محمد «هوتک» د پښتو د اوسني ادب د يوې مخکښې څېرې په توګه نه هيرېدونکي خدمتونه کړي دي.

د نوموړي د ((بلبل ژړا)) يا په ((قفس کې بلبل)) شعر د عبدالهادي «داوي» د شعر ژباړه ده. دې شعر زيات شهرت وموند، ځکه په ژباړه کې يې له دومره ظرافت څخه کار اخيستی چې ځانګړې ادبي ښکلا لري. د اميرحبيب الله د واکمنۍ په وخت کې په سراج الاخبار کې خپور شوی دی، د خپلواکۍ د ولولو په پيدا کولو کې يې هم په خپل وخت کې ستره ونډه اخيستې ده. موږ يې د نمونې په توګه څو بيته را اخلو:

يو سحر زما تر غوږ شوله بلبله
په قفس کې يې ژړل دا يې ويله
چې بندي شوم د صياد له سخته دله
ولې نه پوښتي څوک حال زما يو له بله
ولې نشته بې فغانه کاروبار زما
ولې حبس ابدي راغی په وار زما
نه محرم چې د زړه حال ورته بيان کړم
نه مې وس چې خبرداره بلبلان کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په قفس کې بلبل)) د پښتو د معاصر ادب یوه غوره بېلگه ده. یو ملي ارمان په کې په ښکلي عاطفي رنګ کې غبرګ شوی دی.

نوموړي لاندې اثار لیکلي دي:

۱- خود اموز پښتو (دوه ټوکه)، د پښتو لومړی کتاب، پښتو ژبه، (دوه ټوکه)، د پښتو تدریسي کتاب، پښتو صرف و نحو (ژباړه)، اطاعت اولو الامر، پښتو مثنوي، تذکره الشعراء او یو شمېر نور. مولوي صالح محمد «هوتک» په (۱۳۳۹ هـ. ش) کال په کابل کې وفات شوی دی.

د متن لنډيز:

صالح محمد «هوتک» د پښتو خوږ ژبی شاعر، لیکوال او ښوونکی و. دی د خپلواکۍ سخت لېوال و او له همدې کبله د ده شعرونه ټول د وطن له مینې ډک دي. په شعر او لیکوالۍ او همدارنګه د شعر په ژباړه کې یې لوی لاس درلود. د ده د شعر ژبه تونده وه. له دې امله د هېواد غلیمان ترې ډارېدل. لکه چې دمخه مو ولوستل صالح محمد «هوتک» زیات شمېر لیکنې کړې دي چې هره یوه یې ځانګړی ارزښت لري.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- د مولوي صالح محمد «هوتک» د شعرونو موضوعګانې څه دي؟
- د صالح محمد «هوتک» د شعر کوم اړخ ډېر غښتلی و؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د صالح محمد «هوتک» د خو کتابونو نومونه واخلئ.
- ستاسې په نظر مولوي صالح محمد «هوتک» د پښتو ژبې ودې ته څه خدمت کړی دی؟

۲- زده کوونکي دې د لاندې جملو خالي ځایونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړي:

- مولوي صالح محمد «هوتک» خپلې زده کړې په ...... کې ترسره کړې دي.
- د صالح محمد «هوتک» مثنوي .... بیته لري.
- صالح محمد .... په پښتو ژباړلی دی؟

۳- زده کوونکي دې د لاندې پوښتنې تشریحي ځواب ووایي:

- په قفس کې د بلبل د ژړا شعر څه شی څرګندوي؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

تاسې په ټولنه کې د شاعر او لیکوال په ارزښت څومره پوهېږئ؟ په دې اړه څو کرښې ولیکئ. د لیکلو په وخت کې مو د مولوي صالح محمد «هوتک» د شعر په هکله خبرې په پام کې وي.

هیڅکله ځان د چا بنده کوه مه، ځکه ته الله تعالی آزاد پیدا کړی یې.

حضرت علي کرم الله وجهه

که ونه کړای شو آزاد واوسیږو، غوره ده چې مرګ ته په خلاصه غېږ هرکلی ووایو.

مهاتماګاندي

د یو بنه حکومت نښه، د هغه د وینا او عمل آزادي ده.

کنفیشیوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

طاق ظفر: د خپلواکۍ څلی

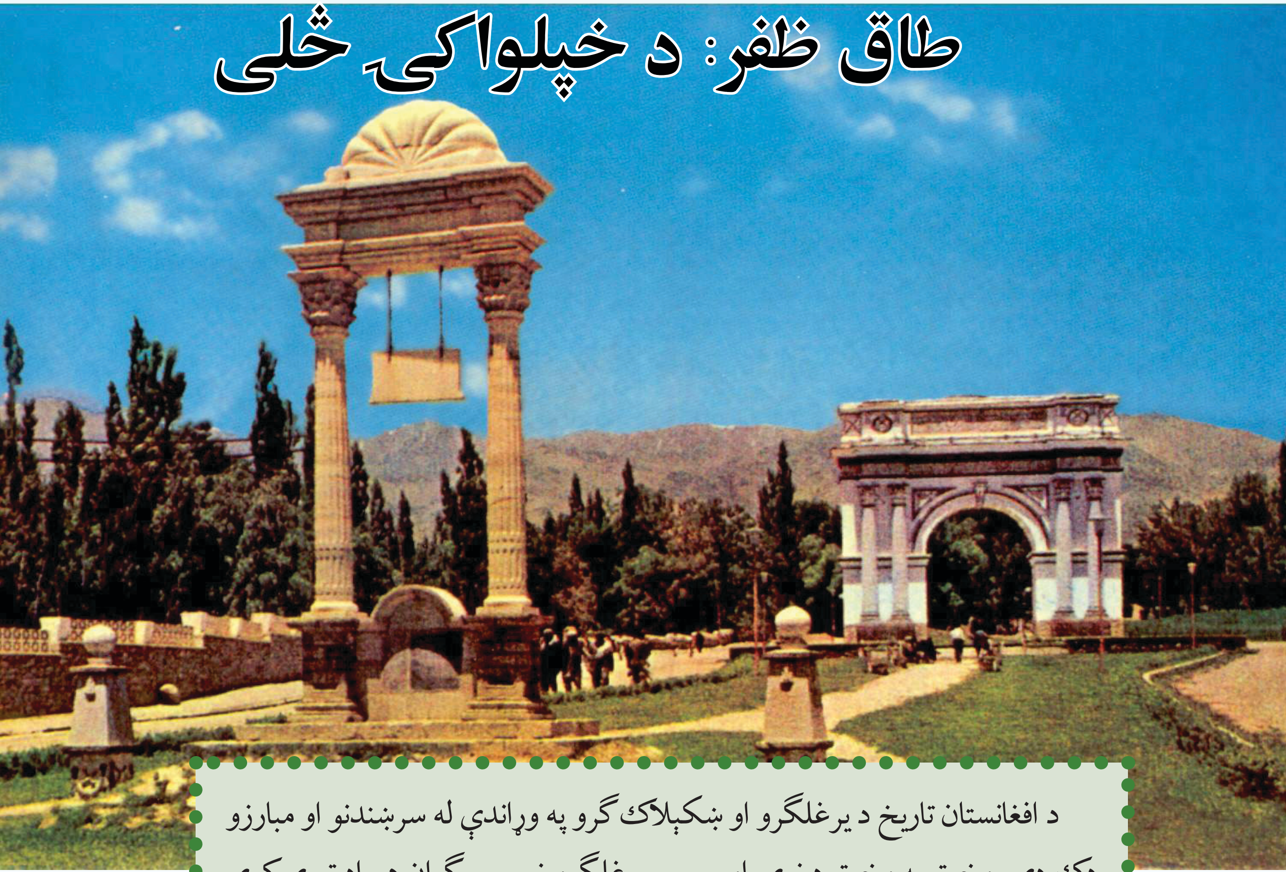

د افغانستان تاریخ د یرغلګرو او ښکېلاک ګرو په وړاندې له سرښندنو او مبارزو ډک دی. وخت په وخت د نړۍ او سیمې یرغلګرو زموږ پر ګران هېواد تیری کړی دی، خو زموږ خلکو یې هم په مېړانه مقابله کړې ده.

د پغمان د برې څلی (طاق ظفر) د افغانستان د خپلواکۍ د بېرته ګټلو یوه ښه نښه ده، دا د هېواد د مېړنیو د یاد څلی دی.

- تاسو د پغمان د طاق ظفرنوم اورېدلی؟
- د یادګار څلي او منارونه د څه شي استازیتوب کوي؟
- د خپلواکۍ د درسونو زده کړه څه ګټه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پغمان طاق ظفر یا د بري ځلی زموږ د هېواد د تاریخي کارنامو د ویاړ نښه او یادګار دی.
د پغمان طاق ظفر د هېواد د خپلواکۍ د شهیدانو د یادونې په موخه له کابل څخه (۲۷) کیلومتره لیرې په پغمان کې جوړ شوی او ډېر عظمت او دبدبه لري.

نوموړی ځلی د افغانستان د خپلواکۍ د ستر اتل غازي امان الله خان د پاچاهۍ په پېر کې جوړ شوی دی. کله چې امیر امان الله خان د سلطنت واګې په لاس کې واخیستلې، د هېواد د خپلواکۍ اخیستل یې پر ځان لازم وګڼل. په ټینګ هوډ او کلکې ارادې یې د (۱۲۹۸هـ . ش) کال د زمري میاشتې په اته ویشتمه د افغانستان خپلواکي له انګرېزانو څخه واخیسته. طاق ظفر د نوموړي هېوادپال پاچا د ویاړلو کارنامو لپاره په پغمان کې جوړ شوی دی. د هغو ځوانانو نومونه چې د خپلواکۍ په لار کې قرباني شوي او د هېواد د آزادۍ لپاره یې خپلې وینې تویې کړې دي، د نوموړې آبدې په غاړو مورګو کې لیکل شوي دي. دا نومونه د دې زړور او سرتېر ولس لپاره د خپل تېر تاریخ روښانه هنداره ده.

کومې تاریخي آبدې چې د افغانانو د لرغوني تاریخ د حماسو، کارنامو او یادګارونو انځور وړاندې کوي، یو یې هم منارونه دي. منارونه او آبدې د یرغلګرو په وړاندې زموږ د نیکونو د مېړانو، اتلولیو، سربښندنو، بریالیتوبونو او زړورتیا ځلانده نښې دي.

د هېواد په ډېرو ځایونو او ښارونو کې یادګاري منارونه او ځلي جوړ شوي دي. په کابل ښارکې د میوند د ډګر د اتلې ملالۍ په یاد د میوند ځلی، د جمهوري ارګ په وړاندې د خپلواکۍ منار او نور یادولای شو.

د متن لنډیز:

افغانان د تاریخ په اوږدو کې له ویاړ او برمه ډکې ورځې لري. د دغو ویاړونو د تلپاتې یاد لپاره یې د ځینو په یاد منارونه او ځلي جوړ کړي دي. هر ځلی موږ ته د خپلو نیکونو او پلرونو د سربښندنو یادونه کوي. د خپلواکۍ د اخیستلو د لارې شهیدانو اتلولي راپه زړه کوي. له هېواد سره مینه او د وطن د ساتنې او ودانولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هاند او هڅو مینه راسره پیدا کوي. موږ ته د دې درس راکوي چې د خپلو نیکونو او پلرونو میراث په مېړانه وساتو او د هغه درناوی وکړو.

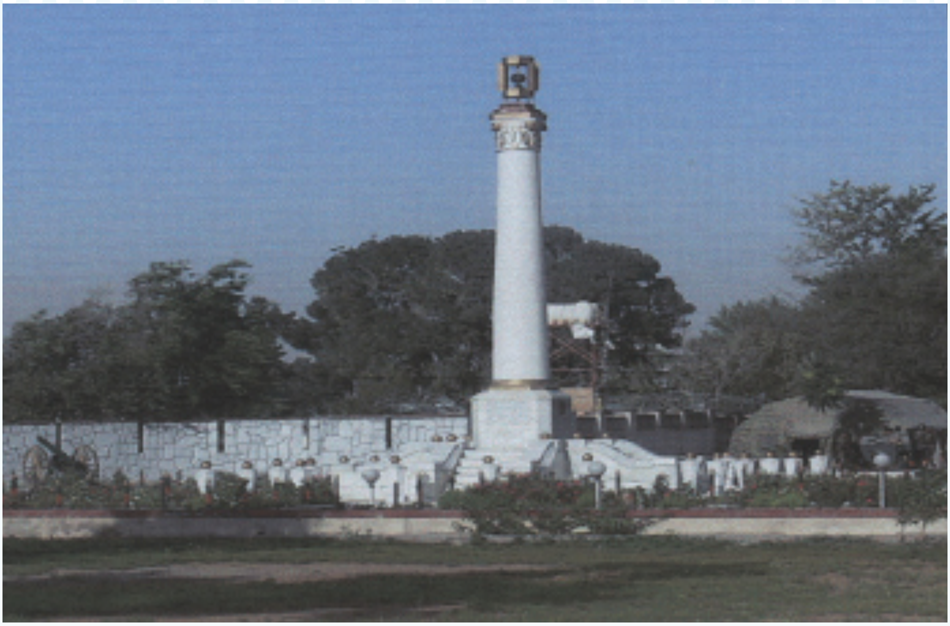

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته تشریحي ځوابونه ووايي:

- طاق ظفر یا د بري څلی د څه شي نښه ده؟
- منارونه او څلي موږ ته څه را په زړه کوي؟ څرګند يې کړئ.
- د نیکونو او پلرونو میراث څنګه ساتلی شو؟ خبرې پرې وکړئ.

۲ـ د لاندې پوښتنو درې ځوابونه لیکل شوي، تاسو يې سم ځواب په نښه کړئ:

خپلواکي څنګه ساتل کېږي؟

- خپلواکي د یو ولس په وینو ساتل کېږي.
- خپلواکي د پخلاینې له لارې ساتل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خپلواکي د ولس په اتحاد او يووالي ساتل کېږي.

۳ـ د خپلواکۍ د ګټلو ځلي ولې جوړېږي؟

- چې د هېواد ښارونه ښايسته شي.
- چې څرګنده کړي موږ خپلواکي اخيستې.
- چې پرې ووياړو او د ساتلو لپاره يې سرونه وښندو.

٤ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. د يوې ډلې غړي دې په وار د پورته لوست په اړه پوښتنې وکړي او د بلې ډلې غړي دې په خپل وار هغې ته ځوابونه ووايي. ښوونکی دې د بهير څارنه وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د هېواد د خپلواکۍ د ګټلو په اړه د مور او پلار يا نورو لويانو په مرسته خپل معلومات بشپړ او بله ورځ دې يې په ټولګي کې په خپله ژبه ووايي.

> آزادي تر پاچاهيه لا تېرې کا
> چې د بل تر حکم لاندې شي زندان شي
>
> خوشحال خان خټک

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضي او نوکر

- له بېکارانو او بدکارو سره ناسته ولاړه څه زیان لري؟

دا یوه اخلاقي کیسه ده. زده کوونکي ښايي د لوست او زده کړې تر څنګ روزنيز او اخلاقي لوستونه هم زده کړي چې په پای کې په ښو او نیکو اخلاقو یو سمبال انسان ترې جوړ او د ټولني او ولس د ښه خدمت جوګه شي. له نیکانو او ښو خلکو سره ناسته ولاړه سړی سمې او نیکې لارې ته رابولي، خو له بدانو او بېکارانو سره سړی د بدمرغۍ کندې ته لوېږي.

- ایا تاسې له ښو خلکو سره د ناستې ولاړې په ګټه پوهېدلي یاست؟
- دا څه معنا لري چې د دیګ تر څنګ ناسته د سړي جامې، لاسونه او پښې توروي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو سړی له قاضي سره نوکر و. په ډېر اخلاص او ایمانداری یې د قاضي خدمت کاوه. قاضي هم ترې خوښ و او هر ډول مرسته به یې ورسره کوله.

یوه ورځ نوکر د قاضي د ځمکې په اړولو بوخت و. په ځمکه کې یې له سرو زرو یوه ډکه کټوه ومونده او نېغه یې قاضي ته راوړه. ورته ویې ویل: قاضي صاحبه! دا د سرو زرو کټوه مې ستا په پټي کې وموندله. قاضي ډېر زیات خوشحاله شو او مزدوري یې ورزیاته کړه. هر وخت یې مرستې ورسره کولې.

څه موده وروسته هغه سړي د قاضي مزدوري پرېښوده او بېکاره شو. له یوه او بل سره به ګرځېده. د خدای ﷻ کړه وو، له غلو او بد کارو سره ملګری شو. یوه ورځ یې د یوې ښځې غوړوالی پټې کړې. خلکو هغه ونیو او د غلا په تور یې محمکې ته راوست. په محکمه کې همغه قاضي ناست و چې دی ورسره څه موده د مخه نوکر و. غل یې قاضي ته وړاندې کړ.

قاضي چې مزدور ولید، نو ډېر خپه شو. له ځان سره یې وویل دا خو ډېر نیک سړی و. د یو بل چا په تور به یې دلته راوستی وي. که هغه غلا کولای، نو هغه زما په ځمکه کې موندلي سره زر به یې پټ کړي وو.

قاضي ترې پوښتنه وکړه چې درواغ او رښتیا څرګند شي. هغه هم ورته رښتیا وویل او خپل جرم یې ومانه. قاضي ورته وویل: ((زما په ځمکه کې دې د دې غوړوالیو سل هومره سره زر موندل، خو بې خیانته دې راکړل. اوس دې دا ناڅیزه غوړوالی پټې کړي دي. ولې؟))

مزدور ورته وویل: ((لومړی مې له ښو خلکو سره ناسته او ولاړه وه. په غلا نه پوهېدم او نه مې بد کارونه کول. اوس له وزګارو او بدکارانو سره مل یم؛ ځکه په غلا او بدو کارونو روږدی شوم))

له پورته کیسې ښخه مو دا نتیجه واخیسته چې هیڅ وخت باید له بدکارانو او وزګارو خلکو سره ناسته ولاړه ونه کړو. که کله له هغوی سره ناستې ته اړ شو، باید د هغوی له بدو کارونو ښخه پند او عبرت واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه بـدانـو سـره مـه کښېنه هوښیاره
بـدان تـا باسي لـه ژونـده لـه روزګـاره
څو دې توان وي له بدانو لېرې ګرځه
چې بد ګرځي، بد په پرځې بد کرداره

د متن لنډيز:

په ډېرو ټولنو کې دا وينا موجوده ده چې سړی بايد له بدو خلکو سره له ناستې ولاړې ځان وژغوري. انسان د طبيعت له مخې منونکی خوی لري. ددې لپاره چې سړی له ناوړو او بدو کارونو خوندي پاتې شي، بايد له بدانو سره خپله ناسته ولاړه کمه کړي. له پوهانو او عالمانو سره ناسته ولاړه سړی د نېکمرغۍ او له بدانو سره د بدمرغۍ خوا ته بيايي. اوس نو د هرچا خوښه چې ځان د بدمرغۍ کندې ته غورځوي او که له ځانه غوره او نېک انسان جوړوي! غوره او نېک انسان خپله هم نېکمرغه دی او ټولنه هم ورسره نېکمرغه کېږي.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې دا لوست په پوره پام ولولي او که داسې کومه ورته کيسه يې په زړه وي، نورو زده کوونکو ته دې يې ووايي.

۲ــ له لوست څخه تر لاسه شوی پند دې په خپله ژبه ووايي.

۳ــ زده کوونکي دې په پورته لوست کې د پنځه ګونو (ی) ګانو لرونکې کلمې بېلې او هره ډله دې په يو لست کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې پام وکړي چې د لوبو اوساعت تېرى پرمهال له چا سره ناسته ولاړه لري.

د خپلو ملګرو او همزولو په پام کې نیولو سره دې، دې کیسې ته ورته یوه کیسه دې سباته په ټولګي کې ووايي.

که خپلو اولادونو ته ادب ورزده کړئ، دا کار تر هرې ورځې صدقې ورکولو غوره دی.

حضرت محمد ﷺ

که سپین اوسره يې په کور کې تل وي
چې نه يې علم نه يې عمل وي
بنیاد يې نشته آخر به خوار شي
بخت به ترکومه ورسره مل وي

عبدالقادر خټک

ښوونه او روزنه يوه لړۍ ده چې پيل يې د پلار او مور په لاسونو کې دی.

جان ديوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

عبدالقادر خان خټك: نامتو شاعر

■ د پښتو ژبې د کلاسيکو يا پخوانيو شاعرانو او ليکوالو په اړه څه معلومات لرئ؟

د پښتو ژبې په ادب کې ډېر نوميالي شاعران تير شوي دي چې زموږ ژبه او ادب يې غني کړی دی. د شعرونو ديوانونه لري او د ادب په نورو برخو کې يې هم په سلګونو کتابونه ليکلي او موږ ته يې راپرېښي دي. د خوشحال خان خټک کورنی په دې لړکې ډېر خدمتونه کړي دي. د دې لويې کورنۍ يوه څېره عبدالقادر خان خټک دی چې په دې لوست کې د هغه ژوند ليک او شعرونه لولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالقادر خټک د پښتو ژبې د ستر لیکوال او د توري او قلم خاوند خوشحال خان خټک زوی دی. د زیږېدو نېټه یې (۱۰۶۳ هـ . ق) ده. د ژوند ښایسته ډېره برخه یې د وخت په تیارو کې پټه پاتې ده. له کوچنیوالي څخه یې په دودیزې زده کړې پیل کړې و. د عبدالقادرخان د وینا له مخې لومړنی استاد یې خپل پلار، خوشحال خان و.

د عبدالقادر خان خټک له اثارو داسې جوتیږي چې هغه لوړ علمي او ادبي صلاحیت درلود. خدایﷻ ښه استعداد ورپېرزو کړی و. پر پښتو سربېره په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادر خان په دیني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدریس یې هم کاوه.

عبدالقادر خان خټک د خپل علمي، ادبي او فرهنګي ژوند ترڅنګ سیاست ته هم لاس ورغځولی دی. د ملي او سیاسي هڅو په لړ کې یې له خپل پلار، خوشحال خان سره په ځینو مشهورو جګړو کې برخه اخیستې وه.

د عبدالقادر خان خټک شعرونه تصوفي او عرفاني اړخ هم لري.

زموږ د دغه شاعر د مړینې کره نېټه څرګنده نه ده، خو د ځینو شواهدو او تاریخي پېښنو له مخې یې مړینه د (۱۱۲۵هـ . ق) کال په شاوخوا کې اټکل شوې ده.

د عبدالقادر خان د اثارو شمېره د (۶۰) په شاوخوا کې ښودل شوې ده چې د اشعارو دیوان، نصیحت نامه، څلوېښت حدیثونه، قصیده برده، یوسف زلیخا اوګلدسته تر لاسه شوي او د ادم خان درخانۍ او د معماوو د رسالې نومونه یې اخیستل شوي دي.

د متن لنډیز:

عبدالقادر خان خټک خپلې زده کړې له خپل پلار خوشحال خټک څخه ترلاسه کړې دي. د هغه له اثارو څخه داسې جوتیږي چې هغه یو پوه او د ادبي واک او ښه استعداد خاوند و. په فارسي او عربي ژبو ډېر ښه پوهېده. عبدالقادر خان په دیني او ادبي پوهنو کې لوی لاس درلود او د همدې پوهنو تدریس یې هم کاوه. نوموړي زیات شمېر کتابونه لیکلي یا ژباړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبدالقادر ختېک د شعر دغه بېلګه ولولئ:

غزل

مه شه خوښ د پادشاهۍ په تخت ختلو
همېشه يې غم کوه د پرېوتلو
چې مو اوس کړې په مظلومو رډې رډې
غافل مه شه د دې سترګو د وتلو
چې پېشه يې همېشه دل آزاري وي
د هغو مخونه نه دي د کتلو
ځکه تل کړي په زردوزو جامو کبر
چې غافل يې د کفن د اغوستلو
د اجل د سورو تاخت ناګهاني دی
چې هيڅ کور يې نه خلاصيږي له نتلو
هغه زړه عبدالقادره چې مرده وي
په ګوګل دننه نه دی د ساتلو

فعاليتونه

- زده کوونکي دې په خپل وار پورته شعر په ډېره ښه او ادبي ژبه ووايي. (ديکلمه دې يې کړي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زده کوونکي دې د لوست نوي لغتونه وار په وار په مناسبو او معنا لرونکو جملو کې وکاروي.
- دا بیت دې په خپله ژبه معنا کړي:

مه شه خوښ د پادشاهۍ په تخت ختلو
همېشه یې غم کوه د پرېوتلو

- دا بیت په نثر واړوئ:

چې مو اوس کړې په مظلومو ردې ردې
غافل مه شه ددې سترګو د وتلو

- ووایي چې له ګلستان څخه پر پښتو د ژباړل شوي کتاب نوم څه شی دی او چا ژباړلی دی؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه د پورته شعر درې، درې بیته په روانه ژبه په نثر واړوي او سبا دې یې د نورو ترمخه په ټولګي کې ووایي.

شاعران د ارزښتمنو او ښو انسانانو د سر پګړی دي.
ټاګور

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

دودیزې لوبې

■ ایا خپلې ملي او دودیزې لوبې پېژنئ؟

هر ولس ځانته ملي او دودیزې لوبې لري. افغانستان له دې پلوه خورا بډای دی. په هېواد کې پرتې سیمې د خپل جغرافیاوي اوتاریخي مخینې له مخې بېلابېلې لوبې لري. د هېواد په شمال کې وزلوبه خورا مینه وال لري، په داسې حال کې چې سانګې وهل د هېواد په سویلي ولایتونو کې خورا اوږد تاریخ لري. همداسې غېږې نیول، خوسی کول اونور بیا د هېواد په ډېرو سیمو کې ترسره کیږي. زیاتره دا لوبې د ژمي په موسم کې کیږي.

■ د هېواد په دودیزو لوبو پوهېدل څه ګټه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبې او سپورت یا بدني روزنه د یوې ټولنې د عمومي روزنې یوه برخه ده. د بدني روزنې له لارې د ټولنې د غړو روغتیایي حالت ښه کېږي او یوه روغه او سالمه ټولنه رامنځته کېږي. په سالمه ټولنه کې بدن او دماغ وده کوي. له بدني او دماغي یا فکري ودې پرته یوه ټولنه پرمختګ نه شي کولای.

بدني روزنه زموږ په هېواد کې خورا لرغونی تاریخ لري او لکه د نورو لرغونو ارزښتونو او معیارونو په څېر موږ ته راپاتې ده. په دې لوبو کې به داسې لوبې هم وي چې نه یوازې د وخت د تېرولو او تفریح لپاره ورڅخه کار اخیستل کېده، بلکې د جګړو پرمهال هم ډېرې ګټورې وې. دا لوبې لا تراوسه د هېواد په بېلا بېلو سیمو او کلو بانډو کې دود دي. له عادي ورځو پرته د اخترونو او د نوي کال په رادبره کېدو زیاتره دا لوبې په ډېرې مینې او لیوالتیا ترسره کیږي. پر دې برسېره زموږ په هېواد کې داسې لوبې شته چې د ماشومانو له خوا سرته رسیږي، لکه پټ پټانی، مشوانۍ یا خطکان، غوز لوبه او داسې نورې سیمه ییزې او کلیوالي لوبې.

د لویانو په لوبو کې د اس ځغلول، تیره اچول، خوسی، سانګې وهل، وزلوبه او نور شامل دي.

د اس ځغلول

د اس ځغلول زموږ په هېواد کې لرغونی تاریخ لري. دا لوبه له میلاد څخه دمخه زموږ د هېواد په ډېرو سیمو کې دود وه. زرګونه کلونه وړاندې د لویو قبیلومشرانو د اسونو ګلې لرلې. په تېرو وختونو کې د اس سپرلی او له اس څخه ګټه اخیستل په پوځي تشکیلاتو کې هم یو مهم ځای درلود. دا کار په بلخ، کندوز، تخار او جوزجان کې اوس هم دود دی او ډېره ګټه ترې اخیستل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیږه اچول

دا لوبه په ټول افغانستان، په تېره بیا په ختیځو ولایتونو کې ډېره دود ده. په دې لوبه کې هغه ځوانان ډېره برخه اخلي، چې عمر یې د ۱۵ او ۳۵ کلونو ترمنځ وي. ددې لوبې د لوبغاړو شمېره دوه تنه یا له دوو څخه زیاته وي او زیاتره د پسرلي په موسم کې تر سره کېږي. په دې لوبه کې یوه داسې تیږه ټاکل کېږي چې وزن یې د هغوی د عمر په تناسب وي. بیا یو ارت میدان ټاکي او په ټاکلي ځای کې یوه کرښه کاږي چې له هغې څخه مخکې ولاړ نه شي. له هغې وروسته د تیږې په اچولو پیل کوي. دا کار په نوبت تر سره کېږي او هر هغه څوک چې تر نورو یې تیږه وړاندې اچولې وي، د لوبې ګټونکی اعلانیږي.

خوسی

خوسی یوه په زړه پورې لرغونې لوبه ده. دا لوبه د پښتنو په سیمو، په ځانګړې توګه په ختیځو ولایتونو کې ډېره دود ده. دا لوبه د مازیګر پر مهال او زیاتره د پسرلي په وخت کې ترسره کېږي. د لوبې د ترسره کولو لپاره یو لوی او ارت میدان ټاکل کېږي. لوبه د دوو څلور کسیزو یا پنځه کسیزو ډلو له خوا پرمخ وړل کېږي. د لوبو له ډلې څخه یو، یو تن د لوبې د میر یا مشر په توګه ټاکل کېږي. د میدان په یوې څنډې کې پنځوس متره وړاندې یو ځای د پتخې یا (پټې) په نوم ټاکي. لوبه داسې تر سره کېږي چې دواړه ډلې یو له بل څخه جلا یو د بل مخامخ ودریږي. یو، یو تن غښتلی هلک د پتخې په ځای کې ولاړ وي. د دواړو ډلو غړي خپلې ښي پښې شاته کاتوي او په کیڼ لاس یې ګوتې ټینګې نیسي. د لومړۍ ډلې غړي هڅه کوي ځانونه پتخې ته ورسوي، خو د مقابلې ډلې لوبغاړي یې مخه نیسي. لوبه تر هغې پورې روانه وي چې یا ټول غړي وسوځي او یا ځانونه پتخې ته وررسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سانګې وهل یا د نېزې وهل

د هېواد له لرغونو لوبو څخه یوه هم د سانګې وهل دي. د سانګې له وهلو څخه اریایانو د جنګي الې په توګه کار اخیست. د نېزې کښتنۍ برخه د اوسپنې په تېره سر پوښل شوې وي. دا لوبه د تکړه او غښتلو ځوانانو له خوا په غښتلو او چابکو اسونو تر سره کیږي. ددې لوبې لپاره لوی میدان ټاکل کیږي. وروسته په دې میدان کې د یو، یو متر په واټن درې ځایه د ۳۵ سانتي مترو په اوږدوالي لرګین موږي په ځمکه کې ټک وهل کیږي. وروسته تقریبا د دوو سوو مترو په لیرې والي یو ځوان د اس په سپرلۍ ډېر چابک د موږو په لور راځغلي. کله چې موږو ته نژدې کیږي، خپل ځان د اس پرشا یوې خوا ته کږوي او نیزه په ښی لاس د موږي په لور برابروي، تر هغې چې موږی د نېزې په واسطه له ځمکې څخه راوباسي. په دې وخت کې دوه تنه ډولچیان ډولونه وهي. کله چې اس د موږي په لور ځغلي د ډولونو غږ د هرې شیبې په تېریدو تیزیږي. کله چې موږی د نیزې په څوکه پورته شي د ډولونو شور او زوږ لا پسې مست اوزیات شي. که موږی خطا شي د ډولونو غږ کرار او په عادي توګه وهل کیږي. په دې توګه د لوبې ګټونکی او بایلونکی اعلانیږي.

دا لوبه په غزني او کټواز کې ډېر دود ده او زیاتره د جشنونو، ودونو او میلو پر مهال ترسره کېږي. دغه راز دا لوبه په مزارشریف او هزاره جاتو کې ډېر مینه وال لري او کله ناکله دا لوبې جوړوي.

وزلوبه

وزلوبه د افغانستان یوه ډېره لرغونې لوبه ده. ډېر خلک یې مینه وال دي. ددې لوبې تاریخ د مقدوني سکندر د یرغلونو په تاریخ پورې تړې. داسې هم ویل کیږي چې اریایي پهلوانانو به د دښمن پر لښکر باندې یرغلونه کول او د هغوی له عسکري ځایونو څخه به یې ژوندي، ژوندي خلك له ځان سره په اسونو وړل چې بیا وروسته یې د یوې لوبې بڼه غوره کړه. دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوبه د هېواد په شمالي برخو کې رامنځته شوې، له دې امله د بلخ، سمنګانو، جوزجان، بدخشان، تخار، کندوز، بغلان، فارياب او پروان په ولايتونو کې ډېره دود ده.

ددې لوبې لوبغاړي ته (چاپ انداز) يا (پهلوان) وايي. لوبه په يو حلال شوي خوسي ترسره کيږي. د خوسي خپټه تر حلالولو وروسته پاکوي او د ۲۴ ساعتونو لپاره په اوبو کې اچول کيږي چې پوستکی يې ټينګ او ښه کلک شي. د خوسي وزن د ۳۰_۴۵ کيلوګرامو په اندازه وي.

د وزلوبې لپاره د نورو لوبو په څېر يو ارت ميدان ټاکل کيږي. په هغې کې د جګولو دايره، د حلال دايره او بيرغ په ځرګند ځای کې په نښه کيږي. لوبغاړي په دوو ډلو يا ټيمونو کې لوبه کوي. خوسی د جګولو په دايره کې اچول کيږي او بيا ټول چاپ اندازان ترې راتاوېږي. هر يو هڅه کوي، چې خوسی له ځمکې راجګ او د ميدان په بلې برخې کې يې د بيرغ ترځنګ د حلال په دايره کې واچوي. له بيرغ څخه د خوسي راتاوول يوه نومره لري او د حلال په دايره کې يې اچول دوې نومرې لري.

دا لوبه کله د دوو او کله د زياتو ډلو له خوا تر سره کيږي. که د دوو ډلو ترمنځ وشي، نو د لوبغاړو شمېره لس، لس کسان وي، خو د زياتو ډلو د ګډون پر مهال د هرې ډلې د لوبغاړو شمېر پنځه، پنځه کسان وي. دا لوبه ډېره ستونزمنه او د ټپي کېدا او ان کله ناکله د مرګ خطر ورسره ملګری وي.

د متن لنډيز:

زموږ هېواد تاريخي دوديزې لوبې لري. هره يوه يې ځانته خپل ارزښت لري. دا لوبې په بېلا بېلو سيمو او بېلابېلو موسمونو کې ترسره کيږي. وزلوبه، سانګې وهل، تيره اچول، خوسی او نورې په زړه پورې لوبې دي. په دوديزو لوبو کې زياتې ګټې پرتې دي. د بدني روزنې له لارې بدن پياوړی کيږي، ښه اخلاق په انسان کې وده کوي، انسان د ټولنې ارزښتمن غړی کيږي. همدارنګه په ملي کچه د ملي وحدت، وروروګلوی او يووالي د ودې او پراختيا لپاره خورا ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې پر پنځوډلو وويشل شي:

- لومړۍ ډله دې د اس ځغلولو،
- دويمه ډله دې د تيرېي اچولو،
- درېمه ډله دې د خوسي،
- څلورمه ډله دې د سانګې وهلو، او
- پنځمه ډله دې د وزلوبې په اړه خپل معلومات د ټولګي په وړاندې ووايي.

۲ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووايي:

- بدني روزنه د نيکو اخلاقو په پراخولو کې څه ګټه لري؟ بيان يې کړئ.
- د بدني روزنې ټولنيزې ګټې کومې دي؟
- بدني روزنه زموږ روغتيا ته څه ګټه لري؟

۳ـ زده کوونکي دې په متن کې خاص نومونه، عام نومونه، مفرد او جمع نومونه په ګوته او په بېلو بېلو ليکو کې دې يې وليکي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې له خپل پلار، تره يا بل خپلوان څخه پوښتنه وکړي چې د هغوی د ځوانۍ په وخت کې کومې کومې لوبې په کوم کوم موسم کې ډېرې دود وې. زده کوونکي دې پخپلو کتابچو کې د دغو لوبو په اړه له هغوی څخه معلومات وليکي او سبا ته دې په ټولګي کې پرې خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هانس کرستين اندرسن

Hans Christian Anderson

■ له ملي او نړيوالو ادبي څېړو څخه د چا نومونه اخيستلى شئ؟

د ملي او ولسي ادبي څېړو په څنګ کې د نړيوالو ادبي څېړو او د هغوى د ژوند ليک او ادبي اثارو پېژندنه زيات ارزښت لري. زده کوونکي د هغوى له ژوند ليک څخه اغېزمن کېږي او همدارنګه يې له ادبي اثارو څخه خوند اخلي او په ځان کې د استعداد او پياوړتيا فکراو سوچ ورسره پيدا کيږي چې که وکړاى شي، يوه ورځ هغوى هم دغه کچې ته ورسېداى شي. موږ دلته په دې لړۍ کې د هانس کرستين اندرسن لنډ پېژندليک او د کيسو يوه بېلګه راوړي ده. اندرسن کوچنيانو ته د کيسو په ليکلو کې خورا مشهوره نړيواله ادبي څېره ده.

■ ايا د اندرسن نوم مو اورېدلى دى؟

■ ولې موږ د نړيوالو ادبي څيرو ژوند ليک لولو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

هانس کرستین اندرسن (۱۸۰۵ — ۱۸۷۵ م) ډنمارکي شاعر او کیسه لیکونکی و. پلار یې موچي و. هانس د ځوانۍ عمر په بېوزلۍ کې تېر او یو متفکر او حساس ځوان ترې جوړ شو. په (۱٤) کلنۍ کې یې پلار مړ شو او مور یې بل مېړه وکړ. نوموړي له ستونزمن ژوند سره سره یوه غندونکې منظومه قطعه ولیکله. دې کار هغه ته زیات بریالیتوب وربه برخه کړ. اندرسن ډېر داستانونه او کیسې ولیکلې چې زیاتره یې کوچنیانو ته لیکل شوي دي. اندرسن نه یوازې د ډنمارك له نومیالیو لیکوالو څخه ګڼل کېږي، بلکې د نړۍ له سترو لیکوالانو څخه هم شمېرل کېږي.

دلته د هانس کرستین اندرسن د ((شهزادګۍاونخود)) او ((بلبل او سور ګل)) د کیسو دوه پښتو ژباړې راوړو.

شهزادګۍ او نخود

په پخوا زمانو کې یو شهزاده و. شهزاده غوښتل په یوې ښې او بډایې کورنۍ کې واده وکړي. ددې کار لپاره یې ډېرو لرو اونږدې سیمو ته سفرونه وکړل.

شهزاده په خپلو سفرونو کې له بېلا بېلو کورنیو سره ولیدل، خو د هغوی په کورنیو کې یې د ځان وړ او مناسبه نجلۍ ونه موندله. په پای کې یې د واده فکر له سر څخه وایسته او خپل هېواد ته راستون شو.

په یوې توپاني شپې کې چې برېښنا ټول هسك روښانولو او ډېر سخت باران ورېده، د شهزاده د پلار (پاچا) د ماڼۍ د دروازې ټکول تر غوږه شول. پاچا وارخطا شو اوله ځایه جګ شو. خپل خدمتګار ته یې وویل چې لاړ شي او د ماڼۍ دروازه پرانیزي او وګوري چې په دې شپه کې څوك دروازه ټکوي؟ کله چې خدمتګار دروازه پرانیستله، ویې لیدل چې یوه نجلۍ باران لمده کړې او له سر او مخ څخه یې اوبه روانې دي. نجلۍ رانوته. هغه دومره لمده شوې وه چې په هرځای کې به درېده، هغه ځای به لمدېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکې ترې وپوښتل: ((ته څوک یې؟))

نجلۍ ځواب ورکړ: ((ستاسو د ګاونډي هېواد د حاکم لور.))

ملکې او پادشاه یوبل ته وکتل. ملکې په ورو وویل: ((زه هغه نن شپه ازمایم او معلومom یې چې هغه رښتیا وایي او رښتیا هم شهزادګۍ ده او که نه؟))

وروسته نو پرته له دې چې چاته ووایي، خپلې کوټې ته لاړه. خپله بستره یې لرې کړه او یو نخود یې په بستره کې کېښود. بیا یې د ښکو یو توشک په هغې هوار کړ. خپلو خدمتګارانو ته یې وویل هغه نجلۍ دې کوټې ته راولي او ورته دې ووایي چې په دې بسترې کې ویده شي.

سهار د وخته چې شهزادګۍ له خوبه را پاڅېده، نو ملکې ترې وپوښتل: ((ایا بیګا دې سم خوب وکړ؟))

نجلۍ په ځواب کې وویل: ((نه، بېګاه هیڅ خوب رانغی. ځای مې ښه نه و. ډېره خرابه شپه مې تېره کړه.))

پادشاه اوملکه د نجلۍ له ځواب څخه ډېر خوشحاله شول. هغوی پوه شول، دا هغه نجلۍ ده چې هغوی ورپسې ګرځي. ځکه یوه حساسه او ځیرکه نجلۍ کولای شي تر توشک لاندې یو نخود وپېژني.

پادشاه او ملکې خپل زوی خبر کړ چې یوه مناسبه نجلۍ یې ورته موندلې ده. هغه په خپلو پښو دې ماڼۍ ته راغلې ده. له هغې وروسته شهزاده له هغې نجلۍ سره واده وکړ. هغه نخود یې په مناسب ځای کې د یو یادګار په توګه کېښود او کله به یې چې هغې ته کتل، هغه بارانې شپه به یې یادېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلبل او سورګل

په ټولو ختیځو اشعاروکې د بلبل او د ګل د مینې خبرې کیږي؛ ځکه چې د شپې په تورې تیاره کې سندر بول بلبل د خپل خوشبویه ګل لپاره سندرې وایي.

ما (ازمیر) ته په څېرمه پرتو لوړو سیموکې، چې ښاروان پکې خپل اوښان مخکې کړي وو، یو سور ګل ولید. وحشي کوترې د اسمانڅکو ونو په څانګو او ښاخونو کې لاندې باندې الوتلې او ښکې یې د سپینو زرو په څېر ځلېدې. کله به چې پرې د لمر وړانګې لګېدې نو د مرغلرو په څېر به بریښېدې.

د سورګل د بوټي په منځ کې یو ګل و، چې تر نورو ګلانو ډېر ښکلی و. یو بلبل د هغې تر څنګ ناست و او خپل خوږ او درد یې ورته غږولو. خو سورګل چوپ و. ان یو څاڅکی شبنم یې د خواخوږي د اوښکو په توګه له پاڼو څخه نه څڅېده. ګل د یوې تېرې په سینې پرېوتی و. سورګل وویل: ((هومر، د نړۍ تر ټولو ښه شاعر دلته ویده دی. زه خپل عطر ترې څاروم او که تویان پاڼې پاڼې کړم، د هغه پرمخ یې شیندم. د نړۍ ستر سندربول دلته خاورې شوی او ما له دې خاورې څخه سر راپورته کړی دی. زه دهغه د قبر یو سورګل یم. داسې مغرور او ښکلی ګل چې تا بېوزلي بلبل ته نه غوړېږم.)) بلبل غمګین شو اودومره سندرې یې وویلې چې په ځمکې ولوېد او مړ شو.

یو سوداګر له اوښانو سره هلته ورسېد. د سوداګر کوچني زوی مړ مرغه وموند او د ستر شاعر د مړي ترڅنګ یې ښخ کړ. باد سورګل وښوراوه. شپه راغله. سورګل خپلې پاڼې له ځانه راتاوې کړې چې تود شي. یوه ډله بهرنیان هلته راغلل. د هغوی په ډله کې د شمال یو شاعر و. هغه ګل وشکولو او د خپل کتاب په پاڼو کې یې کېښود او د نړۍ بلې برخې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنې خپل هېواد ته یې یوړ. سور ګل له غم او کړاو څخه مړاوی شو او د کتاب د پاڼو په منځ کې ویده شو. کله چې هغه شاعر خپل هېواد ته ورسېد، کتاب یې پرانیست او ویې ویل: ((داګل مې د یو ستر شاعر له قبر څخه شکولی دی.))

سور ګل دا ټوله کیسه په خوب کې لیدلې وه. کله چې له خوب څخه پاڅېد، د یخ باد د لګېدو له امله یې یخني وشوه او له پاڼو څخه یې یو څاڅکی شبنم د شاعر په قبر ولوېد. کله چې لمر سهار خپل سر ځمکې ته راهسک کړ، سور ګل له پخوا څخه ډېر ښکلی برېښېده. توده ورځ وه او ګل په خپل تود هېواد، اسیا کې و. د پېښو غږونه واورېدل شول. څو تنه بهرنیان هغې خوا ته راروان وو. د هغوی په منځ کې د شمالي سیمې یوشاعر و. هغه ګل وشکولو، مچې یې کړ او خپل هېواد ته یې یوړ.

ګل لکه مومیایي بدن د شاعر په کتاب کې پروت و. هر کله چې به شاعر خپل کتاب پرانیسته، ویل به یې: ((د سترشاعر د قبر ګل))، بس هغسې چې یې په خوب کې لیدلی و.

د متن لنډيز:

هانس کرستین اندرسن په یوې بېوزلې کورنۍ کې زیږېدلی دی. پلار یې موچي و. د کوچنیوالي او ځوانۍ عمر یې په ډېره تنګسه کې تېر کړی دی. نوموړی د خورا تېز فکر خاوند و. له ستونزو سره سره یې خپله هیله له لاسه ور نه کړه. د غندلو یوه منظومه یې ولیکله. دې منظومې د هغه بخت راویښ کړ او له دې لارې د خلکو په خولو کې ولوېد. اندرسن ډېرې کیسې او داستانونه ولیکل چې زیاتره برخه یې کوچنیانو ته لیکل شوې ده. اندرسن نه یوازې په ډنمارک کې چې د هغه اصلي ټاټوبی دی، مشهور دی، بلکې په نړۍ کې له سترو لیکوالو څخه ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- آيا تاسو تر دې دمخه د اندرسن کومه کیسه لوستې ده؟ که هو نو نوم يې واخلئ.
- د اندرسن د ماشومتوب او ځوانۍ عمر څنګه تېر شوی دی؟
- آيا د ژوند له ټولو ستونزو اوتنګسو سره سره يې خپله هيله له لاسه ورکړې وه؟
- آيا د اندرسن د ((شهزادګۍ اونخود)) کيسې درته خوند درکړ؟

۲- زده کوونکي دې په پورته لوست کې خاص نومونه په يو لست اوعام نومونه په بل لست کې وليکي او يوله بل سره دې مقابله کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي، د خپلې تجربې له مخې او يا هم د مور او پلار په مرسته يوه کيسه وليکي او په بله ورځ دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ولولي.

> يوازې هيله شرط نه دی، د هغې د لاسته راوړنې لپاره هڅه اوهاند هم شرط دی.
>
> هانس کرستين اندرسن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

د مطالعې ارزښت

■ آیا تاسو له مطالعې خوند اخلئ؟

په تېرو لوستونو کې مو د زده کړې په اړه یو څه ولوستل. دلته د مطالعې په اړه غږیږو. مطالعه لوستلو ته وایي. کېدای شي دا لوست د یو کتاب، یوې ورځپاڼې یا یوې مجلې متن وي، یوه کیسه وي یا بل کوم یو روزنیز مطلب. مطالعه نور ډولونه هم لري. لیدل او مشاهده کول هم د مطالعې برخه ده. انسان لکه څنګه چې د خپل بدن د ودې لپاره خوړو او ورزش ته اړتیا لري، همداسې د فکر او ذهن د ودې لپاره مطالعې ته اړتیا لري. دا مطالعه یوازې د ښوونځي او درسي کتابونو له لارې لاس ته نه راځي، بلکې انسان باید د ذهن د لا ودې لپاره په موضوع پورې اړوند نور کتابونه او لیکنې هم ولولي.

■ د مطالعې له لارې څه شی ترلاسه کولای شو؟

■ مطالعه زموږ د ژوند لپاره څه ارزښت لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه یوازې په کتاب پورې محدوده نه ده. د کتابونو او لیکل شوو متنونو د لوستلو تر څنګ د خپل چاپېریال او په هغې کې د پرتو شیانو په هکله سوچ کول هم د مطالعې یوه برخه ده. د بېلګې په توګه، غرونه، سیندونه، سمندرونه، ځنګلونه، طبیعي منظرې، لمر، سپوږمۍ او ستورې او داسې نور شیان زموږ شاوخوا ته پراته دي. په دې هکله سوچ کول چې دا ټول د انسان د ګټې او خدایي نظام د ټینګښت په موخه رامنځته شوي او هر یو زموږ په ژوند مستقیمې او یا غیر مستقیمې اغېزې لري. که په دوی کې یو یا ټول نه وای، څه به پېښ شوي وای او زموږ پر ژوند به یې څه ډول اغېزه کړې وای؟

مطالعه یو مهارت او ورتیا ده او د مینې له لارې په انسانانو کې پیدا کېږي. د نړۍ ټولو پوهانو او لیکوالو، نوښتګرانو (مخترعینو) اونورو د خپلې ژورې مطالعې له لارې ناپېژندل شوې او تر ځمکې لاندې پټې خزانې او سرچینې د بشر د خدمت لپاره چمتو کړې دي.

په ورځپاڼو، مجلو او نورو مهالنیو خپرونو کې ګډون او د هغو لوستل سړی په هېواد کې دننه او له هېواده بهر له ورځنیو پېښو څخه خبروي. د ناولونو، کیسو او داستانونو لوستل د انسان فکري ځواک غښتلی کوي. د دیني او مذهبي کتابونو لوستل او مطالعه سړی له دیني موضوعاتو سره اشنا کوي. د رادیو او تلویزیون د روزنیزو او علمي خپرونو اورېدل او لیدل سړي په فکري لحاظ بډايوي. د تفریحي فلمونو ننداره د سړي دماغ پیاوړی کوي او ستړیا یې له منځه وړي.

د مطالعې د هر اړخیزو ګټو په پام کې نیولو سره باید موږ خپل وخت وزګار تېر نه کړو. تل مو کتاب په لاس کې وي. هرځای چې وي، ددې وخت لرو چې کتاب ولولو، د خپل شاوخوا په هکله فکر وکړو او د هر څېز په باره کې له ځان څخه پوښتنې وکړو. وخت لکه سره زر دی اوهیڅوک سره زر وړیا له لاسه نه ورکوي. مطالعه ټاکلی ځای او وخت نه لري. په هر وخت او هرځای کې کولی شو، یو څه شی ولولو. که سرویس ته سترګې په لار واوسو، که په موټر کې واوسو، که په کور کې واوسو یا بل هر ځای، د مطالعې لپاره وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او فرصت لرو، باید له لاسه یې ورنه کړو. یوازې هغه مهال چې له انسان سره پاتې کېږي، هغه د مطالعې مهال دی او بس.

مطالعه او لوست هم د ژوند د مهمو موضوعګانو په څېر ټینګ هوډ او عزم ته اړتیا لري. د دې کار لپاره باید خپل کارونه ښه پلان کړو او مطالعې ته زیات وخت ورکړو. دا یو حقیقت دی، موږ هغه کارونه ښه سرته رسولای شو چې مینه ورسره ولرو.

په لوست او مطالعې کې باید خپل حواس په کار واچوو. په تیره بیا غوږ او سترګې د موضوعګانو په درک کې ځانګړې ارزښت لري. د اورېدو له لارې کولای شو د لوست مفهوم پیدا کړو. ښه به دا وي چې د فورمولونو او لغاتو د یادولو پر ځای د هغوی شکل او بڼې حافظې ته وسپارو او محتوا یې یاده کړو.

د متن لنډیز:

مطالعه د انسان ذهن پیاوړی کوي. هغسې چې ورزش بدن پیاوړی کوي، دغه شان مطالعه د انسان ذهن او فکر پیاوړی کوي. هرکتاب، مجله یا د لوستلو بل کوم څیز چې په هرځای او هر وخت کې په لاس راغلل، باید ویې لولو. وایي، هر کتاب په یو وار لوستلو ارزي. د ژوند ټولې علمي اړتیاوې په درسي کتابونو کې نشته. دا کتابونه تاسو ته د زده کړې لارې چارې درښیي او همدغه لارې دي چې تاسې پرې خپله پوهه له نورو کتابونو څخه تر لاسه کوئ. باید تل مطالعه وکړو او یوه شیبه هم بېکاره تېره نه کړو. درسي کتابونه لکه د څراغ په څېر دي اوموږ ته نور ګټور کتابونه ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو تشریحي ځوابونه ووایي:

- آیا د مطالعې لپاره ټاکلی وخت اوځای شته؟ بیان یې کړئ
- آیا له مطالعې پرته انسان خپله پوهه پراخولی شي؟ څنګه؟ بیان یې کړئ.

۲ــ د لاندې جملو خالي ځایونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړئ:

- مطالعه یو مهارت او .... ده.
- .... د انسان فکر اوذهن پیاوړی کړي.
- هر کتاب یو وار په .... ارزي.

۳ــ پنځه تنه زده کوونکي دې د مطالعې په اړه دوې، دوې دقیقې خبرې وکړي او نور زده کوونکي دې ترینه د موضوع په اړه پوښتنې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کور کې د مطالعې لپاره د کور د غړو په مرسته یو کتاب یا مجله یا کومه ورځپاڼه وټاکي او په بله ورځ دې نورو زده کوونکو ته د هغه د مطالعې د ګټو په اړه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

د يووالي گټه

■ تاسې د يووالي په خوند پوهېږئ؟

د يووالي او اتفاق په اړه مو په تېرو ټولګيو کې يادونه کړې ده. دلته په لنډ ډول يوه کيسه چې پکې په عملي ډول د يووالي خوند نغښتی دی، لولو. يووالی له کورنۍ څخه نيولې ان د هېواده په کچه ډېر ضروري دی. څنګه چې يوه وړه کورنۍ د بې اتفاقۍ له کبله خرابېږي همدارنګه يو هېواد هم د خپلو وګړو له بې اتفاقۍ څخه ډېر زيان مومي.

■ تاسو د يووالي د ارزښت په اړه څه معلومات لرئ؟

■ د يووالي ګټه څه ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي، يوه ورځ د کوترو يو سېل راغی او په يوې کروندې کې کښېناستې. هلته د غنمو دانې پرتې وې. يوې کوترې ولېدلې، وروالوته، دانو ته کښېناسته او په ټولولو يې پيل وکړ. نورې کوترې هم ورپسې ورغلې او په دانو ټولولو لګيا شوې. کله چې په دانو مړې شوې، د الوتلو تکل يې وکړ. ځو کوترې په دام کې نښتې وې، وانه الوتلای شوې. هرې يوې شټکې وهلې چې ځان خلاص کړي، خو څه يې لاس ته رانغلل.

په دوی کې يوه هوښياره کوتره وه، ويې ويل: ((هغه وخت چې موږ دا خوندورې دانې لېدلې وې، بايد فکر مو کړی وای چې دا دانې چا او د څه لپاره اچولې دي. که مو فکر کړی وای په دې کړاو به اخته شوي نه وو. اوس هم بايد يو فکر وکړو، کېدای شي ځانونه خلاص کړو. لږه دمه وکړئ، کله چې ما وويل نو ټولې په يو دم له ځايه پورته شئ.))

ښکاري چې لږ څه وړاندې ناست و، ويې ليدل چې کوترې په دام کې نښتې دي، ورمنډه يې کړه. په دې وخت کې هغې هوښيارې کوترې د پورته کېدو امر وکړ. ټولې يو دم له ځمکې پورته شوې. دام يې له ځان سره په هوا کړ او لاړې.

ښکاري چې دا حال وليد د کوترو په لور يې ورمنډه کړه. لږه شېبه وروسته يې کوترې له سترګو پنا شوې. د ښکاري تمه پرې شوه او سترې ستومانه راستون شو.

د متن لنډيز:

کوترې وږې وې. د دانو خوړلو لپاره په يوې کروندې کې کښېناستې. په دانو خوړلو يې پيل وکړ. خبرې نه وې چې ښکاري ورته دام ايښی و. دانې يې ټولې کړې، مړې شوې، غوښتل يې چې والوزي. يو څو کوترې والوتې، خو نورې په دام کې نښتې وې. په پاتې شوو کوترو کې يوه هوښياره کوتره وه. يوه لاره يې وسنجوله. ټولو ورسره ومنله. په يو غږ والوتې. دام يې له ځان سره په هوا او ځانونه يې د ښکاري له منګولو څخه وژغورل. دا د يووالي او اتفاق برکت او ګټه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندونه

سېل: د مرغيو، کوترو يا نورو الوتونکو لويې ډلې ته سېل وايي چې په هوا کې له يو ځای څخه بل ځای ته ځي.
شتېنکې: د لاس او پښو وهلو حالت ته شتېنکې ويل کيږي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:
- کوترې ولې کروندې ته راښکته شوې؟
- هلته يې اېښودل شوی دام ولې نه و ليدلی؟
- له دانوخوړلو وروسته يې څه وکړل؟
- ستاسو په اند له اسارت څخه د يو راوتلي آزاد ولس د برې راز په څه شي کې نغښتی دی؟
- څنګه کولای شو يو موټی او پرمختللی هېواد ولرو؟

۲ـ د لاندې هرې پوښتنې لپاره درې، درې ځوابونه درکړل شوي. تاسو يې تر ټولو سم ځواب په نښه کړئ:
- کوترې چېرته کښېناستې؟

الف: په باغ کې

ب : د ونو په ځنګل کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج : په کروندې کې

◆ کوترې ولې وانه الوتلې؟

الف: ټولې ترلې وې.

ب : په دام کې نښتې وې.

ج : ښکاري نيولې وې.

◆ کوترې د څه شي په برکت د ښکاري له لاسه ووتې؟

الف: د ډېر مرښت په برکت

ب : د الوتلو په برکت

ج : د يووالي او اتفاق په برکت

۳ـ د زده کوونکو يوه ډله دې په پورته متن کې عام نومونه پيدا او ودې ليکي. بله ډله دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په ګوته کړي. دواړه ډلې دې له ټولو زده کوونکو سره په خپلو لاس ته راوړنو خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپل کلي، کور او ښار کې د اتفاق او يووالي کومه کيسه سبا ته په ټولګي کې واوروي. ښه به وي که په دې اړه په خپل کور کې له مور او پلار او خپلوانو څخه پوښتنې وکړي.

په يوه ګل نه پسرلی کيږي

له يوه لاسه ټک نه خيژي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د سبو ګټې: ورځنۍ اړتیا

- تاسو کوم ډول سابه زیات خورئ؟

سابه د انسان د بدن د پیاوړتیا لپاره ډېر ارزښت لري. په سبو کې داسې ویټامینونه او معدني مالګې شته چې په نورو خوړو او ان په میوو کې نشته. ددې لپاره چې بدن مو له هر راز موادو څخه برخمن شي، باید په خپلو ورځنیو خوړو کې هرومرو سابه ولرو. هغه کورنۍ چې له سبو څخه ډېره ګټه اخلي، د هغو کورنیو په پرتله د ښې روغتیا خاوندې وي چې له سبو څخه هغومره ګټه نه اخلي.

- تاسو د سبو ګټې پېژنئ؟
- له سبو خوړلو پرته د انسان بدن په بشپړ ډول وده کولای شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانان، څاروي، الوتونکي او په پای کې ټول ژوندي موجودات د خپل پایښت او ودې لپاره اوبو او خوړو ته اړتیا لري. څاروي او الوتونکي هغه شی خوري چې ویې مومي. انسانان بیا هغه شیان خوري چې د بدن د ودې او سلامتیا لپاره یې ګټور وي.

د انسان بدن د وینې، هډوکو، غړو، غوښې، پوستکي او نورو د ودې او لوېدو لپاره ځانګړو موادو او خوړو ته اړ دی. د بېلګې په توګه پروتین، کاربوهایدریت، شحم، منرالونه، ویټامینونه او نور هر یو په خپل وار د انسان د بدن په ودې، غښتلتوب، ذهني پراختیا، د هډوکو په جوړښت او نورو کې ستره برخه لري. دا مواد ټول د خوړو په یو جزء کې نشته. باید د هغوی د ترلاسه کولو لپاره بېلا بېل خواړه وخوړل شي. د بېلګې په توګه پروتین په غوښه، شېدو اوهګیو او غلو دانو، لکه لوبیا او نورو کې شته. په خوړو کې د کاربوهایدریت شتون د بدن د تودوخې او ځواک د راپیدا کېدو لامل کیږي. ټول خواړه بدن ته طاقت ورکوي، خو د ځینو شیانوخوړل د بدن طاقت ډېر زیاتوي.

کاربوهایدریت لوړه ډېر ژر پای ته رسوي. کاربوهایدریت په جوارو، وریجو، دال، کچالو، چوغندرو، ګنیو، کېلو، مڼو اونورو کې په زیاته اندازه پیداکیږي. هغه خواړه چې کلسیم لري، د هډوکو په جوړولو کې مرسته کوي. دې ډول توکو ته معدني توکي وایي. همدا راز ویټامینونه د بدن د غړو په ودې او د بدن د عمومي موازنې په ساتلو کې زیات ارزښت لري. ویټامینونه په مېوو او سبو کې پیدا کیږي.

سابه زیاتره داسې توکي لري چې د بدن د ودې او پراختیا لپاره تر ټولو نورو خوړو ګټور او بډای دي. د بېلګې په توګه: په سبو کې ډېر معدني مواد شته. همدا راز هغه مواد چې په ټېپرو، کاهو، کدو او ګازرو کې شته، د خوړو په نورو توکو کې نه موندل کیږي. له دې امله هر راز خواړه باید هرومرو په خپل وخت او موسم کې وخوړل شي.

که پام مو کړی وي، د کلو او بانډو اوسېدونکي تر ښاري اوسېدونکو زیات روغمن او په پرتلیز ډول د اوږده عمر خاوندان وي. ددې لامل دا دی چې هغوی زیاتره سابه خوري.

ځینې سابه اومه خوړل کیږي، خو ځینې نور یې بیا پخولو ته اړتیا لري. د سبو اوبه باید د پخولو پر مهال تویې نه شي، ځکه کېدای شي ټول ګټور توکي یې له منځه لاړ شي. خام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سابه باید تر خوړلو د مخه ښه پاک شي، د پتاسو په محلول کې پرېمنځل شي او یا لږ تر لږه د لس، پنځلسو دقیقو لپاره په مالګینو پاکو اوبو کې واچول شي. ګندنه، دنیا، پیاز او نور چې خام خوړل کیږي، باید هیڅکله ناپاکه ونه خوړل شي. د امکان تر حده پورې باید پر دسترخوان د نورو خوړو ترڅنګ د سبو یو ډول موجود وي چې په نورو خوړو کې له شتو توکو سره یوځای د بدن د اړتیا وړ توکي پوره کړي.

ځینې سابه د خپل ارزښت له مخې په خپل موسم کې وچېږي او بیا په هغه موسم کې خوړل کېږي چې نه پیداکېږي. په دې سبو کې شوتل، شپیشته، بینډۍ، د بادرنګو پوستکي، پیاز او رومي بانجان (باټینګر) راځي.

د متن لنډیز:

په سبوکې ډېرې ګټې پرتې دي. سابه بېلابېل ډولونه لري. د معدني موادو له مخې سابه تر نورو خوړو ډېر بډای وي. په هر موسم کې بېلا بېل سابه پیدا کیږي. له دې امله هر راز خواړه باید هرومرو په خپل وخت او موسم کې وخوړل شي. همدا راز هغه مواد چې په ټیپرو، کاهو، کدو او ګازرو کې شته، د خوړو په نورو توکو کې نه موندل کیږي. هغه سابه چې پخېږي، باید د پخولو پر مهال یې اوبه تویې نه شي. همدا راز هغه سابه باید ښه پرېمینځل شي چې خام خوړل کیږي . په خپلو ورځنیو خوړو کې باید د شونتیا تر کچې پورې هرو مرو سابه ورګډ کړو.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنوځواب ووایي:

- موږ ولې سابه خورو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د سبو نه خوراک د څه شي لامل کیږي؟
- هغه سابه چې خام خوړل کیږي، ولې ډېرو پرېمنځلو ته اړتیا لري؟

۲ـ زده کوونکي دې ځواب ووایي:

- دا سمه ده چې ووایو، دا سابه مې خوښېږي او هغه نه؟
- که یو څوک په یو موسم کې د هغه موسم سابه ونه خوري، څه تاوان به یې کړی وي؟
- د سبو څو ډولونه پېژنئ؟

۳ـ زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي:

- لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پیدا او ودې لیکي.
- دویمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پیدا او هغه دې ولیکي.
- درېمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی ګانې) پیدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتیب سره بېلې بېلې ولیکي.

۴ـ زده کوونکي دې د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو پر پنسل ډک کړي:

- د .... اوبه باید د پخولو پر مهال تویې نه شي.
- خام سابه باید لږ تر لږه د شلو دقیقو لپاره په .... پاکو اوبو کې واچول شي.
- په سبو کې ډېر .... مواد شته.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو میندو په مرسته د سبو د ګټو په اړه معلومات راټول او په یو څو کرښو کې دې ولیکي. همدا شان پام دې وکړي چې هغوی زیاتره کوم سابه پخوي. خپل معلومات دې سبا ته په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم لوست

چاپيريال څنګه وساتو؟

- تاسو چاپېريال پېژنئ؟

زده کوونکي بايد خپل چاپېريال د خپل ښاڅوبي په توګه وپېژني. د رغنده او سمبال ژوند لپاره دې هغه ته پوره پام وکړي. خپله روغتيا، بدني وده او ښکلا دې په هغه کې وګوري. د هغه په ساتنه کې دې له زړه نه هڅه وکړي. هرڅوک بايد د چاپېريال په پاك ساتنه کې خپله ونډه سرته ورسوي. دا ونه وايي چې په ما يې څه. دا په ما پورې اړه نه لري.

- که چاپېريال پاك ونه ساتل شي، څه به پېښ شي؟
- د چاپېريال د پاك ساتلو دنده د چا پر غاړه ده؟
- چاپېريال څنګه ښکلی کيږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول هغه شیان چې زموږ شاوخوا ته پراته دي او یا یې زموږ شاوخوا نیولې ده، چاپېریال بلل کیږي. په ځانګړې معنا چاپېریال د انسان د استوګنې ور ته توکي، شیان او شاوخوا ځمکه او په هغې کې پراته ټول شیان دي. په عمومي معنا، چاپېریال ټوله هغه سیمه ده چې انسانان پکې اوسیږي. په دې توګه غرونه، سیندونه، ځنګلونه، کرنیزې ځمکې، دښتې د طبیعت او د بشر په لاس راغلي بدلونونه په چاپیریال کې راځي.

په دې ډول یو ته د ژوند یا استوګنې چاپېریال او بل ته عمومي چاپېریال ویل کیږي.

د استوګنې په چاپېریال کې بیا یوه کورنۍ، د هغې ګاونډ او په هغې پورې اړوند شیان شامل دي. موږ په چاپېریال کې ژوند کوو، سا پکې اخلو، د ژوند اړتیاوې ترې برابروو او د هغه پاکي او ناپاکي مو پر روغتیا باندې نېغ په نېغه اغېزه لري. له دې امله زموږ د ټولو دنده او ټینګ مسؤولیت دی چې خپل چاپېریال ښکلی کړو، پاک یې وساتو او د یوه ښه او خوارږه ژوند لپاره یې چمتو کړو. که د کورونو تر څنګ مو د اوبو ویالې بهیږي، باید له اوبو څخه یې د ښځلو او کارولو لپاره سمه ګټه واخلو. خځلې او ناپاکي پکې ونه غورځوو که مېوه لرونکې یا سیوري لرونکې ونې مو شاوخوا ولاړې وي، باید پالنه یې وکړو او ښاخونه یې پرې نه کړو. د کور خځلې او د خوړو پاتې شوني هرځای ونه غورځوو او په یوه سم ځای کې یې ځای پر ځای او یا یې تر خاورو لاندې کړو. د خپلو کورونو د تشیو مخې بندې کړو او پرې نه ږدو چې انساني فضله مواد کوڅو او لارو ته راووځي. د کورونو تر څنګ داسې شیان ونه سوځوو چې هوا یې خرابه شي. د ولاړو اوبو ډنډونه له منځه یوسو، چې د ډول ډول ناروغیو، په تېره د ملاریا او کالدانې د ماشو د راپیداکېدو او ډېروالي لامل کیږي. په همدې توګه د سیمې د سمسورتیا لپاره د نیالګیو په کرلو او د باغونو، تفریح ځایونو او چمنونو په جوړولو، خپله سیمه لا ښایسته او ښکلې کړو.

ځنګلونه، څرځایونه، کرنیزې ځمکې او سیندونه زموږ د ژوند د پایښت لپاره ډېر ارزښت لري. باید په ساتنه او څارنه کې یې هر راز هلې ځلې وکړو. د ځمکې د ښویېدو د مخنیوي او ورښت لپاره ځنګلونه ډېر ارزښت لري. د بادونو د مخنیوي او له یوه ځایه بل ځای ته د شګو د لېږدونې د مخنیوي لپاره د ونو او ځنګلونو جوړول ډېر اړین دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

زموږ د استوګنې شاوخوا ته چاپېريال وايي. کور، کوڅه، سړک، باغ، ويالې، ونې، ځنګلونه او داسې ډېر نور د چاپېريال برخې دي. په چاپېريال کې موجود شيان د يو نسل مال نه دی، بلکې له هغو څخه بايد راتلونکي نسلونه هم ګټه واخلي. له دې امله بايد دچاپېريال په ساتلو کې ډېرې هلې ځلې وکړو. د سيمې د سمسورتيا لپاره د نيالګيو په کرلو او د باغونو، تفريح ځايونو او چمنونو په جوړولو خپله سيمه لا ښايسته او ښکلې کړو.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې جملې سمې کړي:

- د چاپېريال استوګنې زموږ شاوخوا ته وايي.
- ښکلې لا ښايسته خپله او سيمه کړو.
- ښکلی څنګه چاپېريال کېږي؟

۲ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- چاپېريال څه شي ته وايي؟
- په چاپېريال کې کوم شيان راځي؟
- چاپېريال د يو نسل مال دی، که د ډېرو؟ څرګنده يې کړئ.

۳ـ زده کوونکي دې يو په يو په متن کې راغلي نوي لغتونه د کتاب د پای له پاڼو څخه معنا او په جملو کې دې يې وکاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ـ د لاندې عبارتونو په مرسته نوې جملې جوړې کړئ.

دکلو او بانډو طبعيت

پاکي او رڼې اوبه

شنې او سمسورې ونې

٥ـ دوه شعرونه يا داسې ښکلې ادبي جملې وليکئ چې په يوکې د لمر او په بل کې يې د اوبو په هکله خبرې شوې وي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل استوګنې د چاپېريال د لا ښکلا او ښايست لپاره د خپلې خوښې يوه طرحه جوړه او په بله ورځ دې يې د نورو زده کوونکو په وړاندې خبرې وکړي.

زده کوونکي دې لاندې جدول په کتابچه کې وليکي، د (چاپېريال) کلمه دې پيدا او په خپله خوښه دې رنګه کړي.

ا	ج	*	*	د	ر
چ	ب	*	*	و	ل
ا	پ	ی	ر	ي	ا
ط	ع	ب	ل	ن	ط
خ	ا	س	م	و	ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ويشتم لوست

ژبه اوگرامر

■ ژبه څه شی ده؟

انسانان د ژوند له هماغه لومړي پيل څخه د يو بل د پوهولو راپوهولو لپاره ژبې ته اړ وو. هغوی اړ وو چې خپل فکر يو بل ته انتقال کړي او د بل په فکر باندې ځانونه وپوهوي؛ ځکه يوازې د لاس او سر په اشارو د انسان فکر په بشپړ ډول بل ته نه رسيږي. له دې امله ژبه د خپل ارزښت له مخې د انسان په ژوند کې خورا مهم رول لري. ژبه ده چې انسان پرې خپل فکر او نظر بيانوي. خپل مطلب اوغوښتنې يو بل ته وايي او همدا شان د نورو په غوښتنو پوهيږي. ژبه انسانان له ځارويو څخه بېلوي.

■ که ژبه نه وای څه به پېښ شوي وای؟

■ له ژبې پرته انسان اوسني پرمختګ ته رسېدای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو کلمو او خبرو ټولګې ته ژبه ویل کیږي چې یو څوک یې بل چا ته د خپل فکر د بیان لپاره کاروي. په دې کې ټولې نښې او اشارې هم راځي چې د یو مطلب د افادې لپاره کارول کیږي.

ژبپوهان ژبه د خبرو او اشارو داسې یوه لړۍ بولي چې د یوې ټولنې وګړي یې یو له بله د پوهولو او راپوهولو لپاره کاروي او یو بل ته یې اوروي. په دې توګه ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو راپوهولو یوه اله او وسیله ګرځي. وینا او خبرې کول د افکارو د څرګندولو ډېره ښه وسیله ده او له دې امله انسانان پر نورو حیواناتو امتیاز او غوراوی لري.

ټولې قاعدې او قوانین چې د یوې ژبې د سم ویلو او سم لیکلو په اړه خبرې کوي، د ژبې ګرامر ورته ویل کیږي.

ګرامر د یوې ژبې جوړښت د ژبې د خپلو ځانګړنو په رڼا کې څېړي. هره ژبه ځانته ګرامري قوانین او لارې چارې لري، نو ځکه د ژبې د ګرامرپه لیکنه کې خپله د هماغه ژبې قواعد او اساسات غوره ګڼل کیږي.

معرفة الافغاني یو درسي ګرامر دی. پیرمحمد کاکړ دغه ګرامر په احمد شاهي دور کې لیکلی دی. پیر محمد کاکړ د پښتنو له لومړنیو لیکوالانو څخه دی چې د پښتو ژبې د لغاتو او کلمو د ټولولو فکر یې وکړ او د ژبې ابتدایي ګرامري بنې یې سره راغونډې کړې او د یوې کوچنی رسالې په ډول یې ولیکلې چې د ((معرفة الافغاني)) په نامه یادیږي.

پیر محمد کاکړ د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سلېمان او د کورنی د نورو غړو استاد و. د معرفة الافغاني په نامه د پښتو ژبې دغه لومړنی ګرامر یې د هغه لپاره ولیکه.

پیر محمد کاکړ د خپل وخت لوی عالم او د پښتو ژبې مشهور شاعر و چې د پښتو اشعارو دیوان یې چاپ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز

ژبه د انسانانو ترمنځ د پوهولو راپوهولو وسيله ده. انسانان خپل فکر د ژبې په واسطه بيانوي. ژبه چې د انسان فکر بيانوي، له يو لړ غږونو، نښو او اشارو څخه جوړه شوې. د بېلګې په توګه د مېز نوم درواخلئ. کله چې د مېز کلمه واورېدل شي، سمدستي ستاسو ذهن ته د ميز انځور ودرېږي. د مېز کلمه د مېز له جوړېدو دمخه نه وه، بلکې کله چې مېز جوړ شو، خلکو ورته د مېز نوم ورکړ او ټولو ومانه.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې ځوابونه ووايي:

- ستاسو په اند ژبه د انسانانو تر منځ په پوهولو راپوهولو کې څومره ارزښت لري؟

- که ژبه نه وای انسانان به له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟

۲ـ د لاندې جملو په تش ځايونو کې اړوندې کلمې پر پنسل وليکئ:

- هره .... ځانته ګرامري قوانين او لارې چارې لري.
- .... يو درسي ګرامر دی.
- وينا او خبرې کول د .... د څرګندولو ډېره ښه وسيله ده.

۳ـ لاندې هرې پوښتنې ته درې ځوابونه ورکړل شوي، تاسو ترټولو سم ځواب په نښه کړئ:

انسانان له هماغه لومړي پيل څخه څه شي ته اړ وو؟

- له ختو جوړو شوو کورونو ته؟
- لاس ګاډو او ښاروېو ته؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پوهولو راپوهولو ته؟

گرامر د يوې ژبې څه شی تر کتنې لاندې نيسي؟

- د يوې ژبې د جوړښت سيستم،
- د يوې ژبې د ويلو او اورولو څرنګوالی،
- د يوې ژبې د نوو کلمو شمېره.

انسان خپل ذهني انځور په څه شي بيانوي؟

- د ګوتو په اشارو،
- په ژبې او بيان،
- په سمو اورېدلو.

٤ـ زده کوونکي دې په درېو ډلو ووېشل شي:

- لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودې ليکي.
- دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او ودې ليکي.
- درېيمه ډله دې په کلمو کې بېلا بېلې (ی ګانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتيب سره بېلې بېلې وليکي.

کورنۍ دنده

که د چا يوه ژبه زده او د چا له يوې ژبې څخه ډېرې زده وي، د دوی ترمنځ توپير څه دی. زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې په دې اړه څو کرښې په کور کې وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېشتم لوست

د نشې زيانونه

■ نشه پر ژوند څه اغېز کوي؟

نشه يو تباه کوونکی عمل دی. نشه چې په هر نامه وي او هرڅومره لږه او ساده وي، خو پای يې خورا ناوړه دی. که يو ځلې څوک په نشه اخته شو، بيا نو په ډېر کړاو ترې سرې خلاصېدای شي. زياتره ځوانان په بېلابېلو پلمو په نشې روږدي کېږي. کله ورته په پيل کې نشه يو عادي او د لوبو کار بريښي. کله د ميندو او پلرونو ترمنځ چال چلن سم نه وي او په دې توګه يو ځوان نشې ته مخه کوي. کله هم د يوې کورنۍ اقتصادي کچه کمزورې وي. داسې ډېر نور لاملونه شته چې په نشې باندې د روږدي کېدو سبب کېږي.

■ ستاسو په اند به د يو نشه يي ځوان ژوند څنګه وي؟

■ څنګه کولای شئ په خپل چم اوګاونډ کې په نشې باندې د ځوانانو د اخته کېدو مخه ونيسئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشه يي توکي هغه دي چې کارونه يې د مرکزي اعصابو د نظام د ګډوډۍ او د روږديوالي، لتې او ګنګستيا لامل کيږي.

نشه يي توکي هم په طبيعي او هم په مصنوعي توګه پيدا کيږي، لکه اپين چې د کوکنارو له بوټي څخه لاس ته راځي او هم په مصنوعي او کيمياوي توګه په لابراتوارونو کې جوړيږي، لکه هيرويين، مورفين، کوکايين، کودين او داسې نور. په نشه يي توکو کې ځينې يې طبي ارزښت لري او د ځينو درملو په جوړونه کې په لږه کچه ترې کار اخيستل کيږي. هغه درمل چې په جوړښت کې يې نشه يي توکي کارول کيږي. که په لوړه کچه استعمال شي او يا د ډاکټر له اجازې پرته ترې ګټه واخيستل شي خورا زيات زيانونه را منځ ته کوي.

د نشه يي توکو استعمال او کارول خصوصاً د پيچکارۍ له لارې د انسان روغتيا ته ډير زيانمن او خطرناک دي. پر ځينو روغتيايي زيانونو سربيره په بېلا بېلو سرطانونو، زيړي او ځينو نورو ناروغيو انسان اخته کوي. د يو شمېر اقتصادي او ټولنيزو ستونزو لکه قتل، غلا، بيوزلي، ناوړه اخلاقو او د بشري پانګو د تباهۍ لامل هم ګرځي.

د اسلام پاک دين نشه يي توکي ناروا ګڼي؛ ځکه چې د انسان روغتيا ته خورا زيات زيانونه لري او انساني ټولنه له تباهۍ سره مخامخ کوي. هغه کسان چې د دغو توکو په قاچاق لاس پورې کوي د انسانيت دښمنان بلل کيږي.

هغه کسان چې نشه يي توکي کاروي او د دغو توکو استعمال يې ورځنۍ عادت ګرځيدلې دی، د معتاد په نامه ياديږي. زموږ په ګران هيواد افغانستان کې هم له بده مرغه د ۱۸ ـ ۳۰ کلونو ترمنځ يو شمېر ډېر روږدي ځوانان شته، چې عام وګړي يې د پوډري (هيرويني) په نامه يادوي.

روږدي کسان په کورنۍ او ټولنه کې هيڅ قدر او ارزښت نه لري او له ټولنې څخه جلا شوي وي. خلک ورته د يو مجرم په سترګه ګوري؛ ځکه دوی هغه کسان دي چې د خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان دښمنان او د ټولنې د اوږو بار دي. که چیرې ښه ځیر شو، نو جوته به شي، روږدي کسان هغه ناروغان دي چې له روږدیوالي څخه وړاندې په یو ډول رواني ناروغۍ اخته وو او یا د ژوندانه په اوږدو کې له کورنیو، ټولنیزو یا اقتصادي ستونزو سره لاس و ګریوان وو. دغه ستونزې د دې لامل ګرځیدلې، چې دغه کسان د روږدیوالي په لومو کې را ښکیل شي. دا د ټولنې د وګړو، دولتي او نا دولتي مؤسساتو دنده ده چې د دغو ستونزو په هکله فکر او عملي ګامونه اوچت کړي. له معتادانو سره هغه مرستې تر سره کړي چې د یو معتاد په درملنه کې اغېزمنې وي. د یو معتاد په درملنه کې مهم او غوره ټکي دادي چې نوموړي ته د یو ناروغ شخص په سترګه وکتل شي، نه د یو مجرم او ګناهګارسړي په سترګه. که چیرې معتاد سړی ونه هڅول شي او ښه سلوك ورسره و نه شي، بې له شکه به هیڅکله هم خپل دغه ناوړه عمل پرې نږدي.

د نشه یې توکو زیانونه:

د نشه یي توکو استعمال خورا زیات ځاني، روحي، ټولنیز، اقتصادي او اخروي زیانونه لري چې موږ یې ځینو زیانونو ته په لاندې ډول ګوته نیسو:

۱) د بدن دفاعي سیستم کمزوری کوي.
۲)د مرکزي اعصابو د سیستم فعالیتونه کمزوري کوي.
۳) د زړه ټکان زیاتوي.
۴) د ستوني او سږو سرطان پیدا کوي.
۵) د باصرې، شامې او ذایقې حسونه کمزوري کوي.
۶) د وینې فشار زیاتوي.
۷) د وینې کلسترول زیاتوي.
۸) د زړه د ناڅاپي دریدلو (سکتې) لامل کیږي.
۹) په معتاد سړي کې لتې او کمزورتیا را منځته کوي.
۱۰) په تنفسي سیستم کې ګډوډي رامنځته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) روحي ګډوډي، (سترېا، سودائي توب، ګوښه توب، په ځان باندې نه اعتماد، نهيلي...) راولي.

د متن لنډيز:
نشه يي توکي هغه خطرناک توکي دي چې د ځاني ناروغيو لکه: سرطان، نري رنځ، د زړه درېدل، زيږي او د اقتصادي او ټولنيزو ستونزو، لکه غلا، وژنې، بېوزلۍ او د بيکارۍ لامل کيږي. په هغې باندې اموخته کېدل ډېر اسانه دي، خو بيا ترې ځان خلاصول ډېر ستونزمن کار دی. ځوانان او تنکي ځوانان د ټوکو او ساعت تېرۍ په بهانه په نشه يي توکو باندې پيل کوي، خو کله چې د هغې په لومه کې ونښلي بيا نو پښېماني هيڅ ګټه نه لري. موږ بايد خپل روغ، سالم او خوښ ژوند په نشو تباه نه کړو؛ ځکه چې روغ عقل په روغ بدن کې وي.

خرګندونه

باصره: د ليدلو حس

شامه: د بويولو حس

ذايقه: د څکلو (خوند حس)

کلسترول: په وينه کې د غوړو شتون

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د لاندې پوښتنو ځوابونه ووايي:

- د نشه يي توکو کارونه څه ډول زيانونه منځته راوړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د نشه يي توکو روحي او ځاني زيانونه کوم دي؟
- په نشه روږدو کسانو ته په ټولنه کې په کومه سترګه کتل کېږي؟
- قاچاق وړونکي چا ته ويل کېږي؟

۲ـ زده کوونکي دې:

- متن له ځان سره په پټه خوله ولولي.
- متن ټوټې ټوټې په لوړ غږ ولولي.
- د لوست مفهوم په ساده ژبه ووايي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:

لامل، توکي، له بده مرغه، لومې، دنده، سربېره

٤ـ ستاسو په اند په نشه يي توکو باندې د روږدي کېدو لاملونه څه شی دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د (نسوارو او چلم په ګډون) د بېلا بېلو نشه يي توکو نومونه او د هغوی زيانونه وليکي او سبا ته دې په ټولګي کې ووايي.

د الله ﷻ په ياد د ايمان بنسټ پياوړی کېږي.

ابوريحان البيروني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لطفاً لاندې جدول په کتابچې کې رسم او د اړوندو ګڼو په کلمو يې ډک کړئ.

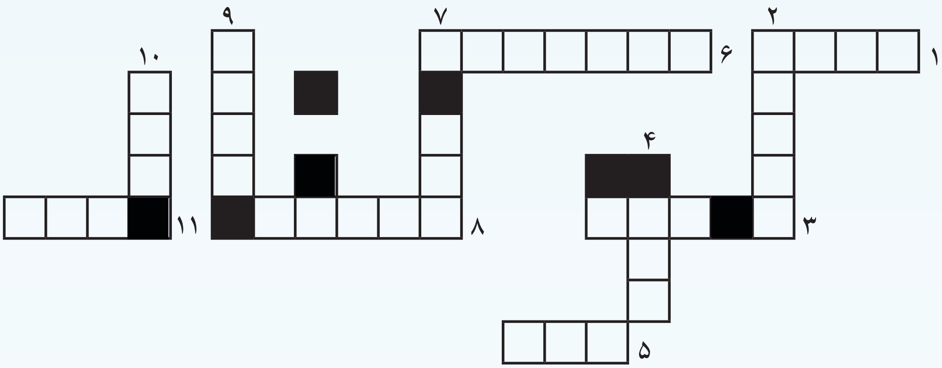

١ـ د جرم سرته رسوونکی.

٢ـ هغه څوک چې په نشې روږدی شوی وي.

٣ـ نشه کوونکي ته کارول کېږي.

٤ـ د بدن يو غړی چې د نشه يي توکو په ډېرې کارونې له کاره لوېږي.

٥ـ د نشه يي توکو په کارونې يې ژوند دې کچې ته رسيږي.

٦ـ هغه ناروغي چې د نشه يي توکو د کارونې له امله په انسان کې رامنځته کيږي.

٧ـ د نشه يي توکو د ډېرې کارونې له امله رامنځته کيږي.

٨ـ د نشه يي توکو د ډېرې کارونې له امله سړی داسې کيږي.

٩ـ د نشه يي توکو د کارونې له امله سړی دې کار ته لاس اچوي.

١٠ـ د نشه يي توکو د کارونې موخه ده.

١١ـ کله چې په نشې روږدی سړی پيسې ونه لري، دې کار ته لاس اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلرويشتم لوست

د ماين خطرونه

د جګړې بدغوني پاتې شونې

■ تاسو ماينونه پېژنئ؟

د افغانستان د ډېرش کلنې جګړې په اوږدو کې بېلا بېلې پوځي وسلې کارول شوي، هوايي بمبارۍ شوي، راکټونه ويشتل شوي، ماينونه ايښودل شوي او د دښمن د کمزورې کولو او ماتولو لپاره له هر راز وسيلو څخه کار اخيستل شوی دی. د ۱۳۵۷ کال له پيل څخه تر اوسه پورې د ځمکنيو ماينونو بېلابېل ډولونه کرل شوي او په افغاني خاوره کې ازمايل شوي دي. سره له دې چې يو زيات شمېر يې پاک شوي، خو لا ډېر نور يې پاتې دي. که چيرته خلک پام ونه کړي، نو د معيوبيت او مرګ ژوبلې لامل کېږي.

■ ستاسو په سيمې کې ماينونه شته؟

■ د ماينونو له خطر څخه څنګه ځانونه ژغورلای شئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان هغه هېواد دی چې زيات شمېر ماينونه او ناچاودې توکي پکې موجود دي. د اوږدو جګړو په بهير کې د ماينونو پريمانه کارونه د افغانستان د جګړو يوه ډېره ناوړه بېلګه ده. نن (۱۳۸۷ ل) د ماينونو او ناچاودو توکو له کبله هره مياشت د قربانيانو شمېره تر پنځوسو زياته وي.

ماينونه په عمومي توګه دوه ډوله دي:

- پرسونل ضد ماينونه
- د وسايطو ضد ماينونه

ماينونه هغه ځانګړي چاودېدونکي توکي دي چې له لرګيو، اوسپنې او پلاستيك څخه جوړ او دننه يې چاوديدونکي توکي اېښودل شوي دي. دا وسله د پښې يا د لاس په فشار چوي چې د انسان د ژوبلېدو او يا مرګ سبب کېږي. ماينونه بېلا بېلې بڼې او اندازې لري، د بېلګې په توګه د لوبو د شيانو په بڼه، د کوچنيو راديوګانو، د قلم، ساعت او نورو شيانو په بڼه جوړ شوي دي.

زياتره ماينونه د انسان د ټيټي کولو، شلولو او شوټولو په موخه جوړ شوي دي. دا يوه معموله پوځي وسله ده چې په پراخه کچه له لومړۍ نړيوالې جګړې راهيسې د ټولې نړۍ په ټولو جګړو کې کارول شوې ده.

ماينونه د کابل ښار په شاوخوا، ولايتي ښارونو او د هېواد په کليوالو سيمو او کروندو، څړځايونو، غرونو، غونډيو او پوځي چونيو ته څېرمه ځايونو کې ښخ شوي دي.

ناچاودي توکي

هغه مهمات چې د جګړې پر مهال چاودلي نه دي، د ناچاودو توکو په نامه يادېږي. په ناچاودو توکو کې راکټونه، هوايي بمونه، لاسي بمونه، د ټانك او بېلا بېلو ټوپکو ګولۍ او نور ناچاودي شيان راځي. د ناچاودو توکو مخنيوی آسان دی، ځکه هغه زياتره د ځمکې پر سر پراته وي، خو د ماينونو مخنيوی ډېر سخت دی؛ ځکه سړی نه پوهيږي چې ماين چېرته پټ دی. ماينونه د جګړې له پای ته رسېدو وروسته تر ډېرې مودې پورې پاتې کېږي. داسې هم کېدای شي چې دا ماينونه د هغه چا اولادونه، لمسيان اوکړوسيان ووژني، چې ښخ کړي يې وي.

د هغې ورځې په هيله چې په ګران هېواد افغانستان کې هيڅ ماين او ناچاودې توکي پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شي او خلك په خوندي او ډاډمن زړه خپل کار ته دوام ورکړي.

دمتن لنډيز:

په افغانستان کې د اوږدې جګړې له امله ځمکني ماينونه اوناچاودي توکي په پرېمانه توګه پراته دي. غرونه، دښتې، کروندې، ځرځايونه، د استوګنې ځايونه، پوځي قشلو ته څېرمه ځايونه او داسې نور له ماينونو او ناچاودو توکو ډک دي. ماينونه او ناچاودي توکي ډېر خطرناك وژونكي او ټپي كوونكي شيان دي. هغوى ته لاس مه وروړئ. موږ بايد نورو ته لارښوونه وكړو چې هغوى هم ناپېژندل شوو شيانو ته لاس ورنه وړي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- ماينونه څه ډول شيان دي؟
- ماينونه او ناچاودي توکي چېرته ايښودل شوي دي؟
- ناچاودي توکي کومو شيانو ته ويل کېږي؟
- ماينونه څو ډوله دي؟ د هر يونوم واخلئ او د كاروني موخه يې بيان كړئ.

۲ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنوته تشريحي ځوابونه ووايي:

- د ماينونو له خطر څخه څنګه ځان ژغورلاى شو؟
- که په يو ځاى کې موکوم ماين، ناچاودي توکي يا يونااشنا شى وليد، بايد څه وكړئ؟
- که چېرته د ماين سيمې ته ورننوتئ، څنګه بېرته راستنېږئ؟
- ايا کله مو هم د ماين له خطرونو څخه د خبرتيا په غونډه کې برخه اخيستې ده؟ که هو، نو څه مو زده کړي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ زده کوونکي دې په بېلا بېلو جملو کې د ماين، ځمکني ماين، د وسايطو ضد ماين، بم، راکټ، سرګلوله، ګولۍ او نوروغندنه وکړي.

٤ـ د جګړې زيانونه او د سولې ګټې وليکئ.

٥ـ د لاندې کلمو ضد وليکئ:

سوکالي، سوله، خوښي، روغتيا، بندي

٦ـ له لاندې درېو درکړ شويو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

- ماينونه کله کارول کېږي؟

الف: د سولې پر مهال

ب: د تبليغاتو پر مهال

ج: د جګړې پر مهال

- که ماين يا يو نااشنا شی مو وليد، څه به کوئ؟

الف: له ځمکې به يې پورته کوئ

ب: په لغته به يې وهئ

ج: ګوتې به نه وروړئ

- که د ماين سيمې ته ورننوتئ څنګه بېرته راګرځئ؟

الف: د خپلو پښو په پلونو پل ږدو او راستنېږو

ب: بېرته را منډه کوو

ج: همغلته پاتې کېږو

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کور د غړو په مرسته د ماينونو او ناچاودو توکو په اړه نور معلومات هم ترلاسه کړي. د هغوی د زيانونو په اړه دې پنځه کرښې مقاله وليکي او سهار ته دې په ټولګي کې د نورو ترمخه ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

شاعر او سپوږمۍ

عبدالرؤف بېنوا د افغانستان له نومیالیو لیکوالو او شاعرانو څخه دی. په ۱۲۹۲هـ . ش. کال په کندهار کې زېږېدلی دی او په ۱۳۶۳ هـ . ش. کال کې یې په پردېسۍ کې له نړۍ سترګې پټې کړې دي.

بېنوا په ۱۳۱۸هـ . ش . کال کې د پښتو ټولنې د علمي غړي په توګه په کار پیل او بیا یې تر مړینې پورې د مدیر، رئیس، د ولسي جرګې د غړي، وزیر او سفیر دندې تر سره کړې دي. زیات شمېر منظوم او منثور او څېړنیز اثار یې لیکلي دي. د پښتو په معاصر شعر کې د استاد بېنوا نوم د پوره ځلا وړ دی. دلته یې د شاعر او سپوږمۍ په نوم یو شعر راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپوږمۍ

د آسمان لویه دنیا کې
ته سپوږمۍ ښکلې زیبا یې
رنګ الوتې ګونه زرده
ته ویشتلې په زړه چاپې
جوړه ماغوندې غمجنه
څوک دې نشته یک تنها یې
خپل ښایست در پورې اور شو
که له یاره بېنوا یې
راته ووایه له مینې
څه در شوي نازنینې؟
لا لهانده سره ښورې
په شپه هر ځای کې ولاړه
محبت یو په زړه سوي
راشه کښېنو سره دواړه
زه به تاته زړګی تش کړم
ته و ماته لاس تر غاړه
غم د مینې به نیمی کړو
په یوازې سر مه ژاړه
ښایسته یې ګلالۍ یې
د آسمان پیغله نجلۍ یې
لکه اوس چې یې پخواهم
د مینو هر ځای مله وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوار مجنون که پر سارا و
ته هم سمه ورسره وې
د شیرینې حال دې ولید
د فرهاد په غم کې ته وې
چې به راز د مینې خپور و
د هغه مجلس ډیوه وې
مقتولان د عشق لیدل تا
په ورو ورو به پرې ژړل تا
په اوبو کې سره ریږدي
ښایسته دي په تا غرونه
ستا رڼا ته هوسیږي
د ریدي ښکلي گلونه
د زلمو زړه ته ورتیره
خوښ په تا د نجونو زړونه
ستا په ښو شغلو کې غواړي
مینان خپل امیدونه
وفاداره معشوقه یې
د عاشق د زړه ټوټه یې
د مجروح مین زړگی یې
سپوږمی ښکارې وجهان ته
د همزولو له ټولیه
بینوا تللې أسمان ته
چې الفت دې پکې نه لید
شوې په قهر و انسان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو مخلص دې بيا ونه مومند
چې هر څو دې کش کړه ځان ته
ټول بې درده، دردمن نشته
ټول بې واکه، واکمن نشته

***

سپوږمۍ په پښتو شاعرۍ کې ځانګړې ځای لري. په ټولو لرغونو او معاصرو اشعارو په تېره بيا په ولسي ادبياتو کې، له غزل څخه نيولې بيا تر لنډۍ پورې سپوږمۍ د يوې سمبوليکې وسيلې په توګه خپل خاص ځای اومقام ساتلی دی. شاعر له سپوږمۍ سره خپل غم شريک کړی، د زړه خواله يې ورسره کړې ده، له خپل يوازيوالي يې ورته ګيلې او شکايتونه کړي، خپل زړه يې ورته تش کړی او هغه يې د خپل راز ملګرې ګڼلې ده. يو شمېر شاعرانو سپوږمۍ له خپل يار او معشوقې سره د ديدن او حال شريکولو وسيله ګرځولې ده. په بل ځای کې سپوږمۍ د هجران او بېلتون د شپو ورځو يار او ملګرې شوې او شاعر له هغې سره بنډار کړی دی.

په يو شمېر شعرونو کې سپوږمۍ د تاريخ زړه بلل شوی او خطاب يې ورته کړی، چې تا د دور او زمان هر څه په خپلو سترګو ليدلي او هر څه ستا په لمن کې پراته دي، وګورئ، اروابناد ګل پاچا الفت څه ښه وايي:

ارمانونه، افسوسونه، حسـرتونه
د مينـو، د غمجنـو د خوارانـو
غفلتونـه، لغزشـونه، مکيزونـه
د مشـرانو، د مسـتانو، د خوبانو
چپاوونـه، يرغلونـه، شورشـونه
د چنګېز، د سـکندر، د پرنګيانو
دې هېـواد کې تا ليدلي دغه واړه
ته د هر چا په سر باندې يې ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای وايي:

ستا رڼا کې پيدا کيږي نور فکرونه
شاعران اخلي له تا ځنې الهام
په کتو کې درته وايي پټ رازونه
يا اشنا ته ليږي ستا په لاس سلام
تا سره وينمه بل راز تاثيرونه
ته په هره شپه راوړې نوی پيغام
په تا باندې د اشنا مينه ماتيږي
د دردمنو تسلي دربانذې کيږي

سپوږمۍ د پښتو په ولسي ادبياتو کې ډېر پراخ ځای لري. بې شمېره لنډۍ موجودې دي چې د سپوږمۍ نوم پکې راغلی دی. مينانو او عاشقانو خپل د زړه راز ورته ويلی او له هغې سره يې خبرې کړې دي. لاندې څو لنډۍ د بېلګې په توګه وګورئ چې د سپوږمۍ په اړه ويلې شوي دي:

سپوږمۍ په ما دې څه احسان دی
زما اشنا د ديواله سيوري ته ځينه
***

سپينې سپوږمۍ حال راته وايه
زما اشنا مجلس له چا سره کوينه
***

که دې زما ديدن يادېږي
سپوږمۍ ته ګوره زه په بام ولاړه يمه
***

سپوږمۍ په منځ د اسمان راغله
بې ياره خوب نشته که ماته نه راځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

شاعر په خپل خیال کې له سپوږمۍ سره د زړه خواله کوي. د سپوږمۍ یوازېتوب له خپل ځان سره پرتله کوي. بلنه ورکوي چې راځه کینو او زړونه یو بل ته تش کړو. بیا د سپوږمۍ هغه ځانګړنه څرګندوي چې تا ډېر څه لیدلي او د هر چا له رازونو خبره یې. په پایله کې وایي چې ستا زړه له دنیا تنګ شو ځکه اسمان ته لاړې. په دنیا کې دې مینه او الفت نه لیده او په انسانانو کې دې اخلاص نه لیده؛ ځکه خپه شوې او آسمان ته لاړې.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وار د شعرونو برخه په لوړ اواز ولولي او هره برخه دې معنا کړي.

۲ـ زده کوونکي دې شعر یو ځل په چوپه خوله ولولي او بیا دې د هغه لنډ مفهوم ولیکي او په خپلو خبرو کې دې ووایي.

۳ـ زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي.

۱ـ ګوته ۲ـ لالهاند ۳ـ غرۍ ٤ـ ځلا ٥ـ سپوږمۍ ٦ـ مل

٤ـ زده کوونکي دې وګوري چې په شعر کې کومې کیسې ته اشاره شوې وي، نو د کیسې په اړه دې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د سپوږمۍ په اړه یو شعر ولیکي او یا دې د سپوږمۍ په اړه پنځه لنډۍ ولیکي او بله ورځ دې په ټولګي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مشرانو حقونه

- ستاسو مشران څوک دي؟

هره ټولنه ځانته ارزښتونه لري. افغاني ټولنه په دې اړه خورا بډایه ده. کشر او مشر، ځوان او سپین ږیری، ښځه او نارینه ټول په خپلو منځونو کې د راشه درشې او چال چلن لارې او اصول لري. کشران د مشرانو درناوی کوي. په وړاندې یې بې ادبه خبره نه کوي. خبرې او لارښوونې یې مني. مشران هم په خپل وار په کشرانو مینه کوي. خواته یې رانژدې کوي او لورینه پرې کوي. ښځې په ټولو ټولنو، په تېره بیا په افغاني ټولنې کې د زیات درناوي وړ دي.ان په جنګ جګړو کې هغوی د درناوی وړ ګڼل کیږي او څوک کار پرې نه لري.

- د مشرانو په وړاندې تاسې څرنګه چلن کوئ؟
- د مشرانو چلن ستاسو په وړاندې څنګه دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مور، پلار، ورونړو، ترونو، ماماګانو سربېره د نورو مشرانو درناوی او عزت هم پر موږ لازم دی. مشران دوه ډوله دي: یو هغه چې په عمر کې له یو چا څخه زیات وي. بل هغه خلک دي، چې د زیاتې پوهې او علم خاوندان وي. (لویوالی په عقل دی نه په کال - شتمني په زړه ده نه په مال) ددې دواړو ډلو احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.

د یوې خوشحاله کورنۍ بنسټ یو بل ته پر درناوي او په خپلمنځي پوهاوي ایښی وي. لویان پر کشرانو مینه او شفقت کوي او کشران د لویانو او مشرانو درناوی کوي. خبرو ته یې غوږ نیسي او که کومه ښه لارښوونه ورته وکړي، هغه مني.

زموږ کشران باید د خپلې ټولنې له دود، دستور او فرهنګ سره سم د مشرانو درناوی وکړي، په وړاندې یې په بې ادبۍ او لوړغږ خبرې ونه کړي. په سپکه سترګه ورته ونه ګوري. که سرویس یا بل داسې ځای وي چې یو مشر یا سپین ږیری ته پکې د ناستې ځای نه وي او کشران ناست وي، باید کشران خپل ځای په ډېر ادب مشرانو ته پرېږدي. کله چې په مخه ورشي، باید سلام ورکړي او عزت یې وکړي. هغسې چلن ورسره ونه کړي چې د مشرانو له شان او حیثیت سره سمون ونه لري.

مشران د ژوند ډېرې تجربې لري او هغه د چا خبره تر کشرانو یې ډېر کمیسونه زاړه کړي او د ژوند ترخې خوږې یې څکلي دي، له دې امله یې باید خبرې او لارښوونې په ډېره مینه واورېدل شي او عمل پرې وشي.

هغه خلک چې تر تاسې کشران وي، خو د پوهې او علم له مخې پر تاسې زیات وي، نو لازمه ده، چې د پوهې او علم له مخې یې درناوی وکړئ. کولای شئ، په ډېر ادب ورڅخه د هغو مسایلو پوښتنه وکړئ، چې پرې نه پوهیږئ.

له بلې خوا پر کشرانو باندې لورینه اومهرباني د لویانو دنده ده. مشران باید پر کشرانو لاس تېر کړي، پیرزوینه پرې وکړي، ویې نازوي او که چېرې کومه تېروتنه او غلطي ترې وشي، باید ویې بښي او سمه لارښوونه ورته وکړي. د همځولو او نورو ملګرو تر مخه یې سپک نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. تل يې وهڅوي او شخصيت ته يې وده ورکړي.

د مشرانو درناوی او په کشرانو مهرباني او شفقت زموږ اسلامي دنده هم ده. د ټولنې د ښې ودې، پراختيا او د چارو د ښه سمون لپاره پر دې کار زيات ټينګار شوی دی.

که موږ وغواړو چې په سپين ږيرتوب کې مو درناوی وشي، بايد له اوسه د لويانو درناوی وکړو. بې ادبه انسان د وچې ونې په څېر دی. وچه ونه، نه سيوری لري او نه مېوه کوي، يوازې د وهلو او سيځلو کار ترې اخيستل کيږي.

د متن لنډيز:

ټولنه له افرادو څخه جوړه شوې ده. دا افراد پر يو بل حقونه لري. مشر په کشر، کشر په مشر، ځوان په زوړ او زوړ په ځوان. همدا رنګه ښځې په نارينه وو زيات حقونه لري. کشران بايد تل د مشرانو عزت اودرناوی وکړي. مشران بايد پر کشرانو باندې پيرزوينه او مهرباني وکړي. ويې روزي، ويې پالي او ذهني اوبدني ودې ته يې پاملرنه وکړي. دا د ټولنې نظام دی. نظام په همدغو ستنو ولاړ دی. بايد ټينګ يې وساتو.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايي:

- کشران پر مشرانو څه حقونه لري؟
- ولې بايد پر کشرانو مينه او شفقت ولرو؟
- داسمه ده چې وايي: ((درناوی بايد له کور څخه پيل، په ښوونځي کې تمرين او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولني کې عملي شي)) ويې څېړئ.

- ستاسو په اند د يوې ښې او خوشحاله کورنۍ ځانګړتياوې کومې دي؟

۲ـ د لاندې جملوخالي ځايونه په مناسبو کلموډک کړئ:

- هره ټولنه ځانته .... لري.
- مشران بايد .... خواته نژدې او لورينه پرې وکړي.
- د .... احترام او درناوی پر کشرانو باندې لازم دی.

۳ـ زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي:

- لومړۍ ډله دې په پورته لوست کې خاص نومونه پيدا او ودې ليکي.
- دويمه ډله دې په پورته لوست کې کارول شوي عام نومونه پيدا او ودې ليکي.
- دريمه ډله دې په کلمو کې ببلا ببلې (ی ګانې) پيدا او د هرې ډلې کلمې دې په ترتيب سره بېلې بېلې وليکي.
- څلورمه ډله دې په متن کې متضادې کلمې ولټوي او ودې ليکي.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې په خپلو کورونوکې د مشرانو د حقونو په هکله له خپلو ميندو اوپلرونو سره خبرې وکړي. د هغوی نظريات دې وليکي او سبا ته دې په ټولګي کې ووايي.
- زده کوونکي دې مور، پلار يا بل کوم مشر ته ليک وليکي.

پر ماشومانو مينه او د لويانو درناوی وکړئ.

حضرت علي كرم الله وجهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاینوم (صفت) او ډولونه یې

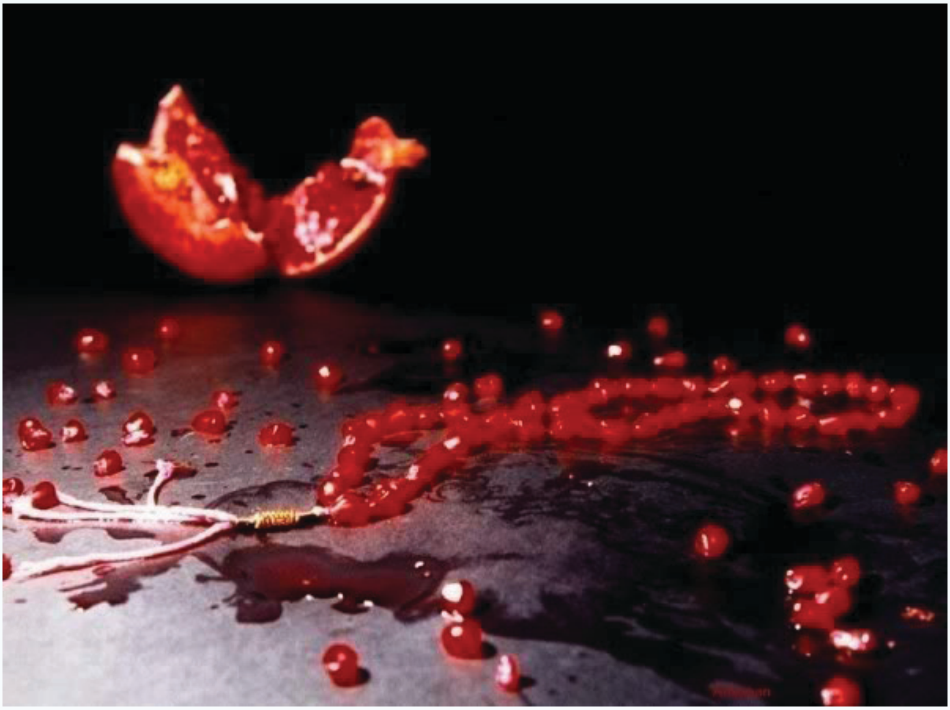

■ ستاسو په اند ښه هلك او سره منه څرنګه عبارتونه دي؟

په تېرو لوستونو کې مو د (ی) بېلابېلې بڼې او د کلمو ډولونه ولوستل. دلته د صفت او د هغه د ځانګړتیاوو په اړه خبرې کوو.

■ ایا پخوا مو د صفت په اړه څه اورېدلي دي؟

■ ستاسو په اند صفت څه معنا لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې جملې ولولئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې ايستل شوې ده:

- زه روغ رمټ يم.
- زموږ ملي پوځ خورا غښتلی دی.
- زه خوشحال کمزوری نه يم چې به ډار کړم.
- خدايه څه شول هغه ښکلي، ښکلي خلک؟
- تور تېل په توره تيږه ټول توی شول.

په پورته جملو کې روغ، غښتلی، کمزوری، ښکلي، تور او توره هغه کلمې دي چې د يو ځا، يو شي او يا يو نوم ځرنګوالی ښيي.

ويلی شو ستاينوم هغه کلمه ده چې په خپلواک ډول نوم نه وي، خو د يو نوم حالت، ځرنګوالی، څومره والی او اندازه ښيي.

پوښتنه

د زده کوونکو يوه ډله دې داسې عبارتونه ووايي چې پورته صفتونه پکې راغلي وي.

اصلي ستاينوم:

لاندې جملو ته وګورئ او هغو کلمو ته پام وکړئ چې کرښه ورلاندې ايستل شوې ده:

- ښه سړی د هرچا خوښيږي.
- توره تخته د تدريس جزء دی.
- په اوړي کې سپين کالي اغوندئ.

وګورئ، ښه، توره اوسپين کلمې چې اصلي ستاينومونه دي، د سړي، تختې او کاليو حالت ځرګندوي. په دې توګه اصلي ستاينوم هغه ستاينوم ته وايي چې د يو نوم اړوند حالت ځرګند کړي.

اصلي ستاينوم دوه ډوله دی. يو ته يې ساده او بل ته مرکب وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ډولونو بېلګې په لاندې جملو کې وګورئ:

- لوخ له اوبونه ډاربږي.
- ولس په خپله ژبه ژوندی دی.
- ټيټ مې مه بوله غورځنګ راباندې مه کړه.
- اتل په ونه لنډ او په تنه پلن دی.

او

- توريالی په خپلې تورې وياړي.
- تر ناپوه دوست هوښيار دښمن ښه دی.
- پوهيالي د پوهنتون د استادانو علمي رتبه ده.

که پورته جملوته پام وکړئ، نو څرګنده به شي چې لوخ، ژوندی، ټيټ، لنډ، پلن ساده کلمې دي چې د ولس، انسان او اتل څرنګوالی ښيي. په دې ډول ويلای شو چې ساده ستاينوم يوه کلمه وي، يعنې مفرده کلمه وي.

توريالی، ناپوه او پوهيالی مرکبې کلمې دي، يعنې توريالی له (تورې) او (يالي)، ناپوه له (نا) او (پوه) او پوهيالی له (پوه) او (يالي) څخه جوړې شوې دي. په دې ډول مرکب هغه صفت دی، چې له دوو او يا زياتو توکو څخه جوړ شوی وي.

پوښتنه

زده کوونکي دې د ساده او مرکبو صفتونو بېلګې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرتله ييز يا مقايسي ستاينوم:

پرتله ييز ستاينوم په دوو ډولونو تر سره کيږي.

الف: د (ډېر) په ملګرتيا، لکه:

۱ـ دا قلم ترهغه قلم ډېر ښکلی دی.

۲ـ احمد تر ما ډېر هوښيار دی.

ب: د (خورا يا لا) په ملګرتيا، لکه:

۳ـ دا قلم ترهغه خورا ښکلی دی.

٤ـ زما ورور ترما لا هوښيار دی.

د صفت او موصوف ګرداني سمون (مطابقت)

په ښتوژبه کې صفت له موصوف سره د جنس (نارينه، ښځينه)، شمېر او حالت له پلوه ګردانيږي.

صفت له موصوف سره په عمومي توګه په لاندې درېو ډلګيو وېشل کيږي:

الف: هغه صفتونه چې له خپل موصوف سره د نارينه جنس د شمېر له مخې سمون نه لري، خو د ښځينه جنس له موصوف سره پوره سمون لري، لکه په لاندې بېلګو کې:

نارينه مفرد	نارينه جمع	ښځينه مفرد	ښځينه جمع
شين ختکی	شنه ختکي	شنه هندوانه	شنې هندوانې
ښکلی کتاب	ښکلي کتابونه	ښکلې کتابچه	ښکلې کتابچې
ښه هلك	ښه هلکان	ښه نجلۍ	ښې نجونې

ب: هغه ډله ستاينومونه چې د نارينه جنس او ښځينه جنس د شمېر له مخې له خپل موصوف سره پوره سمون ښيي، لکه په لاندې بېلګو کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نارینه		ښځینه	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
شین بڼ	شنه بڼونه	شنه لمنه	شنې لمنې
تریو انار	تروه انار	خوږه مڼه	خوږې مڼې
پوخ ختکی	پاخه ختکي	اومه هندوانه	اومې هندوانې

د متن لنډیز:

په پښتو کې ستاینوم د یو نوم یا شي ځرنګوالی او څومره والی ځرګندوي. ساده ستاینوم او مرکب ستاینوم مو وپېژندل. د هغو نمونې موږ په کلمو او جملو کې ولیدې. اوس له یو لړ تمرینونو څخه وروسته تاسو کولای شئ، صفت او ډولونه یې لا ښه وپېژنئ.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې صفتونه په ګوته کړي:

- ته اوس څنګه یې، روغ شوی یې؟
- زلمی خورا غښتلی ځوان دی.
- ته لا څومره کمزوری یې!
- دا څنګه ښایسته او ښکلی ځای دی!
- تور توتان له تا قربان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي.

- لومړۍ ډله دې داسې کلمې ووایي چې ساده ستاینومونه پکې راغلي وي.
- دویمه ډله دې د مرکب ستاینومونو بېلګې راوړي.

۳ـ زده کوونکي دې په لاندې متن کې په خپل وار د صفتونو ببلا ببلې بېلګې ولیکي:

((ګلالۍ له کورنۍ سره ګلباغ ته تللې وه. د پسرلي موسم و. ډېره نرمه او ښکلې هوا چلېده. ګلالۍ خپل ورور ننګیالي ته وویل، ځومره توتان چې خوږې شي، خوره یې. خو ګوره چې ناروغه نه شې. پلار یې ګلالۍ ته وویل: زه تلونکی یم، هغه زما توره کورتۍ راوړه. ګلالۍ ورته وویل، پلاره، هغه خیرنه ده. هغه بله کریمي کورتۍ مې درته راوړې ده. پلار یې په غوسه ورته وویل، ګلالۍ دا دې ځویم ځل دی، چې خبرې ته ښه غوږ نه نیسې. ګلالۍ له پلار څخه ښښنه وغوښته))

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په لوست کې د کارول شوو صفتونو د ټولو ډولونو بېلګې بېلې، بېلې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د اسلام ستر پیغمبر ﷺ فرمایي: د زیاتي پوهې والا ارزښت تر هغه چا زیات دی، چې لږه پوهه یې ترلاسه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظم او ډولونه يې

■ تاسو تراوسه نظم لوستی دی؟

موږ هره ورځ په کور کې خبرې کوو، په ښوونځي کې خبرې کوو، لوست لولو، له چانه پوښتنه کوو، د چا پوښتنې ته ځواب وايو. دې عادي خبرو ته نثر وايي، خو که داسې يوه ليکنه ولولو چې وزن ولري او يا له موسيقۍ سره ووېل شي، نو دا ډول وينا له خبرو سره توپير لري. دې ډول وينا ته نظم وايي. تر اوسه مو په درسي کتابونو کې نثر هم لوستی او د ژبو په کتابونو کې مو نظم هم. دلته ستاسو د زياتو معلوماتو لپاره په نظم خبرې کوو.

■ ستاسو په اند نظم څه شي ته وايي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکنې دوه ډوله دي. یوې ته نثر وایي او بلې ته نظم. نثر به په راتلونکو ټولګیوکې په مفصل ډول ولوستلی شئ. دلته په نظم باندې څغلنده نظر اچوو.

وایي، شعر یا نظم هغه وینا ده چې وزن او قافیه ولري. د نظم معنا عموما د شعرمترادفه ده او له هغې سره په یوه معنا کارول کیږي. خو د شعر او نظم ترمنځ توپیر شته. شعر موزونه او تخیل لرونکې وینا ده او نظم موزونې قافیه لرونکې وینا ته وایي.

نظم د بڼې له مخې دا ډولونه لري:

۱ـ مثنوي: هغه نظم دی چې د هربیت دواړه مسرې یې یو ډول قافیه ولري. اوږده، اوږده مطالب، تاریخي او حماسي، اخلاقي، عرفاني او داسې نور موضوعات پکې ډېر ښه بیانېدای شي. بېلګه یې په لاندې ډول ده:

ای د پاك وطن فرزنده — ای د قام خوږه دلبنده
ای د نوي ژوند پیغامه — ای آرزو د وطن قامه
د افغان د باغ سنبله — د پښتون د بڼ بلبله
سبا ته مسؤول د کار یې — که ته مور او که ته پلار یې
ښه اخلاق او علم زده کړه — هله هله تلوسه کړه
علم هرچا له په کار دی — نه چې تش د نرو کار دی
ښځه نر دواړه مسؤول دي — خو په ښه عمل مقبول دي ...

۲ـ بولله (**قصیده**): هغه نظم ته وایي چې تر یوې مطلع لاندې ویل کیږي. اوږده او ډول ډول مضامین پکې راوړل کېږي. د بیتونو شمېر یې له شپاړسو څخه نیولې بیا تر دوو سوو پورې رسیږي. یوه بېلګه یې لاندې وګورئ:

شګفته په باغ و راغ شول د بهار ګل
هم په باغ هم په کوڅه هم په دېوار ګل
نه یوازې ګل د ګلو بوټو ونیو
بادام ګل، شفتالو ګل، ونیو انار ګل
کاهي، بوټي، خار و خس په ګلو پټ شول
د همه وارو عیبونو شو ستار ګل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د سترګو نظر لګي واړه ګل دی
وړاندې ګل د وروسته ګل یمین یسار ګل....

۳_ غزل: هغه ډول نظم دی چې د لومړي بیت دواړه مسرې یې سره هم قافیه وي. د بیتونو شمېر یې تر ۱۶ او کله ناکله تر ۲۰ پورې رسیږي. تولې دویمې مسرې یې د لومړي بیت قافیه تعقیبوي. جوړښت یې د قصیدې په څېر دی. له یوې مطلع نه پیروي کوي او وروستي بیت ته یې مقطع وایي. په مقطع کې معمولاً د شاعر نوم یا تخلص راځي. دا هم دغزل یوه بېلګه:

چې دې وګوري و مخ ته وطن پرېږدي
وطن څه دی چې روح والوزي تن پرېږدي
بلبلان که دې له حسنه خبردار شي
ستا د مخ په ننداره به چمن پرېږدي
څه خومخ و بتخانې وته جارباسه
چې د بتو پرستش برهمن پرېږدي
نه چې زړه مې مسافر شو ستا په لوري
عقیق لا شي قیمتي چې یمن پرېږدي
د جفا د مرو ژوند څه دی حسینه
که د جور خوی زما ګلبدن پرېږدي

۴_ رباعي (څلوریزه): هغه نظم دی چې څلور مسرې لري. لومړۍ، دویمه او څلورمه مسره یې سره هم قافیه او دریمه یې اختیاري وي. بېلګه یې لاندې وګورئ:

خزان چې راشي وطن تالاکړي
د بڼ بلبلې په واویلا کړي
نن که وصال دی سبا هجران دی
نیازمند به واړه څله جلاکړي

۵_ قطعه: هغه نظم دی، چې مطلع او مقطع نه لري. شمېر یې له دوو بیتونو څخه نیولې تر زیاتو بیتونو پورې وي. لاندې یوه بېلګه یې وګورئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

انـدېښـنـه کـه پــه غــره کـښـېـږدي
غــر بـــه هـــم لـکــه وېــښـتــه کـا
خـــوار سـرې مـلامـت نــه دی
کـه پــه غــم کـېـ ځـان اوبـه کـا

د متن لنډيز:
پښتو ادبيات خورا بډايه لمن لري. رنګارنګي ښکلې لري. ولسي ادبيات يې خپل شکلې رنګونه لري او ليکلي ادبيات يې خپل. ليکلي ادبيات يې ډېرې زياتې بڼې لري، مور ترې دلته د بېلګې په توګه د مثنوي، قصيدې (بوللې)، غزل، رباعي (څلوريزه) او قطعې نومونه واخيستل. داسې نور ډېر ډولونه شته چې د عربي عروضو په پيروی ويل شوي دي، کېدای شي په راوروسته ټولګيو کې ولوستل شي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په درېو ډلووېشل شي:
- لومړۍ ډله دې نثر راوپېژني او بېلګې دې ووايي.
- دوېمه ډله دې د نظم معناځرګنده کړي.
- درېمه ډله دې د نظم ډولونه بيان کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په پورته متن کې د (ی) ډولونه په نښه او اړونده کلمې دې په خپل خپل کتار کې يو تر بل لاندې وليکي او نورو زده کوونکو ته دې بيان کړي.

۳ـ زده کوونکي دې وګوري چې په پورته متن کې کوم صفتونه پيدا کولی شي. هغه دې په ګوته کړي او ودې ليکي.

٤ـلاندې متن ولولئ. د نومونو ډولونه، بېلابېلې (ی) ګانې او صفتونه پکې په ګوته کړئ.

هر يو يې بېلابېل وليکئ او د زده کوونکو په وړاندې يې ولولئ:

احمد ناروغ و. ښوونځي ته لاړ. هلته يې ناروغي زياته شوه. د ښوونځي مدير هغه روغتون ته واستاوه. په روغتون کې يو ډاکټر له احمد څخه پوښتنه وکړه: ((احمده، په کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونځي کې يې؟)) احمد ځواب ورکړ: ((د سيد جمال الدين افغان په منځني ښوونځي کې.)) بيا يې ترې وپوښتل: ((پرون دې څه کا رکړي و؟)) احمد ځواب ورکړ: ((پرون د جمعې ورځ وه. ډوډۍ مې وخوړه او د لمبا لپاره يو ډنډ ته لاړم، هلته نور هلکان هم وو. اوبه خړې وې. له لمبا وروسته لمر ته څملاستم. کله چې کور ته لاړم ټوله شپه مې ځان خوړېده.)) ډاکټر ورته وويل: ((ته هوښيار هلک يې. په ولاړو او ناپاکو اوبو کې لمبل زيان لري. له لمبا څخه وروسته تود لمر ته څملاستل ښه نه دي. په مره ګېډه لمبا ښه نه ده. لږ ترلږه د ډوډۍ او لمبا تر منځ بايد يو نيم، دوه ساعته وخت وي. بايد خپلې روغتيا ته پام وکړې. هرشی بايد ونه خوري. خواړه دې هرو مرو بايد پاک وي. ځان دې هم بايد پاک وي... اوس څه، درمل مې درکړل، په خپل وخت يې وخوره، ډېر ژر به ښه شې. پام کوه، چې د مېوې خوراک دې هېر نه شي.))

احمد له ډاکټر څخه مننه وکړه او د هغه لارښوونې يې په غوږ کې ونيولې. کور ته د تګ پر مهال يې په بازار کې سرې، سرې مڼې وليدې. ډېرې يې خوښې شوې. مڼې يې واخيستې او کور ته لاړ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې هڅه وکړي چې د خپلو کورنيو د غړو په مرسته له پورته نظمونو څخه د يو نظم نمونه پيدا کړي، ويې ليکي او سبا ته يې د نورو ټولګيوالو په مخکې ولولي.

همدا شان زده کوونکي دې هڅه وکړي د پورته نظمونو په پيروۍ له ځانه کوم نظم جوړ کړي او د زده کوونکو په وړاندې دې ولولي.

داسې کوم شی نشته، چې د زده کړې له لارې ترلاسه نه شي، هيڅ شی زده کړې ته نه رسيږي. زده کړه بد اخلاق پر ښو اخلاقو بدلوي. ناوړه اصول سموي او د هغی په ځای يې راوړي. زده کړه انسان د پرښتو تر کچې لوړوي.

مارک تواين

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویپانګه

((الف))

آبده: لرغونی، تاریخي اثر، ودانۍ، څلي
اتفاق: یووالی، اتحاد
اثار: نښې، لیکنې، تألیفات
اخروي: د هغې نړۍ، د اخرت
اراده: د انسان داخلي او ذهني ځواک چې یو کار ته انسان هڅوي، په عواطفو لاسبرى
ارزښت: اهمیت، مهموالی، ارزش
ازمایل: ازمېښت، امتحان، د یو شي یا یو کارمعلومول
استوا: د ځمکې ملاوستنی، د استوا کرښه (هغه فرضي کرښه چې له دوو قطبونو څخه په مساوي اندازه له ځمکې څخه راچاپېره شوې او ځمکه یې په دوو برخو وېشلې ده. یوې ته یې شمالي او بلې ته یې جنوبي نیمه کره وایي.)
استوګنځی: د اوسېدو ځای، کور، تاتوبی
افاده: ښودل، ویل، څرګندول
افاقي: د یو شي په باره کې اضافي معلومات
ام البلاد: د ښارونو مور
امتیاز: د نورو په پرتله غوره والی
انتباه: ویښتیا، له غفلت نه راوتل، خبرېدل
انتقال: لېږدول
اندېښنه: تشویش
اند: فکر
اورښت: د باران، ږلۍ یا واورې اورېدل
اټکل: تخمین، قیاس
اړخ: خوا، لوری
اړین: ضروري
اله: یو شی، یوه وسیله

((ب))

باصره: د لیدلو حس، سترګې
باڼده: کلی، خوکورونه چې یو ځای پراته وي
بخت: طالع، هغه شی چې له وړاندوینې پرته د انسان په ژوند کې رامنځته کېږي
برکت: پرېماني، نیکمرغي، مبارک
برهمن: د برهمایي (بودایي) د ین لارښود
بریا: کامیابي، لاسته راوړنه
بریاوې: د بریا جمع حالت
بنډار: د همزولو انډیوالانو مجلس
بېلګه: مثال، نمونه
بېوزلی: غریب، له مال او شتو بې برخې

((پ))

پاتې شونی: باسي، کوم شی چې پاتې شي، باسي خواړه
پالل: روزل، عبادت کول
پایښت: پایېدونکی، بقا
پاڅون: قیام، د یوعمل پر وړاندې درېدل
پرتله: مقایسه، یو شی له بل شي سره پرتله کول
پرتلیز: مقایسوي
پرځې: لوېدل، سقوط کول، له منځه تلل
پرې: قطع، غوڅ شوی
پرېشاني: خپګان، اندېښنه
پنځ: وده، تکثر
پنډ: بار
په ځان اعتماد: په ځان باور او ویسا
پولې: سرحدونه
پوهاند: د پوهنتون د استادۍ تر ټولو لوړه او وروستۍ علمي رتبه
پوهندوی: د پوهنتون د استادۍ د پیل خلورمه علمي رتبه، خپلواک استاد
پوهنمل: د پوهنتون د استادۍ د پیل درېمه علمي رتبه، اسیستانت
پوهنوال: د پوهنتون د استادۍ د پیل پنځمه علمي رتبه، خپلواک استاد
پوهنیار: د پوهنتون د استادۍ د پیل دویمه علمي رتبه،اسیستانت
پوهیالی: د پوهنتون د استادۍ لومړۍ علمي رتبه، اسیستانت
پیاوړتیا: قوت، ځواک
پیرزوینه: لورېنه، پیرزو کول
پیروي: متابعت، د چا په لاره تلل
پیر: پړاو
پېښ: واقع

((ت))

تاړاک: چور وچپاول
تدبیر: د کارونو یا ستونزو د سم سر ته رسولو لپاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل په لارې فکر کول

ترجیح: په یو شي باندې د بل شي غوره ګڼل

ترې: له هغه (هغې) څخه

تس ونس: بیخي له منځه ورل، پوپنا

تصوف: په مسلمانانو کې د معرفت، الله جَلَّ جَلَالُهُ پېژندلو او روزنې لاره چې زیاتره په کې له نړۍ سره اړیکې شلیږي

تعلیق: ځنډول، د سرته رسونې د وخت له ټاکلو پرته د یو کار ځنډول

تلوسه: ژر ژر، هیله، آرزو

تنفسي سیستم: د هغه غړو مجموعه چې د ساکښلو (تنفس) سیستم جوړوي.

تنګسه: د ژوند د مالي شونتیاوو نه لرل، سختي

توپاني: له باد او باران ډکه هوا

توحید: د الله جَلَّ جَلَالُهُ یو ګڼل، د الله جَلَّ جَلَالُهُ په یووالي خوله خوځول (اقرار)

تور: تور رنګ، تهمت (تور پورې کول)

توکی: ماده، شی

تړاو: اړیکې (تړښت)

تېز: چابک، بیړه، چټک

((ټ))

ټټی: کناراب، د سارا ناستي ځای.

((ج))

جمال: ښایست، ښکلا

جوت: څرګند، ښکاره

جور: ظلم، زیاتي

((ځ))

ځانګړتیا: یو شی چې له بل شي څخه بېلوي

ځلانده: روښان

((چ))

چپاو: یرغل، حمله

چم: شاوخوا کلی، ګاونډ

چوغندر: لبلبو (د ملي او ګازرې په څېر په ځمکې کې کرل کیږي او لوبیږي او د بورې د جوړولو لپاره ترې ګټه اخلي.)

چونۍ: پوځي ځای (د عسکرو د اوسېدو ځای)

((څ))

څارنه: تر سترګو لاندې ساتل (مراقبت)

څاروي: څلوربولي، حیوانات

څرځای: د څارویو د پوولو شین او له وښو ډک ځای، وښیانه

((ح))

حساس: ژر پوهېدونکی، هغه څوک چې د چا له معمولي خبرو یا چلن څخه خپه کیږي، ارزښت لرونکی، د پام وړ، د چټکو او ډېر ژر موندلوځواک

حیثیت: ټولنیز ارزښت او اعتبار چې د یو چا د سرلوړۍ او نیکنامۍ لامل کیږي.

((خ))

خار و خس: اغزي او خځلي، هغه شی چې د یو کار د سرته رسولو مخه نیسي، اغزی، مزاحم

خبریال: د خبرونو ټولوونکی او لیکونکی

ختن: په چین کې یوه سیمه ده

خلقت: زوکړه

خځلي: ناپاکي، د کور پاتې شوني، جارو شوي شیان

خړوب: په اوبو اوبولی، موړ، سېراب،

((د))

د وینې فشار: هغه فشار چې زړه ته د ورتلونکو رګونو پر دېوالونو واردیږي.

د وینې کلسترول: هغه غوړه ماده چې په عصبي جوړښت کې موجوده ده او په وینه کې یې ډېروالی د شریانونو د تنګېدو او قلبي ناراحتۍ لامل کیږي. په وینه کې د غوړو زیاتوالی.

دام: د الوتونکو د نیولو وسیله، چل، فریب

دبدبه: لویوالی، عظمت

دردمن: زړه سواند، درد‌ېدونکی

دستور: لارښوونه، دود

دلبند: په زړه پورې

دولتي مؤسسې: وزارتخانې او ریاستونه، په یوه دولت پورې اړوندې اداري

دنیا: شین بوټی دی، خام خوړل کیږي(ګشنیز)

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ذ))

ذايقه: خوند

((ر))

راغ: د غرو لمنې
راغبرګېدنه: بېرته راتګ
رب: د ټولو ژونديو موجوداتو پالونکی
رزمي: جنګي، پوځي، حماسي
رسنۍ: مطبوعات (ورځپاڼه، اخبار، راډيو، تلويزيون، اطلاعات)
رغنده: سم، جوړ
روان، رواني: په هوښ، حافظې او عاطفې پورې د اړوندې قوې مجموعه چې د يو چا د استعداد او د چال چلن څرنګوالی ټاکي.
روحاني: په روح پورې اړوند، مذهبي شخصيت، ديني پوه
روغمن: روغ، جوړ
روږدی: اموخته
رډې (سترګې): برګې، په قهر
رڼه: پاک او شفاف

((ز))

زرده: ژېړه (بڼه)
زلال: صاف او شفاف، رڼې او خوږې (اوبه)
زوکړه: پيدايښت، زېږېدنه
زوږ: شور، غالمغال
زېړی: يو ډول ناروغي ده، چې د ځيګر د نيمګړتيا له امله په وينه کې د (بيلي روبين) په نوم ماده زياتيږي او د انسان د څېرې او د سترګو د سپين د زيړېدو لامل کيږي.
زېرمه: سپما، پاسره، ساتل شوی

((ژ))

ژوبل: ټپي، زخمي

((س))

ساتنه: حفاظت
ساړا: دښته
ستار: پوښوونکی، د ګناه پوښوونکی
ستايل: ستاينه کول
ستاينوم: صفت
ستون: راګرځېدلی
ستونزې: مشکلات
سرطان: د جنيتيکي مادې له امله د بدن د سلولونو له واکه د وتلې ودې له امله پېښه شوې ناروغي چې د بدن د سلولونو طبيعي غذا او اکسيجن خوري او د تومور په نوم يوه غده رامنځته کوي. د لمريز کال د څلورمې مياشتې نوم دی.
سرښندنه: له سره تېرېدل، فداکاري، سرتيري
سفير: په بهرني هېواد کې د يو هېواد رسمي استازی
سلامتيا: روغوالی
سلوک: چال چلن، رويه
سمبال: په هر شي پوره
سمسور: آباد، ودان، خړوبه، ښېرازه
سمون: مطابقت
سورو ــ سواره (د سور مغيره حالت):
سويل: جنوب
سويلي: جنوبي
سيال: ساری، ورته سړی، رقيب، مانند

((ش))

شامه: د بويولو حس، پوزه
شبنم: پرخه، هغه اوبه چې د شپې له خوا په بوټو او ګلانو باندې اوري
شتېنګي: لا س او پښې وهل
شخصيت: د نسبتا مداومو او ثابتو ځانګړتياوو يوه واحده او منسجمه ټولګه چې يو شخص له بل څخه بېلوي، د يو شخص غوره صفتونه چې د نورو په وړاندې د يو چا د اعتبار او درناوي لامل کيږي.
شغلې: رڼا، د لمر وړانګې، د اور لمبې
شفقت: مهرباني، زړه سوی
شل وشوټ: بې لاس او بې پښو
شوکت: دبدبه
شونتيا: امکان
شګفته: غوړېدلی

((ښ))

ښاد: خوښ، خوشحال
ښيراز: سمسور

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ص))

صدقه: خیرات

((ط))

طرز: ډول

((ظ))

ظرافت: نازکي، د یو شي او یا یو چا په سلوك، غږو او یا خبرې کې ښکلا او تناسب

((ع))

عاطفه: زړه سوی، مهرباني

عرفان: پوهه، پېژندنه

عظمت: لويي، دبدبه

عقیق: یو قیمتي غمی دی. رنګ یې سور وزمه او ځیګري وي او په ګاڼو کې تري ګټه اخلي. بېرنګه ډول يې ډېر قیمتي دی.

((غ))

غندنه: د یو شي بد ویل

غندونکی: بد ویونکی

غورځنګ: حرکت

غښتلتوب: پیاوړتیا، قوت

((ف))

فیوضات: برکتونه

((ق))

قاچاق: د یو شي ناقانونه وړل راوړل

قدر: برخلیک، تقدیر، سرنوشت، قضا: د خلقت او پیدا کېدو لپاره د الله ﷻ لومړنی اراده او قدر (د ق او دال په زور): د الله ﷻ د لومړنی ارادې له مخې خلقت ته قدر وایي.

قشله: پوځي چونی

قیل وقال: خبرې اترې

((ک))

کاربوهایدریت: د بورې، نشایستې، سلولوز او داسې نورو ترکیبونو ډله ده. له کاربن، اکسیجن څخه جوړه شوې او د ژوو مهمه غذايي سرچینه ده.

کالدانه: یو ډول دانه ده چې د ماشي د چېچلو له امله د انسان پر مخ یا ځان راخیژي

کاینات: لمر، سپوږمی، ځمکه، آسمان، ...

کتنې: په یو شي څه ویل یا زیاتول

کروړ: سخت

کمال: د یو شي وروستی حد، په ښو صفتونو کې ترټولو مخکیوالی، بې عیبه، بشپړ، پوهه

کنډواله: ویجاړ شوی، خراب شوی کور

کودیین: له اپینو څخه تر لاسه شوې سپینه یا بې رنګه کیمیاوي ماده چې د خوږ (درد)، نشې یا ټوخي لپاره کارېږي.

کوکایین: د یو بوټي (کوکا) له پاڼې څخه تر لاسه شوې شفافه ماده ده چې په طب کې د بې حسی او نشې په توګه کارېږي.

کوه طور: د یوغره نوم دی

((ګ))

ګالل: زغمل

ګاونډ: د کوراو کلي شاوخوا

ګلبدن: ښایسته

ګنې: یو ډول بوټی دی، په تودو سیمو کې شین کېږي، اوبه یې خوږې وي او عموما د ګوړې او بورې جوړولو او خوراک لپاره کارېږي.

ګنګستیا: د ماغي نا آرامي، د یوې لنډې مودې لپاره په څه شي نه پوهېدل

ګونه: څېره، بڼه

ګوښه توب: یوازېوالی

ګوګل: سینه

ګټور: ارزښتمن، مفید

ګړدود: لهجه

((ل))

لابراتوار: (ازمېښتون) چېرته چې د انسان یا حیوان طبي معاینات کېږي.

لالهانده: سرګردان

لامل: علت، سبب

لرغونی: پخوانی

لوستی: چا چې زده کړه کړې وي

لړ: جریان، سلسله

لېوالتیا: علاقه مندي

((م))

مادي: له مادي څخه جوړ شوی، په پیسو او شتمنۍ پورې اړوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماین: یوه چاودېدونکي اله، چې په جګړې کې د دښمن د ماتولو لپاره پر ځمکې ایښودل کیږي یا په ځمکې کې ښخیږي.
مترادفه: یو شان، هم معنا
متفکر: فکر کوونکی
مجاهد: جهاد کوونکی
مجروح: ټپي
محسوس: حس کېدونکی
محفوظ: ساتلی، خوندي
مخینه: سابقه
مرګ ژوبله: د سر او مال زیان
مشال: ډیوه
مصور: تصویر لرونکی
مطلع: د شعر یا غزل لومړی بیت مصرع، د یو شعر دوه مسرې
معتاد: روږدی
معنوي: پټ، تر پردې لاندې
معیاري: په اندازه، ستندرد
مقبول: منلی، قبول شوی
ملاریا: یو ډول ناروغي ده، چې د ملاریا د ماشي د چېچلو له لارې رامنځته کیږي. ډېره سخته تبه او د ځان خوږ ورسره ملګری وي.
منرال: معدني توکي، په اوبو او د خوړو په ځینو منابعو کې پیدا کېږي.
منلی: قبول، ښایسته
منګول: پنجه
مهالنی: په وخت پورې مربوط، موقوته(خپرونه)
مهتمم: یو شي ته سر او سامان ورکوونکی، غمخور
مورفین: له اپینو څخه د نشې ډېر مهم لاس ته راغلی توکی چې په طبابت کې له هغې څخه د خوب راوستلو لپاره د یو مسکن په توګه کار اخیستل کیږي.
مورګې: غاړې، څنډې
میراث: پاتمرې، پاتې شوې شته
میلاد: زیږېدل، د حضرت عیسی علیه‌السلام د زیږېدو ورځ
مرېښت: په یو شي مرېدل
مېشت: استوګن

((ن))

ناچاودي: ناچاودلې
نادولتي موسسې NGOs: هغه موسسې چې په دولت پورې اړه ونه لري.
نازول: ناز ورکول، لاس راکښل
ناوړه: خراب، نامناسب
ناڅاپي: نابېره
نتلو – نتلی: خوار، ځپلی
نری رنځ: یو ډول ناروغي ده، چې له میکروب څخه پیدا کیږي او په سږي حمله کوي، سل
نسخ: په اسلامي هېوادونو کې د لیک یو مشهور ډول چې زیاتره د قرانکریم په لیکلو کې ترې ګټه اخیستل کیږي. د پښتو لیکلو لپاره هم دا لیک کارول کیږي
نظام: د قوانینو، قاعدو، دودونو یا نورومجموعه چې د یوشي ټینګښت او انتظام پرې ابنبی وي. لکه د طبیعت نظام
نغښتي: تاو راتاو، پېچلی
ننداره: سیل، تماشه
ننګ: غیرت، پت، عزت
نهیلي: نا امیدي
نوښتګر: مبتکر، د لومړي ځل لپاره د یو شي یا یوې مفکورې رامنځته کوونکی

((هـ))

هرومرو: حتما، خامخا
هسک: پورته، آسمان
هلې ځلې: کوښښ، زیار
هم مثل: ورته، غوندې، په شان
هوسا: آرام، کرار، سوکاله
هوسېدل: د یو شي هوس کول، تیاک، تپېدل
هوډ: پرېکړه، تصمیم، اراده
هیرویین: سپین رنګه، بې بویه، ترخه او ډېره زهري او روږدي کېدونکې ماده، چې له مورفینو څخه لاس ته راځي.

((و))

وتلی: نومیالی، مشهور
وسایط: واسطې، د یو کار د سرته رسولو لپاره پکاریږي. زیاترو موټرو ته نقلیه وسایط وایي.

((ي))

یسار: چپ لوری
یمین: ښی لوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځليکونه

۱ــ ادبپوهنه، سيد محی الدين هاشمي
۲ــ اوسني ليکوال (لومړی ټوک) عبدالرؤف بېنوا
۳ــ برگزيده سخنان بزرگان، مرضيه يعقوبي
٤ــ پټه خزانه، محمد هوتک
٥ــ پښتو پښويه، پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار
٦ــ پښتو گرامر، پوهاند صديق الله رښتين
۷ــ خواږه نعتونه، مولانا عباس قادريه
۸ــ د افغانستان تاريخي ودانی، نانسي دوپري
۹ــ د افغانستان د ولايتونو جغرافيه، پوهاند غلام جيلاني عارض
۱۰ــ د افغانستان مشاهير، سيد محی الدين هاشمي
۱۱ــ د الفت مرغلرې، (شعري کليات) د شهرت ننگيال په زيار
۱۲ــ د بېنوا شعري کليات
۱۳ــ د پښتو ژبې لنډ گرامر، سيد محی الدين هاشمي
۱٤ــ د شمس الدين کاکړ ديوان
۱٥ــ د عبدالقادر خان خټک گلدسته، درېم چاپ، د سيد محی الدين هاشمي په زيار
۱٦ــ فرهنگ ادبيات جهان، زهرای خانلري
۱۷ــ فرهنگ فشرده سخن، دوکتور حسن انوري (دوه ټوکه)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library